

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА
І АРХІТЕКТУРИ

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«СОЦІОПРОСТОРОВА
ТА СИМВОЛІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ
СУСПІЛЬСТВА:
ДО РІЧНИЦІ ГОЛОДОМОРУ
ТА МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ»**

10-11 травня 2018 р.

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет будівництва і архітектури
Представництво Польської академії наук в Києві
Академія будівництва України**

Міжнародна наукова конференція

**СОЦІОПРОСТОРОВА ТА СИМВОЛІЧНА
ІНЖЕНЕРІЯ СУСПІЛЬСТВА:
ДО РІЧНИЦІ ГОЛОДОМОРУ ТА МАСОВИХ
РЕПРЕСІЙ**

10-11 травня 2018 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

КИЇВ 2018

УДК 321.6+94(477)+316.34
ББК 66
Р 31

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури, протокол від 27 квітня 2018 р.

Редакційна колегія

Куліков П.М. – д.е.н., проф., (голова)
Собчук Г. – д.т.н., проф.
Бачинська Л.Г. – к.арх, проф.
Вайзе Т.
Деревінський В.Ф. – д.і.н., проф.
Дьомін М.М. – д.арх., проф.
Захарченко П.В. – к.т.н., проф.
Івашко Ю.В. – д.арх., проф.,
Кашенко О.В. – д.т.н., проф.
Малкевич А. – д.п.н., проф.
Мамедов А.М. – к.т.н., доц.
Назаренко І.І. – д.т.н., проф.
Павук О. – д.е.н., проф.
Перегида Є.В. – д.п.н., проф.
Плоский В.О. – д.т.н., проф.
Приймак О.В. – д.т.н., проф.
Тонкачєєв Г.М. – д.т.н., проф.
Чернишев Д.О. – к.т.н., проф.

Рецензенти:

Лазарович Микола Васильович – доктор політичних наук, професор
Товбич Валерій Васильович – доктор технічних наук, професор

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Соціопросторова та символічна інженерія суспільства: до річниці Голодомору та масових репресій [зб. наук. пр.]. Матеріали Міжнар. наук. конф., (Київ, 10–11 травня 2018 р.). Київ-Тернопіль: «Бескиди», 2018. 198 с.

ISBN 978-966-457-282-5

УДК 321.6+94(477)+316.34
ББК 66
© КНУБА, 2018

ЗМІСТ

Куліков П.М. Складні проблеми національної історії у будівельному університеті...8	8
Бурменко Л.М. К вопросу о сталинском подходе к социальной модернизации советского общества.....10	10
Васильчук В.М. Голодомор 1932-1933 рр.: трагедія України.....13	13
Деревінський В.Ф. Голодомори 1920-1940-х рр. через призму особистості В'ячеслава Чорновола.....16	16
Ємельянова Ю.П. Луцьк: місія провінції в епоху глобалізації.....20	20
Левицька Н.М. Голодомор 1932-1933 рр. на Черкащині: словами очевидців, мовою документів.....23	23
Малкевич А. Dramatyczne lata 1932-1933 w historii powszechnej.....26	26
Перегуда Є.В., Місержи С.Д. Рурбанізація як стратегія розвитку в контексті уроків Голодомору та репресій.....32	32
Пилипенко О.Є. Масові репресії 1930-х років в Україні (на матеріалах Вінницької області).....35	35
Хорошун Б.І. Реквізичійний характер хлібозаготівельних кампаній 1931-1933 років в Україні.....38	38
Авдєєнко О.Д. Голодомор в Україні 1932-1933 рр. як одна із форм політичного терору (причини та наслідки).....43	43
Бабенко В.М. Голодомор 1932-1933 років: «війна і міф».....46	46
Бачинська Л.Г. Вплив наслідків Голодомору в Україні на формування архітектурно- містобудівного середовища.....50	50
Береговий С.І. Житлова забудова Києва наприкінці 1920-х – у 1930-ті роки в системі соціальної ієрархії сталінської доби.....53	53
Бурда І.О. Події Голодомору та вплив трансгенераційного фактору на сучасне суспільство.....58	58

Єгоров В.В.	
Голод 1932-1933 рр. як продовження радянської голодотворчої політики.....	61
Згурська В.Л.	
Голодомор: соціально-політичні аспекти.....	65
Коцюбанська О.О.	
Голодомор 1932-1933 років як складова тоталітарної системи.....	67
Куїдер Р.	
Французька колоніальна політика утисків ісламської архітектури Алжиру.....	70
Міхалєвіч К.	
Dramat Ukrainy na łamach kwartalnika «Wschód».....	72
Панібудьласка А.В.	
Політико-ідеологічні передумови Голодомору.....	74
Савойська С.В., Пашковська А.М.	
Невизнання Голодомору геноцидом українського народу.....	77
Семко В.Л.	
Голод в Україні у ХХ столітті: демографічний вимір.....	80
Стеценко С.В.	
Суверенітет політики національної пам'яті.....	83
Тимошенко М.М.	
Голодомор в Україні 1932-33 рр. як військовий оперативно-силовий захід.....	87
Торон А.В.	
Голод 1932–1933 рр. на Чигиринщині (за архівними документів та свідченнями очевидців).....	90

ПРАЦІ СТУДЕНТІВ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Бабич Ю.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Книга І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» про традиційний російський шовінізм.....	94
Бовда Т.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Різновиди теорії боротьби двох культур в умовах гібридної війни....	96
Бордєєва О.	
<i>Науковий керівник: Панібудьласка А.В.</i>	
З історії Голодомору 1946-1947 рр. в Україні (за матеріалами Болградського району Одеської області).....	98
Букіна Є.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Голодомор: між минулим і сьогоднішнім.....	100

Булгакова Д.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Причини та наслідки Голодомору 1932-33 рр. у Донбаському Регіоні.....	103
Вапельник В.	
<i>Науковий керівник: Гербут Н. А.</i>	
Еволюція архітектурних стилів: чи повторюється історія?.....	106
Вишневська К., Гороховська А.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Дистантні зв'язки сучасності з Розстріляним Відродженням.....	109
Галаш О.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Міста та села за умов Голодомору та масових репресій (на прикладі Поділля, смт.Сатанова).....	111
Галіч Н.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Судові процеси над українськими інженерно-технічними працівниками (кінець 20-х - 30-х рр. ХХ ст.).....	113
Гибало П.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Голодомор у спогадах очевидців (на прикладі с. Дирдин Городищенського району Черкаської області).....	115
Гнатченко І., Дячок В., Кірлаш А.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Геноцид українського народу та реакція Заходу.....	118
Гоголева Д.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Політика сталінізму щодо груп населення України як спроба зміни соціальної структури.....	120
Данілов С.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Український націонал-комунізм про Україну як «колонію європейського типу».....	123
Демешко Х.	
<i>Науковий керівник: Ярощук І. В.</i>	
Урбаністичні концепції соціалістичного розселення: «соцміста» та радгоспні селища як типові зразки радянської архітектури.....	126
Денисенко А.	
<i>Науковий керівник: Ярощук І. В.</i>	
Морально-психологічний, соціальний аспекти наслідків Голодомору на Україні.....	128
Зоря К.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Еволюція архітектурних стилів: чи повторюється історія?.....	131

Ігнатенко О.	
<i>Науковий керівник: Панібудьласка А.В.</i>	
Голодомор та масові репресії: основні психологічні та соціальні наслідки.....	133
Квіцинська С., Трончук О.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Школа української монументалістики Михайла Бойчука: повернення до Європи, до себе.....	135
Коробчук І.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Основні психологічні наслідки Голодомору та репресій	137
Кургуз Ю.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Масове руйнування пам'яток старовини – ліквідація спадкоємності поколінь.....	139
Логвіна А.	
<i>Науковий керівник: Гербут Н.А.</i>	
Містобудівна сфера в соціально-економічних умовах тоталітарного режиму СРСР.....	141
Максим'юк І.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Політика українізації: від здобутків до знищення національної еліт..	144
Малига П.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Голодомор та масові репресії у Новій Каховці: шлях до відновлення пам'яті.....	147
Машир К., Тимошенко В.	
<i>Науковий керівник: Гербут Н.А.</i>	
Голодомор та масові репресії: наслідки для України.....	149
Миронченко А., Шекера О.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Дихотомія політичної свідомості українського народу в умовах геноциду.....	152
Міхіденко М.	
<i>Науковий керівник: Гербут Н.А.</i>	
Радянська архітектура 30-х років 20-го століття у Києві.....	154
Момот А.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Тоталітаризм кінця 20-х – 30-х рр. у тиражованих скульптурах Леніна.....	156
Нещерет Д.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Сучасні дискусії на тему Голодомору	159
Новосельська А.	

<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Села Київщини за часів Голодомору	161
Пасічник О.	
Міста та села за умов тоталітарного режиму.....	164
Поляк Марина	
Голодомор: психологічні наслідки геноциду.....	166
Реброва Катерина	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Голодомор як моральний удар по українському селянству.....	169
Семенець Ю.	
Голодомор та масові репресії: основні економічні, соціальні, політичні, правові та психологічні наслідки.....	171
Сербіненко С.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Контрастність стану українського суспільства та забудови.....	174
Смолковська В.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Голодомор на Черкащині.....	176
Сперкач М.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Вплив Голодомору на психологічний стан людини.....	179
Степанова Д.	
<i>Науковий керівник: Гербут Н.А.</i>	
Архітектура сталінського ампіру як спосіб вираження партійної ідеології.....	181
Сторчак Д.	
<i>Науковий керівник: Стеценко С.В.</i>	
Ідеологічна уніфікація та політизація мистецької творчості у 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.....	183
Ткаченко О.	
<i>Науковий керівник: Ярошук І.В.</i>	
Зміни в просторовому плануванні як наслідок політики тоталітаризму.....	187
Чащіна А.	
<i>Науковий керівник: Бурда І.О.</i>	
Психологічні наслідки Голодомору.....	189
Чопик Ю.	
<i>Науковий керівник: Гербут Н.А.</i>	
Голодомор: механізм виникнення та справжня сутність. Олександра Радченко – свідок Голодомору.....	191
Шкарупило К.	
<i>Науковий керівник: Третяк В.П.</i>	
Тоталітаризм як історичний та політичний феномен.....	194

Куліков Петро Мусійович,
доктор економічних наук, професор, ректор КНУБА

**СКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ У
БУДІВЕЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

Міжнародна наукова конференція «Соціопросторова та символічна інженерія суспільства: до річниці Голодомору та масових репресій» присвячена одному з найскладніших періодів історії України. 85 років тому відбулась одна з найбільших трагедій в історії людства. За чисельністю людських жертв, за цинічністю дій державної влади Голодомор стоїть на одному рівні з такими подіями як, наприклад, Голокост. Це був справжній геноцид народу України, незалежно від того, чи мотивувались його організатори прагненнями знищити саме український етнос або якимись іншими. Недарма український Голодомор визнаний однією з найбільших трагедій у світі різними країнами – Сполученими Штатами Америки, Великобританією та багатьма іншими.

Але Голодомор був не єдиною, вирваною з загального контексту, трагічною подією. Він був однією з ланок загального ланцюгу надзвичайно важких подій, які у 1930-1940-ві роки охопили багато європейських країн і, в першу чергу, Україну. Масові репресії, світова війна принесли стільки жертв, скільки не знала до того світова історія. Вони переконливо засвідчили, що загрози чекатимуть на людей, допоки вони не візьмуть долю у власні руки та не розбудують свою державу, в якій стануть господарями.

Вивчення трагічних подій минулого – невід’ємний елемент становлення громадянського суспільства, подальшого розвитку держави. Неможливо йти вперед, не знаючи ким ти є, а знати це можливо лише тоді, коли ти знаєш та усвідомлюєш історію свого народу, причому не лише знаменні її події, а й важкі її сторінки, з яких слід робити, хоча й гіркі, але уроки.

Для навчального процесу в такому закладі як Київський національний університет будівництва і архітектури вивчення подій Голодомору та репресій важливе, як мінімум, у кількох аспектах.

По-перше, це могутній засіб виховання громадян Української держави. Студенти КНУБА ніколи не залишались осторонь важливих суспільно-політичних процесів, завжди проявляли високу громадянську свідомість. Опанування національною історією є потужним засобом відтворення та зміцнення патріотичних настроїв у кожному новому поколінні студентів-будівельників. Адже саме їм доведеться у

найближчому майбутньому розбудувати Українську державу, продовжуючи справу їх предків. В цьому контексті дуже важливо те, що у конференції взяло участь досить багато представників студентської молоді.

По-друге, вивчення історичних подій не відірване й від профільної освіти. Невипадково, що ідею проведення конференції щодо Голодомору та репресій реалізовано на наймолодшому нашому факультеті – урбаністики та просторового планування. Архітектурна та будівельна діяльність реалізується у певних просторових формах, а вони «задані» параметрами соціального життя, відносин різних соціальних груп суспільства. Трагічні події кількадесятирічної давнини дуже вплинули на соціальну структуру суспільства, а через неї – на процеси будівництва та містобудування, змінили обличчя українських міст й сіл. Знання, а точніше володіння цими механізмами є невід’ємною рисою висококваліфікованого фахівця. Вивчаючи уроки минулого, він повинен набувати навичок щодо облаштування сучасного соціального простору, його планування таким чином, щоб уникнути людських та інших втрат.

Відтак я закликаю учасників конференції поставити своїм завданням не лише надати оцінки подіям минулого, а й аналізувати, як методами містобудування, архітектурного планування вирішувати складні соціальні проблеми.

Бажаю плідної роботи учасникам конференції.

*Бурменко Люмила Михайловна,
кафедра политологии и государственного управления
Приднестровского государственного университета имени
Т.Г.Шевченко*

К ВОПРОСУ О СТАЛИНСКОМ ПОДХОДЕ К СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ СОВЕТСКОГО ОБЩЕСТВА

К концу 1930-х гг. человек идеи уже уходил в прошлое, уступая место слуге идеи, партийно-государственная элита сменялась на ту, что готова была играть по сталинским правилам. Кровавая чистка 1936 - 1939 гг., когда вождь фактически заменил часть партии, неугодной ему, произвела «...полное перераспределение власти из рук старой гвардии в руки партийной молодежи, выдвинутой непосредственно Сталиным... Партийная молодежь делала в условиях массовых репрессий головокружительную карьеру, и это еще больше укрепляло ее преданность вождю, поддержку репрессий против старой гвардии» [1, с. 233]. Организовав подобную «преемственность», Сталин сделался самодержцем, и перенес партийный принцип подчинения большинства меньшинству на волю вождя. Произошло практическое исключение возможности смены политического руководства и любой формы оппозиции вождю. Диктат партийной номенклатуры распространился на все сферы жизни. Нормой стало использование силовых приемов и методов руководства. Низовым парторганизациям отводилась роль беспрекословных исполнительней директив «сверху». Собственно, новизна тоталитарных партий в том, что они создаются формально для представительства интересов народа во власти, а на деле - для управления массами по приказам из центра. Вообще, членство в партии для левой и правой моделей тоталитаризма стало определяющим фактором для самореализации индивида. Философ С.Эфирова назвал основной социальной базой тоталитаризма высшую бюрократическую элиту, постепенно превращающуюся в замкнутую касту: «Это - не столько «новый класс» или слой, сколько именно каста, в которую не только трудно попасть, но из которой не менее трудно «выпасть». Последнее происходило только в экстренных ситуациях (репрессии, крайнее обострение борьбы за власть, особенно скандальное преступление и т.п.) ...» [2, с. 48]. Сталин понимал, что аппарату нельзя позволить оставаться неизменным, постоянным - это ведет к укреплению взаимных связей, монолитности внутренней структуры. В момент, когда вождю становились неинтересны или казались опасно инициативными участники созданной им системы, именно они и оказывались в роли «просочившегося» врага.

В основу левой (советской) идеологии был положен идеократический принцип, делавший марксизм-ленинизм-сталинизм единственно-верным учением, ведущим к общей цели - защите в прошлом угнетенных (слабых) от эксплуататоров и их прислужников (сильных), утверждению социального равенства через фактическое установление нового социального неравенства. В любое действие вкладывался политический смысл – в научный труд, в произведения художественной литературы, живопись или посевную кампанию. Все они служили общему делу, были вкладом в общую борьбу. Выступление (устное или письменное) перед любой аудиторией не могло быть полноценным без цитат идеологов-классиков, а с определенного периода - еще и без благодарности вождю, который подменял своими теориями идеи всех предшественников. Насаждая подобные подходы, тоталитарный режим установил собственную идеологическую монополию (особенно в сфере интеллектуальной деятельности). Установление цензуры, утаивание опасных для системы документов и материалов в специальных фондах архивов, вымарывание исторических фактов, уничтожение неугодной литературы и т.д. - это родовые признаки тоталитаризма. На каждом витке тоталитарной истории СССР - своя интерпретация прошлого, в зависимости от «текущего момента» и состояния общества.

Новому государству был нужен новый человек и новое общество, сформированные системой. Новый человек в идеале должен быть выходцем из народа, готовым к трудностям, к борьбе, беззаветно преданным власти и не слишком требовательным к условиям быта. Н.Бердяев писал, что «пафос социализма – образование нового механического коллектива, подчиняющего себе все, направляющего всю жизнь по своим путям, для своих целей» [3, с. 113], а И.Ильин резюмировал, что подобный неизбежно проваливающийся опыт тоталитарных режимов приводит к прекращению культурного роста и физическому умиранию [4]. К.Гаджиев отметил, что при этом идеал нового советского человека, «каким он предстает в художественной литературе и искусстве, по сути дела лишен национальной основы, национальных корней» [5, с. 13] В тоталитарном обществе была высокая социальная мобильность (сверху-вниз и снизу-вверх), что давало широкие возможности для карьеры (особенно при членстве в партии). Но: «При этом нельзя не увидеть, что в ходе социальных перемещений власть делала ставку не на положительный, а на отрицательный отбор. Ввиду дискриминаций и репрессий сама формировавшаяся номенклатура (и ее элита) была обречена на ухудшение человеческого «наполнителя»: профессионализм

управленцев и руководителей снижался» [6]. И.Сталин вполне определенно дал понять в 1937 г.: нужны не те, кто усвоил программу партии, а те, кто ее признает: «...много ли найдется у нас членов партии, которые уже освоили нашу программу, стали настоящими марксистами, теоретически подготовленными и проверенными. Если идти дальше по этому пути, то нам пришлось бы оставить в партии только интеллигентов и вообще людей ученых. Кому нужна такая партия?» [7].

Тоталитарный режим, избрав собственный путь модернизации государства, решительно отбрасывал моральные устои прошлого и политический опыт предыдущих поколений, демонстративно не нуждался в них на начальном этапе. Новая социальная конструкция в СССР образовалась по формуле «два плюс один» (рабочие, крестьяне и интеллигенция). Из документов XVIII съезда видно, что это интеллигенция к 1939 г. стала «в своей массе совершенно новой интеллигенцией, связанной своими корнями с рабочим классом и крестьянством. Советская интеллигенция - это вчерашние рабочие и крестьяне, и сыновья рабочих крестьян, выдвинувшиеся на командные посты» [8, Т. 5 с. 367].

Террор позволял держать в напряжении и страхе всех граждан - от рядового гражданина до наркома, он мог быть как насильственным, так и чисто моральным, ненасильственным. Исключение из партии воспринималось советским человеком как катастрофа, жизненный крах, конец карьеры, для политического деятеля - политическую смерть. Регулирование социальных отношений через насилие служило основным приемом дисциплинирования общества. Пропаганда охватывала образовательный процесс: школьная программа была пронизана идеологией (отрицание достижений прошлого было одним из ключевых положений), попытки учителей разнообразить этот догматизм пресекались. Пропаганда превращалась в воспитательный процесс. В цепочке октябрята - пионеры - комсомол - партия была четкая преемственность. Пропагандой режим решал весьма важную задачу: взяв под практически полный контроль души граждан, он прививал людям тоталитарное унифицированное сознание, облегчал себе продвижение к главной цели созданию новой общности - советского народа.

Список использованных источников

1. Хлевнюк О.В. 1937-й: Сталин, НКВД и советское общество. Москва: Республика, 1992, 270 с.

2. Природа тоталитарной власти (обсуждение за «круглым столом» редакции). В: Социологические исследования, 1989, № 5, с.42-59.

3. Бердяев Н. Смысл истории. Москва, 1990, 175 с.

4. Ильин И. От демократии к тоталитаризму. http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Ilin/demtot.php (посещен 7.05.2012).

5. Гаджиев К.С. Тоталитаризм как феномен XX века. В: Вопросы философии, 1992, № 2, с. 3-25.

6. Красильников С.А. На изломах социальной структуры: маргиналы в послереволюционном российском обществе (1917-конец 1930-х гг.). Новосибирск, 1998. <http://zaimka.ru/soviet/krasiln1.shtml> (посещен 12.06.2012).

7. Доклад И.В.Сталина на февральско-мартовском Пленуме ЦК ВКП(б). 3 марта 1937 г. <http://istmat.info/node/29839> (посещен 20.04.2013).

8. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. 1898 -1970. Изд. 8-е. Москва: Политиздат, 1970, 543 с.

Васильчук Володимир Миколайович

доктор історичних наук, професор кафедри історії України

Київського національного лінгвістичного університету

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР.: ТРАГЕДІЯ УКРАЇНИ

Сьогодні український народ осмислює власне минуле своїми, доступними йому засобами, покладаючись на достовірні історичні факти, на досвід пережитого лиха. Історична правда про скоєний радянським тоталітарним режимом злочин геноциду в Україні у 1932–1933 рр. поступово повертається із забуття, сприяючи тим самим відродженню генетичної пам'яті українського народу. Відомо, що історія живе в людях, їхніх почуттях, переживаннях, учинках, думках. Без належної оцінки Голодомору 1932-1933 рр. в Україні – цієї найбільш цинічної форми політичного терору в історичному, соціологічному, правовому і політичному аспектах, неможливо сьогодні уявити історію суспільства ХХ-ХХІ ст., збагнути саму суть тоталітаризму.

Науковці намагаються зрозуміти, що насправді відбулося в 1932-1933 рр, осмислити причини голодомору, з'ясувати його суть, демографічні наслідки тощо. Адже правда про голод найбільше потрібна сучасному поколінню України. Наша держава стала

незалежною, розпочалося поглиблене вивчення теми Голодомору вітчизняними вченими, дослідниками як: Р. Пиріг, С. Кульчицький, В. Марочко, Ю. Мицик, Є. Шаталіна, Ю. Шаповал та ін. Їх науковий доробок став надійним підґрунтям для осмислення Голодомору 1932 - 1933 рр. Між українським Голодомором і голодом, який у той період охопив інші регіони СРСР, була якісна різниця: селян поза межами України та Кубані виморювали голодом як соціальний клас, а українські селяни стали жертвами злочину насамперед через свою належність до української нації.

1934 р. 73-й Конгрес США прийняв резолюцію 399, в якій закликав засудити цей акт знищення українців. Багато країн та інституцій, а також науковців висловились у підтримку визнання злочину Голодомору таким, що був спрямований проти українського народу.

Одним із перших Голодомор було кваліфіковано як геноцид Рафаелем Лемкіним. Він у своїх працях не піддавав сумніву те, що Голодомор був злочином проти українського народу. Виступаючи в Нью-Йорку під час вшанування 20-ї річниці Голодомору 1932-1933 рр., він назвав умисне вбивство мільйонів українських селян голодом, до, під час і після якого відбувалося систематичне знищення української інтелігенції, «радянським геноцидом в Україні»[1].

Після того, як почали активно вивчати і обговорювати питання Голодомору, були прийняті акти парламентів Австралії, Аргентинської республіки, Республіки Грузія, Естонської республіки, Італійської республіки, Канади, Литовської республіки, Республіки Польща, Сполучених Штатів Америки, Угорської республіки, Еквадору, Іспанії та ін.

У 1983 р. в Монреалі на першій у світі науковій конференції по голоду 1932–1933 рр. дослідник голодомору в Україні Джеймс Мейс першим з науковців заявив, що сталінський терор в Україні був спрямований не проти людей певної національності або роду занять, а проти громадян Української держави, яка народилася під час розпаду Російської імперії і пережила свою власну загибель, відродившись у вигляді радянської державності. Він вказував про знищення голодом українців як представників нації, що здобула свою державність, а не як етнічної спільноти він сформулював[2, с.12].

14 лютого 1988 р. за ініціативи Світового Конгресу вільних українців, був створений Підсумковий звіт Міжнародної Комісії з розслідування голоду 1932-1933 рр. в Україні [3, с.1], до складу якої увійшли провідні юристи-міжнародники світу. Представник заявника – Світового Конгресу вільних українців – Джон Сопінка, у зверненні до

Комісії висловив припущення, що в 1932-1933 рр. у результаті брутальних насильницьких і надмірних вилучень зерна радянським урядом було замучено голодною смертю мільйони українців. Ця комісія дійшла висновків, що без сумніву Україна була жорстоко охоплена голодом у 1932-1933 рр., і республіканські та союзні органи влади знали про відсутність їжі в населення. Також, було підкреслено, що радянські органи знали про драматичні умови в Україні і спеціально утримувалися від надання будь-якої допомоги.

Наступними серйозними кроками в цьому напрямі були: ухвалення Верховною Радою України 28 листопада 2006 р. Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», яким визначила трагічні події 30-х рр. в Україні геноцидом українського народу. Цей закон заклав юридичну базу для широкомасштабного дослідження, правового тлумачення і політичної оцінки злочинів проти людяності, вчинених організацією Голодомору. Важливим елементом визнання Голодомору в Україні 1932-1933 рр. геноцидом українського народу на міжнародному рівні є визнання його в рамках таких міжнародних організацій як Рада Європа, Європарламент, ОБСЄ, Рада з прав людини ООН, ООН та ін.

2006 р. Парламентська асамблея Ради Європи засудила Голодомор 1932-1933 рр. в Україні як злочин комуністичного режиму. 28 квітня 2010 р. вона прийняла Резолюцію 1723 (2010 р.) «Про вшанування жертв Великого Голоду (Голодомору) в Радянському Союзі» [4]. Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи зазначили, що в Україні, яка найбільше постраждала, мільйони індивідуальних фермерів і члени їхніх сімей вимерли від голоду в результаті насильницької «колективізації», через заборону залишити охоплені голодом райони і через конфіскацію зерна та іншої їжі.

Голодомор – геноцид 1932-1933 рр. є трагедією України. Пік Голодомору прийшовся на весну 1933 р. В Україні тоді від голоду вмирало 17 людей що хвилини, 1000 – що години, майже 25 тисяч – щодня... Історики, називають різні цифри загиблих під час голодомору від 4 мільйонів до 10. Але, в будь-якому випадку, мова йде про мільйони безневинних жертв. Також, окрім очевидних людських втрат та величезного морального удару голод завдав непоправної шкоди українському національному життю. Голодомор практично знищив українське село з його багатими народними традиціями: працелюбність, любов до землі, релігійність, шана й повага старших тощо. Крім цього, колективізація приглушила почуття індивідуалізму, яке було основним для ідентичності українського селянина. Розглядаючи наслідки соціальної катастрофи 1932-1933 рр. та деструктивний вплив на

розвиток населення України, варто підкреслити, що і після цих жахливих випробувань українська людність не зникла, її національно-ментальна самобутність була підірвана, але не знищена. Водночас українська трагедія має стати пересторогою для інших країн та народів, які не бажають повторення подібного на своїй території. У ХХІ ст., в рамках своєї діяльності як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях Україна виступає за встановлення історичної правди і вшанування міжнародним співтовариством пам'яті про мільйони українців, котрі були цілеспрямовано знищені у період Голодомору 1932 – 1933 рр.

Список використаних джерел

1. Lemkin Raphael. Investigation of Soviet Genocide by U.N / Rafael Lemkin // The Ukrainian Weekly. – 7 March 1953; Рафаель Лемкін: радянський геноцид в Україні (стаття 28 мовами) / Міжнародний благодійний фонд Україна 3000, в рамках програми Уроки історії; редактор Роман Сербин; упорядник Олеся Стасюк. — Київ: Майстерня книги, 2009. — 208 с.

2. Mace James E. The Famine of 1933: a Survey of the Sources // The Famine in Ukraine 1932–1933 / James E. Mace ; Ed. by Roman Serbyn and Bogdan Krawchenko. – Edmonton : CIUS, 1986. – P. 12.

3. International Commission of Inquiry into the 1932-33 Famine in Ukraine: Final Report. – 1990.

4. Resolution 1723 (2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/adoptedText/ta10/eRES1723.htm>.

*Деревінський Василь Федорович,
доктор історичних наук, професор, професор кафедри політичних
наук Київського національного університету
будівництва і архітектури*

ГОЛОДОМОРИ 1920-1940-Х РР. ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСОБИСТОСТІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА

Двадцяте століття виявилось багатим на катаклізми світового масштабу, від яких страждали численні народи. Окремі з них піддавалися спробі цілковитого винищення шляхом фізичного вбивства. Щодо українського народу комуністичний тоталітарний режим апробував наднемислосердно жорстоку методу розправи – знищення голодом. Чи не кожна українська сім'я зазнала голодної розправи.

Запам'ятався голод в родині відомого українського громадсько-політичного і державного діяча В'ячеслава Чорновола.

Він згадував, що йому жахливий 1933 рік у його рідному селі на Звенигородщині запам'ятався з розповідей батьків і сусідів, з божевільних очей жінки з сусідньої вулиці про яку казали, що зварила сина, щоб інших дітей нагодувати, із зарослого акацією пустирища в цвинтарному закутку, де за спогадами старших, привозили і скидали в траншею та загортали землею і тих, що вмерли, і тих, що ще дихали. Візник теж був ледве живий, йому доводилося економити сили, щоб не їхати зайвий раз [4, с.193].

Голод 1946–1947 р. В. Чорновіл пізнав особисто. За своїми масштабами і наслідками він поступався голодомору 1932–1933 рр., однак В. Чорновіл час цієї трагедії називає «страшним» роком. «Весною того року, – згадує він, – коли голод став особливо дошкульним, у черзі біля школи від ранку терпляче чекали миски затирушки з громадської кухні – свого єдиного денного раціону – мої опухлі від голоду ровесники з неприродно роздутими животами над рахітичними ніжками. Проковтнувши кілька ложок розтертого на воді липкого борошна, плелися додому або й відразу лягали спочити під розлогим берестом, щоб іноді й не встати... Ми, малеча, були тоді дуже близькими до природи: залюбки дерли гнізда й випивали горобині яйця, смажили над вогнем голопуцьків, яким удавалося з тих яєць вилупитися, знали, які калачики чи лопуцьки можна їсти, смакували млинцями з липового листя... А дорослі чимчикували з торбами в «Западну», де ще не було колгоспів і де можна було чогось їстівного виміняти чи й випросити у жалісливих «бандерівців»...»[2].

Побачене і почуте в дитинстві згодом було переосмислене В. Чорноволом, дозволило йому краще зрозуміти людиноненависницьку суть комуністичного тоталітарного режиму.

В'ячеслав Чорновіл був чи не першим, хто в 1980-х рр., в умовах існування України в складі СРСР, відкрито підняв тему голодомору 1932–1933 рр., назвавши його «найбільшою і найганебнішою білою плямою в радянській історії України». Недвозначно заявив про штучний характер злочинну проти людяності, організований Сталіном. Більше того, наголосив, що голодомор, який забрав мільйони людських життів був «справжнім геноцидом української нації» [1, с.19]. У 1988 р. він писав, що внаслідок «канібальських експериментів «борців за щастя народу» на 35% було скорочено кількісний склад тодішнього населення України [3, с. 519-520]. Пам'ять про нього радянський режим намагався стерти не вшановуючи замордованих, не ставлячи пам'ятних знаків, не лишаючи навіть могил закатованих. Зважаючи на масштаби цього

злодіяння радянської влади В. Чорновіл поставив його в один ряд із злочинами нацистського режиму.

Згодом він писав, що «напрошується аналогія між єврейським і українським голокостами – найбільшими злочинами коричневого фашизму й червоного комунізму в історії новітньої Європи»[4, с.228]. Поряд з цим В. Чорновіл підкреслював наджорстокість комуністичного злочину проти людяності зазначаючи, що «такого, як голод 33-го року, навіть Гітлер у своїй фашистській державі не додумався зробити. А тут було масове нищення свого народу»[4, с.107].

Коли в так званий період «перебудови» виявилось не можливим відмовчуватися про комуністичний злочин радянська преса писала про нього «сором'язливо», як про ще один «культівський вибрик» Сталіна, не називаючи виконавців «вибрику», узагальнено згадуючи причину голоду, викликаного соціальною політикою ВКП(б).

В'ячеслав Чорновіл згадував про те, коли він у КДБ у Москві спілкувався з приводу свого відкритого листа до генерального секретаря Центрального комітету Комуністичної партії Радянського Союзу Михайла Горбачова, при згадці про штучний голод 1932–1933 рр. в Україні, працівник органів дивився на нього як на лютого ворога. Найбільше, мабуть, це зачепило, навіть не критика КДБ[3, с.466].

У 1990-х рр. В. Чорновіл неодноразово наголошував, що в трагічні роки примусової колективізації, депортацій і голодоморів з українського селянина «кальоним железом» випалювали любов до землі, віковічну ментальність незалежного господаря швидкісними стахановськими методами перебудовували в напівлюмпенську утриманську психологію колгоспника. Відтак голодомор завдав психологічної травми спільноті, залишив «болючу рану в історичній пам'яті українського народу»[5, с.482].

В'ячеслав Чорновіл посилаючись на підрахунки дослідників зазначав, що в результаті голодомору 1932–33 рр. загинуло близько 7-9 мільйони осіб. Більше того, він також нерідко зазначав, покликаючись на висновки дослідників, що якби не було б організованих 70-річною комуністичною диктатурою війн, голодоморів, депортацій, масових репресій, то, з урахування природного приросту, населення України сьогодні наближалось б до 100 мільйонів[5, с.159].

Зважаючи на всі ці цифри і наслідки В. Чорновіл був переконаний у тому, що ті хто, оголошує себе спадкоємцями ВКП(б) – КПРС – КПУ, повинні усвідомлювати, що кров безвинних жертв більшовизму є і на їхній совісті. Для нього було не зрозумілим чому у 1990-х рр. на рівні влади відбувалося замовчування правди про голодомор. «Жодного відгуку на наші послання ми від Президента чи уряду не одержали, –

писав він, – сумний ювілей замовчується, а нащадкам замордованих у багатьох містах і селах України далі доводиться ходити вулицями й площами, що носять імена організаторів жахливого голокосту українського селянства – Леніна, Дзержинського, Артема, Косіора, Постишева та інших» [2]. Тож він ставив запитання: «Чи не хочемо бентежити сумління спадкоємцям комуноімперських катів і їхньої канібальської ідеології, які одягають на себе сьогодні маскувальні халати «соціальної справедливості й народовладдя»? [5, с. 483]. На його думку замовчування правди про ці події означало б сприяння силам, які прагнуть поверненню до часів тоталітаризму.

В'ячеслав Чорновіл назвав історичною подією встановлення Дня пам'яті жертв голодомору, який уперше на державному рівні відзначили в Україні 28 листопада 1998 р.

Сподвижник В'ячеслава Чорновола Михайло Горинь, який народився на Львівщині, де не відбулося комуністичних голодоморів, із захопленням і повагою ставився до невтомної боротьби наддніпрянця В. Чорновола за відстоювання своїх ідеалів. «Це була дивна сміливість людини, – писав він, – не характерна для стероризованого голодоморами, убивствами й депортаціями в Сибір мільйонів його співвітчизників, яких роз'їдали панічний страх і покора. Сміливість людини, націленої не на одноактний героїчний вчинок, а на напружену працю в умовах поліцейського засилля» [3, с.887-888].

Таким чином, сам В. Чорновіл пережив голод 1946–1947 рр. і мав змогу почути і побачити наслідки голодомору 1932–1933 рр. Пережите вкарбувалося в його підсвідомість не як символ страху і безнадії, а як спонука до боротьби за непорушність людських цінностей. В період підрадянської України і в роки незалежності він артикулював щодо необхідності відновлення історичної пам'яті про комуністичний злочин проти людяності, вшанування загиблих, недопущення повернення подібного.

Список використаних джерел

1. Чорновіл В. Відкритий лист генеральному секретареві ЦК КПРС М.С. Горбачову / В. Чорновіл // Український вісник. 1987. – № 7. – С. 2–45.
2. Чорновіл В. Прах замордованих стукає в наші серця / В Чорновіл // Час-Тіме. – 1997. – 10 – 16 квітня.
3. Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. / упоряд. Валентина Чорновіл; передм. В. Деревінський. – К.: Смолоскип, 2009. – Т. 6. – 1052 с.
4. Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. / упоряд. Валентина Чорновіл; Н. Корнієнко. – К.: Смолоскип, 2012. – Т. 8. – 1088 с.

5. Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. / упоряд. Валентина Чорновіл; передм. Лесь Танюк. – К.: Смолоскип, 2014. – Т. 9. – 1008 с.

*Ємельянова Юлія Павлівна,
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри загальної і соціальної психології та соціології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк)*

ЛУЦЬК: МІСІЯ ПРОВІНЦІЇ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Тема провінції завжди присутня у гуманітарному дискурсі, але в епоху глобалізації вона набуває деяких інших вимірів. При цьому частіше мається на увазі не провінція як адміністративно-територіальна одиниця, а провінція як місцевість, що віддалена від столиці або культурних чи бізнес-центрів.

Провінція у такому сенсі може сприйматися як щось альтернативне глобалізації, як те, що робить спротив об'єктивному процесу її розгортання.

Сучасні прояви глобалізації показують її як транскордонний рух різних ресурсів і феноменів, який охоплює світове товариство у цілому. Завдяки йому йде творення нової організації життя людства.

Процес глобалізації як рух до «узагальнення» породжує в той же час процес виокремлення раніше маловідомих територій, до партикуляризму у вигляді політичної, адміністративної або культурної автономії. Ця тенденція має здатність посилюватися в усіх вимірах соціальної реальності. Відомий соціальний теоретик О. Ахієзер попереджав, що **місто** як форма соціальної організації життя людини має шанс знайти та утвердити свою ідею в усіх складних ситуаціях сучасної хвилі глобалізації [1].

Сьогодні найбільш відомі три моделі глобалізації. Згідно з однією (О.Зинов'єв, У.Чавес, О. и Д. Андерсони), яка базується на теорії соціальних мереж, світова економіка розглядається як багаторівнева система. Верхній рівень її складає мережа так званих «воріт у глобальний світ»: це компактні території **мегаполісів**, яки поєднують у собі функції транспортних вузлів, фінансових центрів, а також центрів освіти, науки, політичного впливу (Шанхай, Делі, Лондон, Москва; мегалополіс Босваш, що складається з агломерацій Бостона, Нью-Йорка, Філадельфії, Балтимора, Вашингтона).

Автори моделі не залишили відповідей на питання: чому мережі складаються та діють на достатньо обмеженій території; чому вони не охоплюють більші простори, не створюють тим самим велике «світове

село»? Адже ж одним з важливіших загальних визначень суспільства та людини є **урбанізація** соціального життя.

Уявимо собі, що є мережа і є простір між її «вузликами». Чим заповнюється цей простір? Позначимо його терміном «провінція» і поставимо запитання про співвідношення між вузликами і провінцією.

З нашої точки зору, провінція є важливішою, саме вона готує до появи мережу, а потім змінює її конфігурацію: один із центрів поступається величиною та важливістю іншому, губиться в історичних подіях, а потім знов ніби народжується.

Якій із ресурсів провінції або сукупності малих міст, містечок, селищ має у собі силу змінювати світову мережу, що скріплює загальнолюдський процес планетарного життя? Звісно, це – люди: умова, продукт, результат та потенціал безлічі культурних практик. Людина провінції або, за В.Далем, «провинциял» (рос. «житель захолустья»). Усі його культурні практики можна намалювати у трьох колах. Перше коло досить вузьке, родинне. До нього додаються друзі. Друге коло – це само місце, його зовнішній архітектурний вигляд, вишуканий або навпаки, спрощений. Третє коло зазвичай пов'язане з іменами сучасників, містян, із суспільною свідомістю свого часу, традицією «малої Батьківщини».

Зауважимо, що кожне культурне коло міцно тримає людину провінції у своєму середовищу, тому світосприйняття провінціала дуже складне, можна сказати, метареалістичне (термін І.Померанцева). Психологи стверджують, що людина провінції зазвичай самотійна, заглиблена у себе і не залежить від зовнішніх впливів.

В українському культурологічному дискурсі тема світів і провінцій розробляється від давня: це культуртрегерство В. Каразіна, «хуторянство» П. Куліша, діяльність і праці кирило-мефодіївців. Це й виступи М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки. Концепт провінції та проблема діалектичного співвідношення у ланцюжку «провінція – місто – світ» увійшли до предметного поля гуманітарного мислення двох знакових представників української модерної культури в еміграції Ю. Лавріненка та Ю.Шереха.

Відносно середньої ланки – міста – О.Ахієзер стверджував, що воно є формою та результатом урбанізації, і водночас тим чинником, за допомогою якого суспільство змінює, перетворює себе. Саме у місті зосереджено «виробництво» сенсів та зразків текстів (у семіотичному розумінні). Які «тексти» українських міст сьогодні загальнозрозумілі? Українській політичній та медіа-консультант Н. Потураєв пропонує визначитися: Київ – столиця, Львів – туризм, Одеса – порт, Харків –

наука. При цьому він питає: а якій сенс існування інших міст України? [4].

Пропонуємо придивитися у контексті цього запитання до Луцька, центру історичної Волині. Здається, він може ілюструвати думку відомої американської дослідниці міста Джейн Джекобс. Вона стверджувала, що особливу цінність являють міста, що функціонують як поля спонтанного соціального порядку, як осередки людської функціональної самоорганізації [2]. Джекобс ще півстоліття тому закликала не ігнорувати повсякденне життя людей та не планувати міста згідно абстрактної ідеї.

Луцьк за часи свого існування неодноразово ставав одним із «вузликів» європейської мережі соціального руху, входив у різні державні утворення, але згодом залишався деякий час поза історією. Така «зміна полюсів» призвела до його полікультурності, зробила мешканців міста дуже складними у психо-культурному сенсі, зазвичай носіями двох і більше мов, толерантними до різних традицій та віросповідань. Культурна винятковість помітна ще у початковий період складання Луцька як міста приблизно у середині першого тисячоліття: археологія свідчить про народження його на переплетінню археологічних культур, що належали стародавнім слов'янам. Перша згадка про місто відома: 1085 рік, і за свою довгу історію Луцьк сім разів змінював своє життя та архітектурний вигляд згідно із належністю його до складу різних політичних та соціально-культурних систем.

Неможливо побачити в Луцьку характерних рис усіх архітектурних стилів, що панували в ньому й на сусідніх землях в означені часи. Основних лише з них налічують сімнадцять (від романського до «нового урбанізму» [3, с. 35-36]. Центральна вулиця міста лише впродовж XX століття одинадцять разів змінювала назву та зовнішній вигляд. Але Луцьк в у цьому культурному «калейдоскопі» зміг скласти та зберегти свій спонтанний порядок і механізми саморегуляції міського життя за будь яку владу. Його Старе місто із храмами кількох конфесій, вишукані фасади споруд XIX століття нагадують про етнічне та культурне розмаїття, здавна притаманне населенню цієї території, а елементи уніфікації в будівництві періоду тоталітаризму ніби зменшують свій пафос перед природною красою волинської землі.

Насиченість Луцька архітектурними артефактами та духом багатьох епох його життя визначає його майбутнє: тенденції постреволуційного (Майдан) розвитку Луцька як складної системи «місто-людина» показують готовність відкритися, сконцентрувати потенціал полікультурної провінції та стати на шлях до включення у

мережу центрів європейського сегменту глобальної мережі. Так, Луцьк має усі шанси стати провідним центром ІТ-галузі: щорічно у місті готують близько тисячі спеціалістів, а всього їх у місті працює близько шістьох тисяч. 2017 рік у Луцьку був оголошений Роком інформаційних технологій. Туристичне гасло Луцька – «Луцьк – приємне відкриття!» відображає головну ідею провінції в епоху глобалізації: життя конкретних людей у конкретному культурному просторі, створення ними міжособистісної довіри та кластерів солідарності.

Список використаних джерел

1. Ахиезер А.С. Город – фокус урбанизационного процесса // Город как социокультурное явление исторического процесса. – М. : Наука, 1995. – 351 с. С. 21-29.

2. Джекобс Дж. Смерть і життя великих американських міст. – М.: Новое издательство, 2011. – 460 с.

3. Колосок Б.В., Метельницькій Р.Г. Луцьк: архітектурно-історичний нарис. Київ : Будівельник, 1990. – 192 с.

4. Потураев Н. Почему мы живём в городах. В чем смысл существования украинских городов / Режим доступу: <https://focus.ua/opinions/377577/>

*Левицька Надія Миколаївна,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій*

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР. НА ЧЕРКАЩИНІ: СЛОВАМИ ОЧЕВИДЦІВ, МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Голодомор 1932-1933 років - найтрагічніша сторінка нашої історії, яку за наслідками названо геноцидом українського народу. У пам'яті людській ця трагедія назавжди залишиться однією з найстрашніших сторінок минулого. Нині можна зустріти різні цифри втрат від голодомору: від 5 до 13 мільйонів осіб. А з урахуванням жертв внаслідок канібалізму, репресій, тифу, самогубств на ґрунті психічних розладів, повного фізичного виснаження, за приблизними підрахунками, голодомор забрав життя 14 мільйонів людей.

Смертність на селі значно перевищувала смертність у містах. Архівні матеріали свідчать, що голод фізично винищив не лише мільйони українців, а й десятки тисяч представників національних меншин. Ніяка статистика не спроможна передати глибини та масштабності морально-психологічних, соціально-економічних та

політичних наслідків голодомору. Голод, який охопив близько 40 млн. осіб і тривав майже два роки, виник не внаслідок неврожаю чи стихійного лиха, а був організований штучно сталінським режимом[1].

Щодо причин, то вони уже очевидні: у ті часи українська національна свідомість була на вершині розвитку й набула загрозливих масштабів для тоталітаризму, розквітла національна інтелігенція, зросло значення України в загальносоюзних процесах. Селянство цьому також сприяло. Тому саме з цих причин було влаштовано терор голодом, щоб знищити саму українську національну ідею, підірвавши її соціальну базу, перетворивши селян, що вижили після голоду, на покірних людей. Оскільки політичну владу було зосереджено у Москві, це вирішило долю українців. Голод 1932-1933 рр. став відповіддю комуністичної московської влади на український культурно-політичний розвиток у межах СРСР[2, с. 40].

Географія смертності від голоду в Україні нерівномірна. Найменше постраждали північні регіони у першій половині 1932-го року. Суцільний мор в усіх областях протягом другої половини 1932-го та першої половини 1933-го років. Голодною смертністю вирізнялися села і райони, які мали економічну зумовленість, тобто впиралися в обсяги, терміни та методи хлібозаготівель. Таким регіоном стала і Черкащина. Документи свідчать, що весною 1932 р. на Черкащині голодували у багатьох селах. Зокрема, у травні 1932 р. на бюро Христинівського райкому партії констатувалося, що багато уповноважених замовчують дійсний стан речей - недоїдання в селах і про необхідність надання негайної продовольчої допомоги 939-ти колгоспам і 298-ми одноосібникам хоча б по 300 грамів хліба для кожного із 5405 душ. А у Звенигородському районі наявні факти людоїдства у селі Тарасівка.

Ми хочемо акцентувати увагу на 26 селах Маньківського району, Черкаської області, що постраждали внаслідок голоду 1932-1933 рр. У 1923 р. Маньківка увійшла до складу Буцького району, а в 1930 р. було організовано перші колгоспи: «Перемога», ім. П.П. Постишева, ім. Г. І. Петровського, ім. Т. Г. Шевченка, «За краще життя», ім. В. В. Куйбишева. Саме колгосп «Перемога» був організований у селі Чорна Кам'янка, до якого увійшло й невеличке село Юрпіль – моя мала Батьківщина.

За всю історію існування Маньківки як населеного пункту, ще не було такої смертності та страждань як у роки голоду 1932-1933 рр. Архівні матеріали фонду Черкаської обласної адміністрації свідчать, що кількість смертельних випадків від голоду на території Маньківського району в порівнянні з минулим роком зараз різко збільшилася. У

більшості випадків вмирають діти і похилого віку люди. Приведу кілька цифр про кількість голодаючих, опухлих та вмерлих од недоїдання: село Маньківка - пухлих, знесилених від недоїдання - 400 людей. За два місяці вмерло 30 осіб, у тому числі - 23 колгоспники, в селі панує тиф; село Харківка - хворих, знесилених від недоїдання - 234 людей. Пухлих - 109 осіб; село Помийки - спухло від недоїдання 147 людей; село Полковниче - спухло 269 осіб, у тому числі - 94 дитини»[3, с.42].

З телеграми ЦК КП(б)У Київського обкому партії про надання допомоги окремим районам області зазначалося, що «потрібно надати допомогу в першу чергу таким районам, що перебувають в найбільш тяжкому стані по Київській області (тринадцяти районам)», у тому числі Буцькому (до складу якого входила Маньківщина). У спецповідомленні Київського обласного відділу ДПУ секретарю обласного бюро КП(б)У від 28 травня 1932 р. зазначалося, що уже зареєстровані в Буцькому районі перші випадки людодїства. Із записки Київського обласного відділу ДПУ УСРР про кількість голодуючих районів та населених пунктів Черкащини ми бачимо, що на 1 березня 1933 р. голодували на Маньківщині: дорослих - 4366 осіб; дітей - 5854; кількість хворих - понад тисячу; пухлих - 856; померлих - 841 особа. В інформації Центрального Комітету КП(б)У від 14 березня 1933 р. зазначені наступні дані про смертність населення Маньківщини (колишній Буцький район): «По Букському району голодаєт 3878 человек (в том числе лежит 3736 человек). За февраль и март умерло от голода 742 человека»[3, с. 44]. Ситуацію на початок 1933 р. можна зрозуміти зі спогадів очевидців Маньківщини. Огер Одарка з села Юрпіль згадувала, що «найстрашніше горе – це голод, їсти хотїлось, а не було чого, збирали і їли бруньки з дерев, а також лободу і молочай, на полях весною 1933 р. шукали залишки буряків та кукурудзи, ризикуючи життям». Тільна Марія, жителька села Мала Маньківка згадує, що «забирали у нас все. Нічого не було ні їсти, ні одягнути чи взути. Картопля, правда, була. Не забирали. Напечуть картопляників, буряка натруть. Ото і їжа наша. Що таке хліб, не знали». Таких спогадів очевидців можна наводити багато, і ніхто не зможе залікувати ні фізичні, ні моральні рани цих людей[2, с. 760].

За період 1932-1933 рр. від голоду на Черкащині померло 154519 осіб, з них на Маньківщині - понад 4929 осіб. Голодомор охопив близько 741 населених пунктів, з них 29 - на Маньківщині. У багатьох селах Черкащини кількість померлих під час голоду перевищувала кількість загиблих у період Другої світової війни. Так, у селі Залїське Тальнівського району від голоду померло 1100 осіб. У війні загинуло

152. У селі Лебедин Шполянського району відповідно 1665 і 700, у селі Чорна Кам'янка Маньківського району - 800 і 200[4, с. 1].

Отже, без належної оцінки Голодомору 1932-1933 рр. в Україні неможливо сьогодні уявити власну та історію Європи ХХ ст. Доречно нині говорити про глобальну соціогуманітарну катастрофу в історії людства, а не лише українства. Належну оцінку та рекомендації нашим сучасникам по вшануванню жертв цієї глобальної соціогуманітарної катастрофи дав у Посланні Папа Іоанн Павло II кардиналу Л. Гузару, Верховному архієпископу Львова для Українців у зв'язку з 70-ми роковинами Голодомору 23 листопада 2003 рр.:«...Мова йде про жахливий задум, здійснений з холодним розрахунком можновладцями тієї епохи... Досвід цієї трагедії повинен сьогодні керувати почуттями та діяльністю українського народу на шляху до злагоди та співпраці... Потрібно докласти зусиль до щирого та дійового примирення: саме у такий спосіб можна відповідно вшанувати жертви, які належать усьому українському роду... Будемо сподіватись, що з Божою допомогою, уроки історії допоможуть знайти тривкі спонуки до порозуміння, маючи на увазі конструктивне співробітництво, щоб спільно будувати країну, яка на кожному рівні розвиватиметься у гармонійний та мирний спосіб...»

Список використаних джерел

1. Трудова слава. Випуск: № 92 (9807). 28 листопада 2015 р.
2. Голодомор 1932-1933 років в Україні: документи і матеріали / Упоряд. Р.Я. Пиріг; НАН України. Ін-т історії України. - К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. - 1128 с.
3. Голод 1932-1933 років на Черкащині. Документи і матеріали / Державний архів Черкаської обл.; упоряд. Т.А. Клименко, С.І. Кононенко, С.І. Кривенко. - 132 Черкаси: 2002. – 224 с.
4. Державний архів Черкаської області, Р-5899, оп.17, спр. 9.

*Малкевич Анджей,
Доктор політичних наук хабілітований, професор, завідувач
кафедри політичних систем та політичних комунікацій
Зеленогурського університету (Польща)*

DRAMATYCZNE LATA 1932-1933 W HISTORII POWSZECHNEJ

Josyp Paszenko (Йосип Ілашенко) z Sum zanotował w swym dzienniku: „Наступил 1933-й год – год чрезвычайно тяжелый, какого человечество по всей вероятности, не помнит” [1]. Autora tych słów wkrótce aresztowano, jego dziennik zachował się w archiwum „bezpieki”.

Niewielu ludzi w tamtej epoce podzielało ten pogląd. Dziś coraz lepiej widzimy, że ów mało znany autor był bliski prawdy. Lata 1932-1933, a zwłaszcza zima 1932/33 należała, pod względem dramatyzmu wydarzeń, do najgorszych w dziejach ludzkości, nawet w ciągu wojen światowych nie umarło w podobny sposób tak wielu ludzi, w tak krótkim czasie.

Ta zima ta była jedną z najgorszych w dziejach klimatu. 6 lutego 1933 r. w jakuckiej osadzie Ojmiakon odnotowano temperaturę $-67,8$ C (najniższą zanotowaną dotychczas w Azji). A następnej nocy oficerowie amerykańskiego zbiornikowca „USS Ramapo” odnotowali na Oceanie Spokojnym falę o rekordowej wysokości 34 metrów. Z konsekwencjami nawet tak drastycznych anomalii pogodowych ludzie potrafili sobie poradzić, gorzej było z konsekwencjami decyzji politycznych.

Tej zimy, 30 stycznia 1933 r., Adolf Hitler zdobył władzę w Niemczech. Zachwiała się demokracja w kilku innych państwach, trwały krwawe wojny na wielu kontynentach. W Niemczech wkrótce wprowadzono system totalitarny, zlikwidowano opozycję, związki zawodowe, zaczęto prześladować Żydów i inne mniejszości narodowe. 21 marca powstał w pobliżu Dachau w Bawarii pierwszy w Niemczech obóz koncentracyjny. 26 kwietnia powstał Urząd Tajnej Policji Stanu – Geheimes Staatspolizeiamt, w skrócie „Gestapo”. A przede wszystkim zapoczątkowano przygotowania do nowej wojny.

Mimo tego typu zdarzeń zima z 1932 na 1933 r. na ogół nie zajmuje wiele miejsca w opracowaniach dziejów powszechnych. W Polsce i zachodniej Europie uważana jest za okres względnego pokoju, jak całe dwudziestolecie międzywojenne. Autorzy opracowań na ogół odnotowują wydarzenia takie jak objęcie urzędu przez nowego prezydenta USA, zdobycie władzy przez nazistów, konflikt japońsko-chiński, początki przewycięzania wielkiego kryzysu gospodarczego, ale często na tym poprzestają. Co prawda, nie wszyscy zgadzają się z takim podejściem. Niektórzy historycy traktują lata 1919-1939 jako jedynie swoiste „zawieszenie broni” w ciągnącym się przez dziesięciolecia konflikcie między mocarstwami [2]. Inni piszą o trwającej cały wiek „europejskiej wojnie domowej”, „dwudziestoletnim kryzysie”[3], „wojnie trzydziestoletniej”[4].

W latach tych trwał wciąż wielki kryzys gospodarczy, zapoczątkowany w 1929 r. Miał on poważne konsekwencje doraźne i jeszcze większe – perspektywiczne. Bezrobocie w Stanach Zjednoczonych osiągnęło poziom 15 milionów osób, było największe w historii. Toczone „wojny celne” pomiędzy różnymi państwami, np. Czechosłowacją i Węgrami. Trwały też otwarte wojny międzypaństwowe: 24 maja 1933 r. zakończyła się wojna kolumbijsko-peruwiańska, a już wcześniej, 10 maja, Paragwaj wypowiedział wojnę Boliwii.

Zdobycie władzy przez nazistów w Niemczech stało się decydującym czynnikiem na drodze do II wojny światowej. Narastały i inne jej przesłanki. Trwała wojna między Japonią a Chinami. Wprawdzie 31 maja 1933 r. podpisano zawieszenie broni, ale podziałało na krótko. W trakcie tej wojny z inicjatywy Japonii (i przy cichym przyzwoleniu radzieckim) powstało 18 lutego 1932 r. marionetkowe państwo Mandżukuo obejmujące tereny okupowane przez armię japońską w północno-wschodniej części Chin. Jednocześnie w Chinach trwała wojna domowa między siłami Kuomintangu, kierowanymi przez Czang Kaj-szeka, a komunistami.

Dzień po zdobyciu władzy przez Hitlera 31 stycznia po raz pierwszy premierem Francji został Édouard Daladier (do 26 października 1933), potem był premierem od 30 stycznia 1934 do 9 lutego 1934 r., a co najważniejsze – pełnił ten urząd od 10 kwietnia 1938 do 21 marca 1940 r. Wierzył, że uda się nazistów zaspokoić ustępstwami – we wrześniu 1938 r. podpisał układ monachijski, zlekceważył niemieckie przygotowania wojenne, a potem, gdy już od 3 września 1939 r. Francja formalnie była w stanie wojny, swą beczynnością sprawił, że w zbyt małym stopniu przygotowała się do obrony przed atakiem, który nastąpił w maju 1940 r.

4 marca 1933 r. obalono demokrację w Austrii, kanclerz Engelbert Dollfuss zapoczątkował autorytarne rządy – austrofasyzm, który w intencjach miał uchronić państwo przed uzależnieniem od Włoch lub Niemiec, ale w rzeczywistości ułatwił w 1938 r. jego wcielenie do III Rzeszy.

W 1933 r. trwały konflikty etniczne i ludobójstwo w wielu krajach – w sierpniu siły rządowe zamordowały w Iraku około 3 tys. Asyryjczyków. W 1933 r. po raz pierwszy zaczęto używać nazwy Pakistan dla określenia zamieszkaney przez muzułmanów części Subkontynentu Indyjskiego. Po niemal piętnastu latach konflikt religijny doprowadził do krwawej wojny pakistańsko-indyjskiej, która kosztowała ok. pół miliona ofiar śmiertelnych – głównie cywili.

Rozwijała się nauka. 12 września 1933 r. węgierski fizyk, pracujący w tym czasie w USA Leó Szilárd wpadł na pomysł wykorzystania nuklearnej reakcji łańcuchowej do zbudowania bomby atomowej. W ten sposób zapoczątkowany został proces tworzenia nowej broni, użytej pod sam koniec II wojny światowej i będącej później głównym narzędziem „zimnej wojny”.

Były też zdarzenia bardziej optymistyczne. Franklin Delano Roosevelt został wybrany, a 4 marca 1933 r. zaprzysiężony, jako 32. prezydent Stanów Zjednoczonych. Ogłosił New Deal – program walki z kryzysem. Już 15 marca giełda nowojorska zanotowała wzrost – symptom końca kryzysu. Pod kierunkiem Roosevelta Stany Zjednoczone nie tylko przewyciężyły problemy gospodarcze, ale później wspomagały państwa walczące z nazistowską III Rzeszą, włączyły się bezpośrednio do wojny i doprowadziły

do zwycięstwa sił demokratycznych. Jednak sam Roosevelt zmarł tuż przed końcem wojny, a zwycięstwo demokracji okazało się połowiczne, bo trzecią częścią świata zawładnęli komuniści.

Rozwój gospodarczy zapoczątkowany w 1933 r. był niewątpliwy, ale miał negatywną stronę – głównym motorem wzrostu były zbrojenia, inwestycje w przemyśle zbrojeniowym, budowa linii umocnień. Wszystko to powodowało wzrost napięć w stosunkach międzynarodowych i przygotowywało nową wojnę.

Władze radzieckie ukrywały tragedię Wielkiego Głodu zarówno przed własnym społeczeństwem jak i zwłaszcza przed zagranicą [5]. Pewne informacje przenikały jednak [6], społeczeństwa innych państw starały się pomagać, Moskwa nawet zezwalała na to, pomoc otrzymywali np. niemieccy koloniści żyjący na południu Ukrainy, ale kosztem częściowego jej przejmowania przez państwo [7].

Rządy państw zachodnich znały prawdziwą sytuację panującą w Ukrainie. Miały tu przedstawicielstwa dyplomatyczne, działał wywiad, zbiegły z Ukrainy docierali do państw graniczących [8]. Ale rządy były zainteresowane w ukrywaniu wiadomości, bo dzięki polityce radzieckiej mogły kupować tanie zboże, co pomagało w walce z kryzysem gospodarczym. Ujawnienie prawdy szkodziłoby prestiżowi rządów przez fakt współpracy z władzami państwa, które miliony swych obywateli skazywało na śmierć głodową. Ponadto, zdaniem Anne Applebaum, w obliczu zdobycia władzy przez nazistów w Niemczech, wiele osób na Zachodzie uważało, że Stalin „może okazać się cennym sojusznikiem przeciwko Hitlerowi”, więc nie można go sobie zrażać [9].

Naturalne było, że informacje przenikające za granicę szczególnie emocjonalnie przyjmowali żyjący tam Ukraińcy. Prasa ukraińska w Polsce obszernie informowała o polityce radzieckiej [10]. Miało to niekiedy dramatyczne konsekwencje. 21 października 1933 r. członek Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów Mykoła Łemyk (Микола Лемик) zabił pracownika konsulatu radzieckiego we Lwowie (jednocześnie emisariusza radzieckiego wywiadu) Andrija Majłowa (Андрій Майлов), w proteście przeciw wywołaniu Wielkiego Głodu. Został aresztowany, sądzony był we Lwowie i w listopadzie 1933 r. skazany na karę śmierci, później jednak zamienioną na dożywotnie więzienie. Zdołał zbiec z więzienia we wrześniu 1939. Później brał udział w próbie utworzenia państwa ukraińskiego we Lwowie w 1941 r. – został aresztowany i zamordowany przez Niemców.

Niewątpliwie Wielki Głód był najbardziej dramatycznym wydarzeniem tych lat, ale w małym stopniu został dostrzeżony w świecie i w konsekwencji do dziś niewiele miejsca zajmuje w podręcznikach historii powszechnej. Mimo wszystko opublikowano już w Polsce nieco książek i artykułów

naukowych poświęconych temu problemowi – zarówno autorów polskich jak i tłumaczeń z języka ukraińskiego[11]. Pisano zwłaszcza o polskiej mniejszości narodowej w tym okresie [12]. Opublikowano też wspomnienia ocalałych [13].

1. Лашенко Йосип, *Щоденник* / Diana Wojko (et al., red.), *Wielki Głód na Ukrainie 1932-1933. Голодомор в Україні*, tł. K. Duszyńska et al., Warszawa – Київ 2008, C. 1076.

2. Buchan Alastair, *War in modern society*, London 1966; Falls Cyril, *A hundred years of war*, London 1953; Taylor Alan John Percival, *The origins of the Second World War*, New York 1983.

3. Carr Edward Hallett, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, London 1966; Krüger Peter, *Das internationale System und Ostmitteleuropa nach den Ersten Weltkrieg* / Lemberg Hans (Hg.), *Ostmitteleuropa zwischen den beiden Weltkriegen (1918-1939). Stärke und Schwäche der neuen Staaten, nationale Minderheiten*, Marburg 1977, C. 13-30; Loewenstein Bedřich, *Evropská občanská válka 1917-1945 / Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhal*, Praha 1998, C. 97-109; Nolte Ernst, *Der europäische Bürgerkrieg*, Frankfurt Main – Berlin 1987.

4. Carruthers Susan L., *Historia stosunków międzynarodowych 1900-1945*, tł. W. Nowicki / Baylis John, Smith Steve (red.), *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Kraków 2008, C. 74.

5. Bruski Jan Jacek, *Hołodomor. Dzieje zakłamywania i odkrywania na nowo tragedii lat 1932-1933* / Bartuś Alicja (red.), *Słowa w służbie nienawiści*, Oświęcim 2013, C. 131-146; Kuśnierz Robert, *Propaganda radziecka w okresie Wielkiego Głodu na Ukrainie (1932-1933)* // „Dzieje Najnowsze” r. 36, 2004, nr 4, C. 29-46.

6. Bruski Jan Jacek, *Hołodomor 1932-1933. Wielki Głód na Ukrainie w dokumentach polskiej dyplomacji i wywiadu*, Warszawa 2008; Olszewska Olga, *Ukraina radziecka w prasie polskiej w latach 1929-1939*, Toruń 2012, C. 103-121.

7. Kuśnierz Robert, *Nothilfe. Niemiecka pomoc głodującym rodakom w latach 30. XX w. na sowieckiej Ukrainie* // „Przegląd Zachodni” 2015, nr 4, C. 257-268.

8. Bruski Jan Jacek (oprac.), *Nieznane polskie dokumenty na temat Hołodomoru. Efekty rekonesansu archiwalnego w Moskwie* // „Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne” 2008, z. 1/2, C. 64-76; Kuśnierz Robert (oprac.), *Głód na Ukrainie w latach 1932-1933 w świetle zbiorów Archiwum Akt Nowych oraz Centralnego Archiwum Wojskowego w*

Warszawie // „Dzieje Najnowsze” r. 39, 2007, nr 2, C. 129-159; idem, *Obraz głodującej wsi ukraińskiej w latach trzydziestych XX w. w dokumentach polskich przedstawicielstw dyplomatycznych w ZSRR i polskiego wywiadu / „Polska i Jej Wschodni Sąsiedzi”* t. 10, 2009, C. 64-75.

9. Applebaum Anne, *Cel: zniszczyć ukraińskich chłopów*, „Nowa Europa Wschodnia” 2018, nr 3/4, C. 13; Krzysztan Bartłomiej, *Jak milczał świat* // „Nowa Europa Wschodnia” 2014, nr 3/4, C. 169-176; Rajca Czesław, *Głód na Ukrainie*, Lublin – Toronto 2005, C. 50.

10. Babiak Anna Maria, *Lwowski dziennik „Diło” o Wielkim Głodzie* // „Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne” 2008, z. 1/2, C. 91-101; Wysocki Roman, *Postawa społeczności ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej wobec „wielkiego głodu” na Ukrainie w latach 1932-1933* // „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia” vol. 60, 2005, C. 451-464.

11. Kramarenko Ołeksandr, *Genocyd-33 we współczesnym wymiarze ukraińskim*, tł. P. Krupa // „Nowa Ukraina”. Zeszyty historyczno-politologiczne” 2008, z. 1/2, C. 119-128; Kulczycki Stanisław, *Bezmyślność i zbrodnia*, tł. B. Salej // „Nowa Europa Wschodnia” 2008, nr 2, C. 137-145; Kudela-Świątek Wiktoria, *From private memory to the collective image of the Ukrainian Holodomor* // „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej” r. 6, 2016, C. 33-65; Papuha Jarosław, *Kwestia głodu na Ukrainie w kontekście stosunków polsko-radzieckich i dążeń do polsko-ukraińskiego porozumienia w latach trzydziestych okresu międzywojennego* // „Studia Polsko-Ukraińskie” (Przemyśl) r. 1, 2006, t. 1, C. 175-189; Stryjek Tomasz, *Głód w latach 1932-1933 w historiografii ukraińskiej i w konstrukcji nowoczesnego mitu fundacyjnego Ukrainy* // „Civitas” (studia z filozofii polityki) nr 16 2014, s. 13-54 Wasiuta Olga, *Czy zbrodnia ludobójstwa na Ukrainie w latach 1932-1933 to mit?* // „Forum Politologiczne”; (Olsztyn) t. 6, 2007, s. 29-62.

12. Dzwonkowski Roman, *Głód i represje wobec ludności polskiej na Ukrainie (1932-1933, 1946-1947)* // „Teka Komisji Historycznej” (Polska Akademia Nauk. Oddział w Lublinie) t. 9, 2012, C. 203-223.

13. Dolot Miron, *Zabić głodem. Sowieckie ludobójstwo na Ukrainie*, tł. B. Gutowska-Nowak, Kraków 2014. (*Execution by hunger. The hidden holocaust*, New York – London 1985); Dzwonkowski Roman (red.), *Głód i represje wobec ludności polskiej na Ukrainie (1932-1947). Relacje*, Lublin 2004.

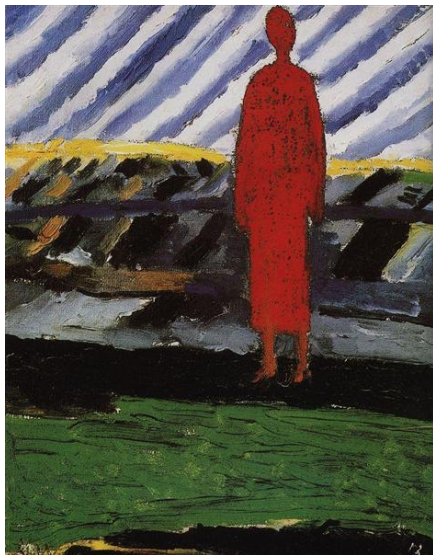
Перегуда Євген Вікторович,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук КНУБА,
Місержи Світлана Дмитрівна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціології

Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця
**РУРБАНІЗАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ
УРОКІВ ГОЛОДОМОРУ ТА РЕПРЕСІЙ**

1. На ідею цієї роботи вплинули напрацювання деяких дослідників Голодомору. Оцінюючи як ключові до його вивчення історичний та демографічний підходи, вони визнають, що комунікації між ними не відбувається [2, с. 111]. Крім того, демографи переконливо довели, що Голодомор був трагедією не лише українського села, а й міста.

Тому ми вважаємо важливим дослідження Голодомору та репресій на міждисциплінарному рівні й, зокрема, доповнення палітри підходів соціологічними, методами урбаністики, архітектурних досліджень, символічної політики. Це дає змогу й осучаснити історичний досвід.

Також теоретичними рамками дослідження були концепції революційного розвитку Т. Скочпол, бюрократії М. Вебера, еволюції влади М. Фуко, П. Бурд'ю, ідеї урбаністів, зокрема, про те, що у майбутньому абсолютна частка населення буде сконцентрована у кількох десятках мегаполісів.

К. Малевич «Червона фігура». Mironovacolor.org
«Розселений» селянин та Земля, позбавлена турботи

2. На зламі 1920-30-тих років влада зіткнулась зі структурними обмеженнями політики – низьким рівнем технологічного розвитку, аграрним перенаселенням, відчуженням інтелігенції від влади тощо. Це стримувало можливості модернізації та загрожувало існуванню режиму.

Тому Голодомор та репресії не слід аналізувати окремо від колективізації, індустріалізації та «культурної революції». Вони були їх інструментами. Але через їх задіяння країна отримала не ту структуру, що властива модерній державі.

Проблема аграрного перенаселення не була вирішена. Натомість було знищено селянство як соціальна група – постала керована спільнота

колгоспників, позбавлених власності на засоби виробництва. У мистецтві це було добре відображене К. Малевичем [4].

Зміни торкнулися й інших соціальних груп. Репресії та «культурна революція» знищили інтелігенцію як групу, якій властиві публічність та опозиційність. Суб'єкти «розумової праці» стали служками влади. Стосувалося це не лише гуманітаріїв, а й природничих, технічних наук, про що свідчить очолення винахідницьких колективів емісарами влади. Наукові дискусії вирішувались «вождем народів» та поплічниками.

Робітничий клас лишився пролетаріатом, тобто позбавленим власності на засоби виробництва та залежним від суцільної механізації, що теж показав К. Малевич.

Не оминути й переформатування етносоціальної структури – згорання політики коренізації та уніфікації етносоціальної структури.

Натомість гегемоном стала партійно-державна бюрократія. Умови виникли у 1918-19 рр., коли ідею рад як «працюючої корпорації» відкинули та підпорядкували ради виконкомам [5, с. 162]. Остаточно бюрократія зміцнилася у «брежнєвські» часи, але правлячим класом вона стала у 1930-ті роки. Символом цього став й переїзд столиці з промислового та інтелектуального Харкова до Києва, осередка дрібних чиновників та буржуа. Новий комплекс адміністративних будівель Києва (особливо ЦК КП/б/У та НКВД-Раднаркому) символізував міць бюрократії, що контрастувало з революційним конструктивізмом Харкова. «Київську модель» накиннули й на інші міста та села.

Рада Народних Комісарів УСРР

К. Малевич «Торс».
Mironovacolor.org

Людина в епоху тотальної механізації

накинули й на інші міста та села. Цікаво, що, на думку дослідників, втрати міського населення від Голодомору були викликані саме посиленням соціального розшарування в місті [3].

3. Сучасна Україна зіткнулась із схожими проблемами, що й 80 років тому – необхідністю прискореної модернізації за умов таких саме структурних обмежень (низький технологічний рівень,

аграрне перенаселення тощо). Та й суб'єкт суспільних перетворень залишився – революція 1991 р., на думку С. Тицького, була ліберально-бюрократичною. Вона покликана завершити більшовицький переворот, тобто номенклатура за допомогою західної ідеології прагне конвертувати політичний статус у командні висоти в економіці.

Але є й відмінності. Змінились засоби соціального контролю. Примус спрямований на свідомість. Легітимність відображається не в лояльності до ідеології, а у споживчому попиті, причому не лише на товари, а й розваги. Влада тотально контролює громадян, але є «невидимою». До речі, нині лунають пропозиції перенести адміністративні будівлі за межі Києва (в район Феофанії тощо).

В контексті розв'язання проблеми аграрного перенаселення та тенденцій до концентрації населення слід оцінювати й політику т.зв. децентралізації, або об'єднання територіальних громад, що теоретично дає змогу сподіватись на некризовий сценарій трансплантації людських та інших ресурсів до неаграрних видів діяльності. Звідси рурбанізація як шлях вирішення суспільних проблем.

Але звернемо увагу на подвійне тлумачення терміну. Одні вказують на «втечу» міщан до сільських населених пунктів від економічних, екологічних тощо проблем й часто замість «рурбанізації» вживають «руралізацію» та навіть «контрурбанізацію», інші – на прихід міського способу життя до села [1 ; 6]. Остання концепція передбачає поширення нових моделей села.

Французька модель села
Фото Travel.ru

Але простір некризового сценарію скорочується через нав'язані тенденції спрощення господарського комплексу України, руйнування промисловості, науки та освіти, зниження добробуту населення тощо, що суперечить визначенню рурбанізації як стратегії розвитку.

Список використаних джерел

1. Багін М. Л. Оцінка можливості застосування Європейського досвіду щодо територіальної організації сільських поселень / М. Л. Багін // Містобудування та територіальне планування. – 2009. – № 33.
2. Левчук Н. М. Втрати міського й сільського населення України внаслідок Голодомору в 1932–1934 рр. : нові оцінки / Н. М. Левчук,

Т. Г. Боряк, О. Воловина, О. П. Рудницький, А. Б. Ковбасюк // УГЖ. – 2015. – № 4. – С. 84–112.

3. Левчук Н. М. Соціальна диференціація смертності населення м. Лебедин під час Голодомору у 1933 р. / Н. М. Левчук // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1. – С. 137–149.

4. Миронова Л. Творчество Казимира Малевича как зеркало эпохи. Часть 4 [Електронний ресурс] / Л. Миронова. – Режим доступу : http://mironovacolor.org/articles/malevich_04/.

5. Перегуда Є. В. Виконавча влада України : Політико-правові аспекти модернізації : монографія / Є. В. Перегуда. – К., Логос, 2013. – 408 с.

6. Познанська К. В. Міський спосіб життя українських селян / К. В. Познанська // Грані. – 2012. № 1.

Пилипенко Олександр Євгенович,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри гуманітарних дисциплін

Національного університету харчових технологій

МАСОВІ РЕПРЕСІЇ 1930-х РОКІВ В УКРАЇНІ (НА МАТЕРІАЛАХ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Репресії радянської влади проти населення Радянського Союзу загалом та проти українців зокрема не можуть бути забутими. Інакше зберігатиметься небезпека повторення нових трагедій. Під час написання тез були використані опубліковані документи, матеріали наукових досліджень.

Починаючи з 1929 р. масові репресії трьома хвилями прокотилися Україною: 1) 1929-1931 рр. – примусова колективізація, процес проти «Спілки Визволення України (СВУ)», ліквідація УАПЦ; 2) 1932-1934 рр. – Голодомор, терор проти інтелігенції та партійних працівників; 3) 1936-1938 рр. – «Великий Терор» українського народу [1].

Карально-репресивні органи, що були невід'ємною частиною тоталітарної системи, мали виконувати три головні завдання: ліквідувати організовану опозицію та випадки інакомислення в більшовицькій партії; забезпечити державу через систему ГУЛАГу дармовою робочою силою; тримати під жорстким контролем хід суспільних процесів. Можна виділити основні напрямки масових репресій в Україні, а саме:

1. Репресії проти селянства: розкуркулювання, штучний голод 1932-1933 рр., боротьба зі «старими спеціалістами». Репресії

пояснювалися необхідністю боротьби з «ворогами народу», що перешкоджають соціалістичному будівництву.

2. Боротьба з «підпільними націоналістичними організаціями». У 1929-1930 рр. було сфабриковано справу «Спілки визволення України». Була репресована інтелектуальна еліта українського народу. Серед засуджених були 2 академіки, 11 професорів, 2 письменники, викладачі, науковці, священники, студенти.

3. Боротьба проти релігії і церкви. У січні 1930 р. при-мусово розпущено УАПЦ, а митрополита М. Борецького й майже всіх єпископів і частину священників репресували [2].

Продовженням розправ над інтелігенцією стало «викриття» ще однієї «ворожої організації» – «Українського національного центру» та його структурного підрозділу «Української військової організації». Усіх 50 «членів УНЦ» засудили до різних термінів тюремного ув'язнення. У 1937 р. 33 із них були засуджені повторно: 21 розстріляли, іншим подовжили строки. Сталінські репресії - масові репресії, які відбувалися в СРСР у період з 1930 - 1950 року. Зазвичай дані репресії, пов'язують з ім'ям В. В. Сталіна, оскільки він був керівником країни у цей період [3].

Дослідники відносять до числа жертв сталінських репресій засуджених за ст. 58 Кримінального кодексу РРФСР 1926 року, саме за «контрреволюційні злочини», а також жертв розкуркулення (початок 1930-х рр.) і депортації за національною ознакою (1930-ті – 1940-е). Багато дослідників цього періоду вважають, що сталінські репресії були продовженням «червоного терору» і політичних репресій, викликаних політикою більшовиків Радянської Росії, які почалися в роки Громадянської війни [4, с. 13, 26]. При цьому, значна частина жертв сталінських репресій була членами КППС, партійними, радянськими, військовими діячами. Політичні репресії тривали і після закінчення громадянської війни. Вже тоді ряд справ про політичні злочини, таких як «Справа ліцеїстів», Шахтинська справа, були побудовані на фальсифікованих звинуваченнях.

Сталінські репресії набули масового характеру, з початком примусової колективізації сільського господарства та індустріалізації наприкінці 1920-х - початку 1930-х років. Свого піку вони досягли в 1937–1938 роки, коли тільки органами НКВС було заарештовано 1,58 млн. чоловік і засуджено до розстрілу 682 тис. [5]. Політичні репресії тривали до самої смерті Сталіна в березні 1953 р.

Персональний склад «трійки» Вінницької області було затверджено Політбюро ЦК ВКП(б) 23 липня 1937 р. До «трійки» увійшли начальник УНКВС капітан державної безпеки Г. Гришин,

перший секретар обкому КП(б)У В. Чернявський і обласний прокурор О. Ярошевський, секретар-рем став сержант державної безпеки управління НКВС Вінницької області Гольштейн. З 5 серпня 1937 р. вона розпочала роботу, здійснюючи масові політичні репресії. На першому засіданні, крім зазначених осіб, був присутній заступник наркома НКВС СРСР комісар держбезпеки 2го рангу Л. Бельський, який налаштовував «трійку» на безкомпромісну боротьбу з «ворогами радянського народу».

Громадяни, що проходили по справах, обвинувачувалися в контрреволюційній, диверсійній та підривній діяльності. На підставі «законного» рішення всіх 34 осіб було визнано винними в інкримінованих їм злочинних діяннях, 31 з них призначено вищу міру покарання – розстріл [6, с. 25].

Отже, за період комуністичного терору 1930-х рр. Радянська Україна зазнала значних втрат у розмірі понад 4 – 4,5 млн. людей, серед яких були видатні українські митці, художники, поети, політичні діячі. Масові репресії призвели не тільки до фізичного винищення українців, вони також понівечили долю багатьох людей, сприяли моральному розтлінню тих, кого терор не торкнувся. За розмахом знищення населення власної країни комуністичний терор не знає собі рівних у світовій історії.

Список використаних джерел

1. Голод 1932-1933 рр. на Вінничині // Григорчук П. С., Романюк І. М. – 2003.
2. Винокурова Ф. Листи у вічність // Камертон. – 1993. – 20 вересня.
3. Шульга І. Голод на Поділлі : До 60-річчя голодомору 1933 р. – Вінниця, 1993.
4. Вінниця. Злочин без кари. Документи, свідчення, матеріали про більшовицькі розстріли у Вінниці в 1937 –1938-х роках. – Вінниця, 1997. – С. [13, 26].
5. Шаповал Ю. І. Україна в 20-50-х років : Сторінки ненаписаної історії // Шаповал Ю. І. – К., 1993.
6. Подкур Р. Великий терор на Вінничині // Реабілітовані історією. Вінницька область. – Кн. 1. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. – С. 10–92.

Хорошун Борис Іванович,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Національного транспортного університету*

РЕКВІЗИЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНИХ КАМПАНІЙ 1931-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ

Головною причиною деградації сільського господарства України на початку 1930-х років стали насильство над селянством, репресії, грубі адміністративні методи керівництва, врешті-решт відчуження виробників сільгосппродукції від результатів своєї праці. Саме це завдало серйозного удару сільськогосподарському виробництву республіки, що переконливо продемонстрували вже хлібозаготівельні кампанії 1931-1933 рр. Методи, якими вони проводилися, свідчили про відродження на селі продовольчої розверстки, характерної для «воєнного комунізму» - періоду гострого класового протистояння часів громадянської війни. Плани хлібозаготівель встановлювались довільно, методом розверстки, без урахування реальних можливостей колгоспів. Для більшості колективних господарств вони були непосильними. В ході хлібозаготівель від партійних і радянських працівників на місцях вимагалось з боку вищих партійно-державних органів будь-якою ціною виконувати встановлені плани. Щоб виконати їх зерно примусово, що називається «під мітлу», забиравось і в колгоспах, і в одноосібних селянських господарствах. Із колгоспів нерідко вивозили навіть насіннєвий фонд, фуражне та продовольче зерно. Внаслідок цього економіка колгоспів була підірвана, а їх члени поставлені в тяжке продовольче становище.

Незважаючи на те, що валовий збір зерна в 1931 р. був значно нижчим, ніж у 1930 р., план хлібозаготівель на 1931 р. був визначений у розмірі 510 млн. пудів проти 490 млн. пудів у 1930 р. [1]

Оскільки розверстані зверху плани хлібозаготівель набагато перевищували реальні можливості господарств, то, цілком природно, що більшість районів по хлібоздачі були «відстаючими». Осінню 1931-весною 1932 р. ЦК КП (б)У прийняв постанови про незадовільний стан хлібозаготівель у Гайсинському, Новоукраїнському, Старокостянтинівському та ряді інших районів, рішуче осудивши інертність і самозаспокоєння райкомів партії під час хлібозаготівельної кампанії. За зволікання в проведенні хлібозаготівель ЦК КП (б) У своїм рішенням від 18 жовтня 1931 р. зняв з роботи і виключив з партії керівників Білолуцького, Каховського, Златопільського і Літинського районів. Секретарям райкомів партії і головам райвиконкомів Вороновицького, Гельмязівського, Бериславського, Фрунзівського та

Троїцького районів було оголошено сувору догану. Партійні стягнення було накладено на секретарів 33 партійних комітетів інших районів республіки. ЦК КП (б)У відкликав також з районів 10 своїх уповноважених, які не справились з дорученими їм завданнями по хлібозаготівлях. За даними 146 районів України, за станом на 10 січня 1932 р., було розпущено за зрив хлібозаготівель 250 і віддано до суду 345 правлінь колгоспів, знято з посад 355 і віддано до суду 304 голови колгоспів, оголошено догани 943 головам і членам правлінь колгоспів [2].

Незважаючи на вжиті заходи, на 1 березня 1932 р. план хлібозаготівель в Україні був виконаний лише на 86%. Детальний аналіз хлібозаготівельної кампанії 1931 р. повинна була дати третя конференція КП(б)У (липень 1932 р.). Матеріали конференції свідчать про надзвичайно низький рівень господарювання в колгоспах, великі втрати врожаю. У цілому ряді районів республіки, зазначалося в доповіді С.В.Косіора, втрати становили до половини врожаю.

Внаслідок безгосподарності й перегинів у хлібозаготівельній політиці в окремих областях України склалося дуже тяжке продовольче становище. До ЦК ВКП(б)У надходили листи про непосильні і грабіжницькі хлібозаготівлі й голодування в багатьох районах республіки. За даними відділу агітації та масових кампаній ЦК КП(б)У, з 1 січня по 22 квітня 1932 р. на адресу Сталіна і ЦК КП(б)У надійшло 115 таких листів.

Навесні 1932 р., коли голод в Україні вже набув значного поширення, вище партійно-державне керівництво республіки, добре розуміючи трагізм ситуації і міру власної відповідальності, все ж не знайшло в собі політичної волі і особистої мужності протистояти антиселянській політиці «вождя народів», сказати йому всю правду про продовольче становище селян. Так, у листі Сталіну від 26 квітня 1932 р. С.В.Косіор свідомо пішов на приховування істини. Він писав: «Унас є окремі випадки і навіть окремі села, які голодують, проте це тільки результат місцевого головопяства, перегинів, особливо щодо колгоспів. Будь-які розмови про «голод» на Україні треба, категорично відкинути» [3].

А в цей же час, весною 1932 р., як свідчать архівні документи, почали надходити повідомлення з місць про опухання і голодну смерть людей, а літом – про випадки канібалізму. Доведені до відчаю селяни, подавали заяви про вихід з колгоспів. Якщо за перші 20 днів червня такі факти були зафіксовані в 229 колгоспах 65 районів, то за останні 10 днів червня – уже в 306 колгоспах 81 району. Всього по Україні протягом

червня 1932 р. надійшло заяв про вихід з колгоспів від 14055 чол. у 475 колгоспах 111 районів [4].

Економічне і політичне становище України в цей період було настільки складним, що політбюро ЦК ВКП(б) змушене було 16 травня 1932 р. прийняти рішення про надання республіці проддопомоги в розмірі 6,5 млн пудів [51]. Цього було явно недостатньо. Тому 17 червня 1932 р. політбюро ЦК КП(б) У прийняло рішення надіслати ЦК ВКП(б) телеграму про відпуск Україні додаткової проддопомоги. Однак у відповідь на це прохання політбюро ЦК ВКП(б) 23 червня ухвалило: «Обмежитись уже прийнятими рішеннями ЦК і додаткового завозу хліба на Україну не проводити». Більше того, після цього з Москви надходять численні директиви про посилення хлібозаготівель в республіці. Аналогічні рішення приймають ЦК КП(б)У і РНК УСРР [5].

Отже, належних висновків із ситуації, що склалася в Україні, зроблено не було. Голод 1932 р. в Україні зупинити не вдалося.

6 травня 1932 р. РНК СРСР і ЦК ВКП(б) прийняли постанову «Про план хлібозаготівель з урожаєм 1932 р. і розгортання колгоспної торгівлі хлібом», згідно якої план хлібоздачі по селянському сектору для України був визначений у розмірі 356 млн пудів. Постановою політбюро ЦК КП(б)У від 6 липня 1932 р. (засідання якого відбулося за участю Л.М.Кагановича і В.М.Молотова) цей план було визнано вірним і прийнятим до безумовного виконання. Як і в попередню хлібозаготівельну кампанію, це завдання в умовах 1932 р. набагато перевищувало реальні можливості господарств. Це засвідчує, наприклад, і лист Ю.Р.Швеця – члена артіль «Заповіт Леніна» на Одещині – до Г.І.Петровського від 15 вересня 1932 р., у якому зазначалось: «Коли РВК розподіляв план хлібозаготівлі, то на нашу артіль поклав виконання хлібозаготівлі 2490 пудів хліба. Але, товариш Петровський, з великою натяжкою може стане виконання доведеного плану, а на харчі зовсім нічого не залишається... Через це саме багато перестали ходити на роботу та пішли по степу збирати колоски...

Коли на зборах артіль та правління обговорювали план хлібозаготівлі і хто скаже, що план дуже великий, нічого не залишається на харчі, то наша сільська влада відразу страхає міліцією та ГПУ» [6].

Для проведення хлібозаготівель ЦК КП(б)У командировав на село 400 відповідальних працівників республіканських партійних і радянських органів [7]. Аналогічні мобілізації провели обкоми партії. Бюро Київського обкому КП(б)У, приміром, 17 серпня 1932 р. ухвалило додатково направити на село 800 комуністів, у тому числі з Києва – 620 [8]. Одночасно з партійними комітетами мобілізації своїх членів провели профспілкові та комсомольські організації.

Хлібоздачі з урожаю 1932 р. також, проводились репресивними методами. З початком збиральної та хлібозаготівельної кампанії ЦВК і РНК СРСР 7 серпня 1932 р. прийняли написану власноручно Сталіним постанову про охорону соціалістичної власності, згідно якої за розкрадання колгоспного майна визначалась міра покарання: від позбавлення волі на строк не менше 10 років до розстрілу. Амністія по справах такого роду не передбачалась. У реалізації вказаної постанови, названої в народі «законом про п'ять колосків», допускалися великі перегини. На практиці карались навіть ті колгоспники та одноосібники, які в умовах відсутності зерна для харчування змушені були збирати колоски, що залишалися на полі після вивезення скошеного хліба. На початок 1933 р. по цій постанові було засуджено в країні 54645 чол., з них 2110 – до розстрілу [9].

На 20 жовтня 1932 р. план хлібоздачі в республіці був виконаний всього на 33% [10].

Сталін у цей час настійно вимагав безумовного виконання доведених завдань по хлібозаготівлях. Коли йому доповіли, що керівники Орхівського району на Дніпропетровщині (нині територія Запорізької області) дозволили колгоспам залишити собі насіннєве зерно, засипати страховий фонд, він надзвичайно розгнівався. 7 грудня 1932 р. за його підписом усім партійним органам був розісланий циркуляр, у якому ці керівники проголошувались «обманщиками партії і злодіями, які вміло проводять куркульську політику під прапором своєї «згоди» з генеральною лінією партії». Він зажадав негайно заарештувати їх і дати кожному від 5 до 10 років тюремного ув'язнення [11].

Як свідчить інформація Дніпропетровської обласної прокуратури та обласного суду обкому КП(б)У про судові репресії в справах, пов'язаних з хлібозаготівельною кампанією, лише в одній Дніпропетровській області, за станом на 6 грудні 1932 р., було засуджено 8656 чол., з яких 233 – до розстрілу [12].

З метою активізації хлібозаготівель, у жовтні – листопаді 1932 р. в основні зернові райони країни Сталін направив надзвичайні комісії, які силоміць забирали в селян зерно. Стягування заборгованості супроводжувалося репресіями щодо місцевих партійних радянських керівників, голів колгоспів, членів сільськогосподарських артілей, селян-одноосібників. В Україні таку місію очолював В.М.Молотов. надзвичайна комісія Молотова круто змінила існуючі методи хлібозаготівель, породила атмосферу страху, спонукала масові репресії проти колгоспного, партійного і радянського активу, рядових селян.

Колгоспи, що не виконували планів хлібоздачі, заносились вищими партійними органами на «чорну дошку». Навколо цих господарств формувалась відповідна громадська думка як про саботажників хлібозаготівель і проти них вживалися відповідні заходи: примусове вилучення зерна (насіннєвого, фуражного, продовольчого), накладання грошових, м'ясних штрафів, відбирання худоби, притягнення до судової відповідальності голів і членів правлінь колгоспів, сільських комуністів тощо. «Чорні списки» складались і для селян, які не виконували своїх зобов'язань щодо здачі зерна та натурального податку. Відбирання останнього хліба у селян здійснювали бригади сільських активістів, які в Україні прозвали «буксирними бригадами» і які часто мало чим відрізнялися від банд головорізів.

Таким чином, хлібозаготівельні кампанії 1931-1933 років в Україні мали явно реквізиційний характер, вони призвели до того, що в колгоспах, колгоспників і одноосібних господарствах силоміць забрали все зерно (продовольче, насіннєве, фуражне) чим і спричинили голодомор.

Список використаних джерел

1. Див.: Хорошун Б.І. Від голоду до голоду: Комуно-радянська продовольча політика в Україні в 20-30-х роках. – К.: Журнал «Радуга», 1998. – С. 108.
2. Там само. – С.109.
3. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990. – С. 121, 148, 151-160.
4. Там само. – С. 205-207.
5. Там само. – С. 183, 190, 205-227.
6. Комуніст. – 1932. – 19 березня; Правда. – 1932. – 7 мая, 14 июля.
7. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі – ЦДАГО), ф.1, оп.10, спр. 2519, арк. 1-16.
8. Державний архів Київської області (далі - ДАКО), ф.5, оп. 1, спр.7, арк. 11,18
9. Правда. – 1988. – 16 сентября.
10. Радянське село. – 1932. – 28 жовтня.
11. Правда. – 1988. – 16 сентября.
12. Див.: Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів.

*Авдєєнко Олена Дмитрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук КНУБА*

ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ 1932-1933 рр. ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ПОЛІТИЧНОГО ТЕРОРУ (ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ)

В своєму арсеналі радянський тоталітарний режим, особливо за часів Сталіна, мав найбільш жорстокі, антилюдяні форми і методи управління, більшість з яких не мали аналогів у світовій історії. Найжахливішим серед них був Голодомор в Україні 1932-1933рр., який офіційно визнаний Верховною Радою геноцидом українського народу. Це сталінське “know-how” коштувало українцям за уточненими даними 3,5 мільйонів людських жертв (екс-президент В.Ющенко назвав іншу, ще більш шокуючу цифру — 10 мільйонів загиблих українців від голоду). Батько Конвенції про геноцид, доктор Рафаель Лемкін, який першим запропонував термін “геноцид”у 1953р., кваліфікував винищення української нації в 1932-1933рр. як класичний приклад геноциду.

Причини такої жахливої трагедії необхідно шукати, в першу чергу, в особливостях тоталітарного режиму, а також в амбіціях радянських вождів, які намагалися продемонструвати всьому капіталістичному світу якусь свою унікальність, винятковість в організації суспільного життя. Основною ознакою будь-якого тоталітарного режиму є викривлене розуміння його суб'єктами суті політичною влади, яка зводиться ними виключно до поняття сили. Влада — це єдиний інститут, який володіє правом на застосування сили.

Але, як пише американський вчений Н.Смелзер, владу і силу не можна ототожнювати, їх потрібно розрізняти. Сила — це вужче поняття ніж влада, яка означає застосування фізичної сили з метою нав'язування своєї волі іншим. Влада ж - це не тільки нав'язування своєї волі, а й здатність мобілізувати ресурси суспільства. Тому влада може здійснюватися без застосування сили. Влада спирається на силу, але її здійснення залежить більшою мірою від складних форм управління, а не просто від застосування сили. Відсутність необхідного рівня політичної культури, політична некомпетентність радянських вождів компенсувалася застосуванням ними виключно сили і тотального примусу до свого власного народу, особливо до інакомислячих та непокірних. Силове управління в його найжорстокіших формах було головним інструментом побудови радянської держави.

Не менш важливою ознакою тоталітарного режиму є крайній колективізм. Саме на нього зробив ставку Сталін, як на єдину потужну

силу для досягнення своїх амбітних цілей. Суцільна колективізація села повинна була забезпечити радянську країну необхідними ресурсами для її індустріалізації. Однак селянам колективна форма організації життя була чужою і непринятною для них, бо суперечила, не відповідала природі їхнього менталітету. Тому закономірно село починає чинити опір примусовій колективізації. Сильний супротив робили українські селяни як найбільш заможні, самодостатні, практично незалежні від державної влади, що покладалися на власні сили у забезпеченні своїх сімей усім необхідним. Тому, в першу чергу, у найкоротший термін і з найменшими затратами необхідно було не тільки зламати опір українських селян, а знищити їх як клас. В будь-якому стані ця верства населення несла найбільшу загрозу радянській владі. Користуючись закритістю радянської держави, а також прикриваючись комуністичною ідеєю, як вагомим аргументом для виправдання своїх дій, сталінський режим вдався до штучного голодомору в тих регіонах країни, де переважало українське населення. У найбагатших продовольчих центрах люди починають гинути від голоду. У них відбирали не тільки зерно та інші продукти, але й забороняли виїжджати за межі місць їхнього проживання. Для цього на кордонах з Росією і Білорусією були виставлені війська НКВС. В таких умовах, в “умовах пастка” селяни були приречені на голодну смерть.

У технології голодомору широко використовувалася політика дискредитації селян. Цих одвічних трудівників, годувальників країни називали консерваторами, реакціонерами, ворожим класом, який у найближчому майбутньому повинен зникнути. На них навішували принизливі ярлики: “куркуль”, “дрібний буржуй», “експлуататорський елемент”, “мішечник”. “класовий ворог”. Така психологія ідеологічної політики повинна була підірвати престиж хазяйновитих, старанних, заможних селян, звести їх до людей другого сорту.

У вимерлі села переселяли росіян. Отже, вчинивши голодомор, більшовистська влада мала більш далекоглядні плани. Голод для Сталіна був одночасно й засобом послаблення націоналізму, який свідчив, що по суті національне питання є селянським питанням. Спеціальне завдання - знищити соціальну базу українського націоналізму —індивідуальне селянське господарство - радянська влада за допомогою колективізації і голодомору виконала успішно. Переселення етносів по всій території Радянського Союзу та їх змішування стає невід'ємною складовою політики більшовиків, які використовували її як інструмент для виведення “нової”, так званої радянської людини, людини гібридної без роду і племені,” безпам'ятка,” яка була б слухняним гвинтиком у системі радянської влади.

“Безпам'ятка” легко перетворити на раба. З “безпам'ятка” легко витворити аморального донощика і жорстокого погонича свого ж таки співвітчизника. З “ безпам'ятка “ виплоджувалися першокласні кати свого народу і на досвіді соціалістичного режиму в Україні в цьому можна переконатися.

Впродовж двох років (1932-1933рр.) сталінський режим застосовував до селян найрізноманітніші види терору. В першу чергу, вселяв в них жах смерті, жах голоду, залякував їх, здійснював над ними різного роду насилля. Отже, є всі підстави кваліфікувати голодомор як одну із форм політичного терору. Голодомор посіяв жах серед українців перед голодною смертю, перед силою тоталітарної насильницької влади, який надовго поселився в їх свідомості і як соціальна інфекція почав передаватися з покоління в покоління. В результаті сформувався тип українця як крайнього конформіста, який пристосовується до будь-яких умов суспільного життя, який у своїй поведінці керується в першу чергу, мотивами власного виживання.

Голодомор 1932 -1933рр. - це наслідок як об'єктивних, так і суб'єктивних причин зі значною мірою переваги останніх. Знищення великих зернових і цукрових фабрик - поміщицьких економік, “чорний переділ” землі, жорстоке за допомогою каральних експедицій і масових рострілів “розкозачення “ і розкуркулення , ленінська продрозкладка — все це завдало значно більших руйнувань сільському господарству, ніж воєнні дії.

Але найбільшої шкоди , непоправного удару голодомор наніс по українському етносу. Були підірвані основи української національної свідомості, моралі, побуту, культури, що складалися віками, особливо селян — хранителів духовного спадку нації. У небуття пішло найкоштовніше , що є в нації — гени розуму , здоров'я , фізичної і духовної досконалості, гени милосердя й справедливості, людяності й відваги, всіх чеснот і талантів — все, що складає менталітет українського народу. На місці українських чеснот утверджувались аморальність, підвійність мислення, нешанування національних і родинних святинь, безпам'ятство до свого та інших народів світу. Доказом цього є багато недолугих урядовців, корупція, бюрократизм, власне корпоративний інтерес політико-управлінської еліти. Дефіцит морального чинника у поведінці більшості українців є головною перешкодою на шляху їхнього відродження і відродження української держави.

Зловісний голодомор - явище, яке важко до кінця оцінити й осмислити. Це, як рана, яка ще й досі кровоточить, нагадуючи про себе тими жахливими наслідками, які й зараз відчуває на собі кожен

українець. Та ніколи не пізно піднятися з колін, перебороти усі жахи, відродитися і зайняти рівноправне, достойне місце в земній цивілізації. Сучасні світові та внутрішні реалії дають українцям максимальні шанси для цього.

Список використаних джерел

1 Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Зведений том / І.Юхновський, В.Верстюк, В.Борисенко та ін.-- К.: Вид-во ім. О.Теліги, 2008.

2 Голодомор 1932-1933 років в Україні як злочин геноциду згідно з міжнародним правом. – К.: НаУКМА, 2012.

3. Кульчицький С. Український Голодомор в контексті політики Кремля початку 1930 рр. / НАН України . Інститут історії України.- К.: Інститут Історії України, 2014.

Бабенко Валерій Михайлович,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент Донбаської академії
будівництва і архітектури Краматорськ)*

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ: «ВІЙНА І МІФ»

Наслідки Голодомору та масових репресій в Україні в 1930-х роках сьогодні є вельми актуальним об'єктом дослідження різноманітних наук. Така зацікавленість даною темою обумовлена низкою факторів, серед яких ледве не найголовнішими є ті, що пов'язані з політикою радикальної декомунізації українського суспільного життя та прискореного, після відомих подій 2014 року, процесу історичного повернення України в лоно європейської цивілізації. При цьому, треба зазначити, що дослідники, нажаль, так до сьогодні й не спромоглися сформуванати чітку і єдину вихідну позицію у ставленні до недалекого минулого нашої країни у складі СРСР. Це ж, у свою чергу, ускладнює розуміння тих явищ, які в нашому теперішньому становищі є прямими результатами відсутності оцінки діянь тогочасності.

Якщо звернутись до праць західних футурологів, советологів та політологів пізньої доби історії існування СРСР, то помітимо, що майже визначальним фактором краху колоніальних імперій у ХХ столітті ними вважались невирішеність національного питання та чисельні (приховані та відкриті) етнічні конфлікти. Подібної точки зору притримувалась й офіційна радянська наука, ґрунтуючись на ідеології марксизму-ленінізму. Єдиною її відмінністю від позиції західних фахівців було утвердження тієї думки, що з, так званою, «Великою Жовтневою соціалістичною революцією» та утворенням СРСР національне питання

на постросійському імперському просторі було вирішене. Саме це, вважали вони, було й причиною розростання географії панування Радянського Союзу за межі Російської імперії.

З часом виявилось: побудова ідеократичної імперії була лише міфом, який за змістом не є кращим від міфу фашизму, що опанував майже всієї західною частиною Європи в ті ж часи, коли закладався фундамент СРСР. Отже національне питання в Радянському Союзі було таким же актуальним, як для фашистів Італії і Іспанії, нацистів Німеччини, мілітаристів Японії. Відмінність же СРСР від установ цих ідеократичних режимів полягала лише в тому, що радянські комуністи значно краще, хитріше змогли замаскувати свою національну політику й надати її колоніальному змісту нібито наднаціонального («інтернаціонального») характеру. Найбільшим успіхом комуністичної ідеологічної машини можна вважати те, що вона змогла переконати представників навіть переважної більшості ліберальної та консервативної західної суспільної думки у тому, що справжніми націоналістами є вони самі, тоді як «рівняння на СРСР» та прагнення до перемоги світової комуністичної революції – єдиний порятунок від всіх існуючих соціальних негараздів.

Цей найбільший обман став зрозумілим відразу з розпадом СРСР. Війна ж, яку зараз, в умовах пострадянської дійсності, Росія веде проти України, лише доводить, що найбільшим геополітичним розломом навколо якого і розвивались всі етнічні конфлікти на території колишнього СРСР, були стосунки між росіянами та українцями. Відтак всю історію ХХ століття від 1917 до 1991-го року можна сміливо вважати історією Великої російсько-української війни, яка в окремі роки тільки переривалась на деякий час конфліктами, що виходили за межі проживання цих двох визначальних етносів радянського суспільства. У цьому випадку Голодомор 1932-1933 років, і цю думку нарешті треба чітко вербалізувати, є хоч і незрівнянною за глибиною жорстокості (тут і доречно говорити про геноцид), але просто військовою операцією, звичайним актом війни, у результаті якого одна ворогуюча сила на деякий час добилась вирішальних переваг над своїм зятятим супротивником.

Така ідея зараз здобуває все більше adeptів, серед яких особливе місце посідає «модний» російський історик О.Пижигов [1; 2]. Його позиція, тільки зі зворотними оціночними характеристиками подій, гадаю, не викличе радикальної незгоди з боку українських істориків, однодумців росіянина. Але найважливішим питанням, на нашу думку, є питання розуміння того, чому до цієї ідеї не прийшли раніше? Відповідь буде простою, якщо ми не декларативно, а серйозно сприймаємо

комунізм за справжній Міф. Міфологічна свідомість не дає можливості людині, яка нею полонена, поглянути на себе з боку. Вона змінює всі параметри світосприйняття полоненого, вибудовуючи в його свідомості нову просторово-часову парадигму буття. Таким і був Міф про безконфліктний гуртожиток і братство народів в «комуністичному раю». На хресті цього Міфу будівники «світлого майбуття» і почали розпинати цілі етноси, їх окремих представників, які не погоджувались з архітекторами прийдешності. Тож не дивно, що для останніх Голодомору не було. Тут вони не брешуть до сьогодні. В їх реальності простір Раю включав у себе весь СРСР - «от Москви до самих до окраїн». Простору окремої України не було, не було і окремої політики для «братської республіки». А те, що так «співпало», що зазнала смерті переважна більшість українського селянства, так це - випадковість. Мабуть воно і саме не хотіло жити в Раю, а влада лише допомогла їм добратися до Сибіру, або... на той світ, хоч і розуміла, що це тільки дискредитує саму «світлу ідею комунізму». Та чого тільки не зробить справжній гуманіст-комуніст для простої людини!

Відмітимо і те, що Міф Голодомору мав свою окрему часову площину буття. Врожай, зібраний селянством восени 1932 року, був для них своєрідним відкупом від Раю, перепусткою на «повернення» у минуле. Не дивно, що навесні не всі «несвідомі селяки» захотіли повертатись у світле життя, обравши навечно смертельні тенета «експлуатації і зубожіння». Тут і очевидна для комуністів посуха самоспаленим життям природи знімає з влади будь-яку відповідальність.

Тепер перейдемо від аналізу міфологічної свідомості творців комунізму в СРСР до тогочасної дійсності. Для тих, хто не втрачав почуття реальності буття і тоді, і зараз важливо відмітити, що Голодомор та репресії 1930-х років, як бойові дії, велись не у звичайний спосіб. Вони не руйнували матеріальний простір буття українського населення. Вони майже в цілому змінювали його сприйняття. Світ, яким жило українське селянство протягом віків, став зовсім іншим: велика кількість старих мешканців села, як носіїв історичної пам'яті, господарських та побутових традицій народу, вмерла. Значна частина селянських родин - «міцної селянської кістки», була виселена далеко за межі України й розчинилась своєю національною свідомістю в суспільній свідомості нових народів. Голодомор, який примусив людей пережити важкий етичний дисонанс аж до випадків канібалізму, зруйнував віковічну народну систему моральних цінностей. Насильницьке насадження прикладів нової моралі та «героїзація» її провідників фактично розбещувало суспільство, нівелюючи поняття

добра і зла, честі і совісті. Активно впроваджувалась нова топоніміка, маючи на меті витіснення зі свідомості людини пам'яті про минуле через закріплення та міфологізацію злочинних дій в параметрах простору повсякденної реальності.

Докорінним чином змінилась сфера сприйняття соціального часу. В рамках міфологічної свідомості, яка всією державною силою нав'язувалась селянству, світосприйняття останнього втрачало домінуючий вплив на суспільні роздуми, визнавалось владою гальмуючим фактором розвитку, дискредитувалось та викидалось зі сфери актуального буття. Селянству, як провіднику української ідентичності, накинули думку про власну відсталість, убогість й приреченість до неминучого виродження. Це наділило його таким комплексом неповноцінності, який далі, у часи його урбанізації та соціальної трансформації, передався всьому населенню країни. Не маючи виходу у майбуття, часова сфера селянського життя «замкнулась» у минулому і перестала давати будь-які потужні імпульси населенню на відродження у прийдешності. Невипадково перед розпадом СРСР Україну називали «батьківщиною застою». Протягом майже двадцяти років по здобуттю незалежності вона все ще продовжувала важко виходити зі стану анабіозу від мороку Міфу ХХ століття - комунізму. І сьогодні, коли Росія намагається активізувати старий Міф війни, досвід Голодомору, як його своєрідного аватару, є неоціненним для тих, хто не прокинувся від тривалого сну розуму.

Список використаних джерел

1. Данилов А.А., Пыжиков А.В. Рождение «сверхдержавы»: СССР в первые послевоенные годы. Пыжиков А.В. Хрущевская «оттепель». А.Пыжиков. Корни сталинского большевизма. Пыжиков А. Религиозный раскол в истории России. Видео и стенограмма лекции лауреата Премии имени Егора Гайдара историка Александра Пыжикова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lectures.gaidarfund.ru/articles/1858>
2. Пыжиков А. Поворотные точки русской истории. Украинский фактор. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=DFFLP2C15fA>.

Бачинська Людмила Георгіївна,

кандидат архітектури, доцент, професор

ВПЛИВ НАСЛІДКІВ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ НА ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Трагедії голодомору, що розгорнулася в Україні у 1932-1933 роках, передувала низка подій, що утворила ланцюг причинно-наслідкових зв'язків, які обумовили подальшу зміну не тільки політичного режиму й завершення його оформлення у вигляді тоталітарної системи правління, але й кардинальну зміну суспільної свідомості народу.

Історична розбудова держави нового типу на основі народовладдя у вигляді ієрархії рад народних депутатів з однопартійною політичною силою на чолі і державною власністю на природні ресурси і засоби виробництва розпочалася з орієнтації на велику індустріалізацію: будівництво електростанцій різного типу та селищ поряд з ними згідно з планами ДЕЕЛРО, проектування та спорудження нових міст з промисловими підприємствами, реконструкцію існуючих промислових центрів. Здійснення розгорнутої програми широкої індустріалізації країни охоплювало великі маси народу, організовані на виконання державних завдань.

Ідея отримання швидкого результату за рахунок значних масштабів організаційності політичним керівництвом держави була поширена на сільське господарство у вигляді програми його колективізації, яка на російських теренах відповідала традиційному артільному способу праці на землі, котрий породжував повну байдужість до підтримання родючості ґрунтів. Українська сільськогосподарська практика реалізовувалася на родинно-спадковому розподілі землі і природному дбанні про підвищення врожайності. Тому ідея колективізації не була підтримана українським населенням, дії керівництва і загонів активістів викликали гуртування селян і їхній спротив радянській владі, що і спричинило явище голодомору в нашій державі, колишній республіці радянської країни.

Отже, з побудовою держави нового типу з інакшою штучно утвореною соціальною стратифікацією, де малоїмущє населення – робітники підприємств – було проголошене суспільним гегемоном, почалася перебудова соціальної структури, була визначена інша суспільна роль новостворених верств населення в житті держави і відбулася зміна суспільної свідомості.

Орієнтація влади на робітників, як головний клас, що гуртом виробляли промислову продукцію і відповідно мали колективну форму професійної психології (закріплення колективної відповідальності і діяльності сприяло утворенню колективного мислення), обумовлювала поступове перетворення особистостей на трудящі маси. Колективізація сільського господарства, що цементувала артільний розум, мала на меті перетворення селянства також на єдиний трудовий народ. Ідея об'єднання, створення єдиного суспільного цілого, фіксування дедуктивного способу мислення (від єдиного спільного до часткового одиничного), що характерна для тоталітарних режимів, відбивалася також в поняттях «народ» і «трудящі маси» та підкресленій єдності національних меншин.

Штучно організований голодомор, що виник як форма покарання українського народу за свавільність і спротив владі, був націлений на знесення селянства, нездатність його до подальшої боротьби, відстоювання своїх прав, психологічний і фізичний злам, народження страху, знищення волі, повне підкорення владі, формування суспільної психології народу-невільника.

Індустріалізація та її наслідки - неконтрольована урбанізація, колективізація та голодомор як спосіб формування невольницької суспільної свідомості - сформували український народ у вигляді керованих владою трудящих мас, згідних слухняно сприймати владні накази як орієнтири суспільної життєдіяльності, прославляти владу за настанови, за можливість вибору образу життя в певних мінімізованих межах за умов соціальної рівності.

Наявність трудящих мас, народжених в СРСР, Україні та інших союзних республіках, цінність колективістських принципів життєдіяльності і мислення в порівнянні з індивідуальними були ознаками скритої форми тоталітарного політичного режиму в Радянському Союзі.

Містобудування і архітектура, що формують середовище перебування людини, неминує відбивають і особливості економічно-політичної системи [1, с. 9-14; 2; 5], і соціальні пріоритети, і характер суспільної свідомості та згідно з її напрямками форми реалізації її в культурі, мистецтві, архітектурі [3; 4]. Тому, відкинувши досвід пореволюційних авангардних пошуків, архітектура й містобудування після голодомору не тільки повернулися до формотворення часів Російської імперії, яке відповідало наступним політичним змінам в державі, але й багато в чому перевершили державно-ідеологічний зміст міського довкілля імперської країни, створивши великомасштабні ансамблі класичних напрямків забудови на основі композицій з осьовою

симетрією, спрямованою на домінанту, широким використанням творів пластичних мистецтв – рельєфів та барельєфів, скульптури – як найвиразніших засобів з мінливістю форм залежно від точок сприйняття реципієнтом та динаміки світлотіні відповідно до умов освітлення.

Сталінський соціалістичний реалізм, як новонароджена стильова течія 1930-х – початку 1950-х років, ряснів надзвичайно великою кількістю державної і соціальної символіки не тільки в об'єктах представницької архітектури, але й у житлових будівлях, у спорудах побутово-обслуговуючого призначення. Численні державні символи теж були творами мистецтва, розроблялися митцями згідно із законами композиції і займали відповідне місце в об'ємно-просторовій побудові споруд і їх фасадному полі. Пластика форми доповнювалася декоративними рельєфними і скульптурними зображеннями людей-представників певних професій, квітами, вінками, колосками, сонячними променями, що мали підсилювати політично-ідеологічний зміст естетичної виразності архітектурного об'єкта.

Прояви величі держави засобами архітектури сценічно оформлювали штучне середовище, створене для перебування людини (трудящих мас), постійно їй нагадуючи про місце її знаходження. Архітектура, замовником якої була керівна політична сила, потребувала певних засобів вираження для формування оточення, що міфологізувало середовище, ідеалізувало умови життя і прогнозувало прекрасне майбуття для радянської людини, певним чином маніпулюючи її свідомістю.

Список використаних джерел:

1. Бачинська Л.Г. Архітектура житла України середини ХХ-початку ХХІ століть. Навчальний посібник з грифом МОН України (лист №1/11-7505 від 28.05.2015). - Київ, КНУБА, 2016. -292 с. ISBN 978-966-624-187-0.

2. Бачинська Л.Г. Вплив політичного режиму СРСР у 1920-1940-ві роки на архітектуру та містобудування України. / Science of the XXI century: Problems and prospects of researches. Proceedings of the International Scientific Conference. September 18, 2017, Warsaw, Poland. Vol. 1. p.15-20.

3. Бачинська Л.Г. Декоративна сутність державної символіки в архітектурі радянської України. / Міське середовище-ХХІ ст. Архітектура. Будівництво. Дизайн: Тези доповідей ІІІ Міжнародного науково-практичного конгресу 14-16 березня 2018 р. / відп. ред. О.А. Трошкіна. – Київ, НАУ, 2018. – 298 с. – С. 117-118.

4. Бачинська Л.Г. Символічний зміст архітектури Радянської України у 1920 – 1930-ті роки. / International Academy Journal “WEB OF

SCHOLAR”. № 2 (20), Vol. 1, February 2018. MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC EDITION. RS Global Sp. Z O.O., Warsaw, Poland, 2018. - p.62-74. ISSN 2518-167X

5. Bachinskaya Lyudmila. The development of the architectural object under the influence of social history (Розвиток архітектурного об'єкту під впливом соціальної історії) / Underwater technology. Industrial and civil engineering. Vol. 6, 2017, 89-99 p. ISSN 2415-8550 (Print), ISSN 2415-8569 (Online)

Береговий Сергій Ігорович,
канд. історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій

**ЖИТЛОВА ЗАБУДОВА КИЄВА НАПРИКІНЦІ 1920-х - У
1930-ті РОКИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ІЄРАРХІЇ
СТАЛІНСЬКОЇ ДОБИ**

*«Обыкновенные люди... в общем, напоминают прежних...
квартирный вопрос только испортил их...».*
Михаил Булгаков, "Мастер и Маргарита".

Більшовицька революція внесла докорінні зміни в соціальну структуру колишньої царської імперії. В сталінську добу сформувалась нова суспільна ієрархія, що мало безпосередній вплив на містобудівну і архітектурну практику країни досвід і уроки якої мають, з нашої точки зору, непересічне значення.

В серпні 1918 ВЦВК видав декрет «Про скасування права приватної власності на нерухомості в містах», який привів до вилучення прибуткових будинків з приватної власності. Відбулася націоналізація тієї частини житлового фонду, де площа на людину була вище певної норми (в різних містах вони були визначені по-різному, в залежності від нерівномірності розподілу житлоплощі серед населення). Житловий фонд на той час один із показників ступеню соціальної нерівності в Російській імперії, подолання якої нова влада заповзято вирішувала вже в роки революції та НЕПу, методами добре описаними Михайлом Булгаковим в його знаменитому «Собачому серці».

В суспільстві, що декларувало загальну рівність, житлоплощу розподіляли переважно адміністративно і в певній мірі рівномірно. Багатокімнатні помешкання в колишніх прибуткових будинках стали комунальними і були розділені між декількома сім'ями.

У 1920-х роках з'явився ще один тип житла - будинки-комуни. На відміну від комунальної квартири, не пристосованої для спільного

побуту, або ж гуртожитку, орієнтованого на відносно тимчасове проживання, будинки-комуни спочатку передбачалися як місце довготривалого проживання з колективним побутом. Колективний побут мав перспективну мету - створити дружну і тісно пов'язану групу людей, яка б стала новою осередком суспільства, що замінює патріархальну родину з її традиційною ієрархією. У будинках-комунах ідеї рівності і колективного побуту спочатку закладені в архітектуру і планування будівель: житловий простір поділялося на особисте і суспільне, причому останньому приділялася основна увага. До особистого простору відносились кімнати, в яких проживали сім'ї, розміщувались спальні місця і особисті речі. Загальна частина будівлі при цьому планувалася багатофункціональною: крім спільних душевих та туалетних кімнат, загальними були кухня, кімнати для читання, відпочинку та ігор. В окремих випадках будинки-комуни мали загальний клуб, дитячий садок, аптеку і гараж. 16 травня 1930 року постановою ЦК ВКП (б) «Про роботу по перебудові побуту» практика будинків-комун була засуджена як така що дискредитує ідею соціалістичної перебудови побуту.[1]

Ще однією особливістю 1920-х років є приналежність мешканців багатоквартирних житлових будинків до однієї професії, адже найчастіше будинки будувались або житловими кооперативами, або для співробітників організацій - заводів, інститутів, академій. У пресі того часу широко висвітлюється подібне житлове будівництво, публікуються дані про кількість квартир, загальною метражі, вартості будівлі та про майбутніх його мешканців - лікарів, залізничників, робітників заводів або ж кооператорів.

Активізація масового житлового будівництва у Києві спостерігається лише наприкінці 1920х рр., коли житлова криза у більшості міст набула надзвичайного розмаху. Наведена у епіграфі цитата з булгаковського роману "Майстер і Маргарита", що писався на протязі тридцятих років передає характерну атмосферу напруження в суспільстві з приводу нестачі житла, наявності проблеми, яку в радянській системі кардинально не змогли вирішити аж до 1960-х часу масового зведення «Хрущовок».

Перший комплексно спроектований мікрорайон Києва на перехресті нинішніх вулиць Довнар-Запольського та Коперника будується у 1927-1930 р. До нього належать житлові будівлі робітників-металістів - два будинки поставлені по осьовій композиції дзеркально один до одного. Комплекс проектувався під впливом архітектурно-художніх установок конструктивізму. Будинки п'ятиповерхові, стіни цегляні, перекриття та перегородки дерев'яні, опалення пічне. В тім

комфорт для робітника досі небачений. У будинку 48 квартир (порівну дво- і трикімнатних). У кожній - простора вітальня, житлові кімнати від 16 до 20 кв. м, кухня, роздільний санітарний вузол, комора, балкон. При кожній сходовій клітці влаштовані лоджії загального користування - для господарських потреб. Поруч цілий комплекс конструктивістських п'ятиповерхових будинків для військовослужбовців так би мовити нижчого рангу що відрізняється змішаною системою планування, загальними кухнями і туалетами. Цокольний поверх найбільшого будинку у формі півкола використаний для створення суспільного сектора: клубу, дитячих ясел, закритого магазину, пралень, душових.

Спорудою, що усім своїм видом демонструвала новітні світові тенденції житлової архітектури але вже йшла в розріз з радянською практикою є будинок кооперативу «Лікар», видатного київського зодчого П.Альошина (1927-1931). Це, за висловом Ле Корбюзьє, справжня «машина для життя». Чотирьох і п'яти кімнатні квартири площею понад 90 кв.м, вбудовані меблі, окрема кімната для хатньої робітниці із чорним ходом до двору, солярій на даху. Таке житло могло будуватись лише на приватне замовлення. В умовах буржуазної дійсності це була звичайна практика, у радянському Києві – унікальний приклад, останній з могікан архітектурного індивідуалізму.

Потреби максимального комфорту радянської соціальної еліти - наукової, інженерної, художньої, військової, що своїм статусом повинна була демонструвати досягнення комуністичного будівництва задовольнялись дещо в інший спосіб. Соціальний статус влада дарувала разом з державною квартирою (право на кооперативне помешкання також треба було заслужити), посадою, урядовою нагородою, прикріпленням до пільг. Цей принцип зручний для влади тим, що його можна не тільки дати, але і забрати. Держава, роздаючи і відбираючи соціальні статуси, з одного боку, вибудовує категорію лояльних вчених, інженерів, чиновників і діячів мистецтва, з іншого - підтримує тих, чия діяльність, в її розумінні, є найбільш корисною.

У 1930-х роках ще більш зростає соціальна ієрархія. Створюються максимально комфортні умови для людей т.зв. елітних категорій - вчених, професорів, видатних діячів літератури і мистецтва. У суспільстві, де все нібито рівні, деякі стають рівніші. Зростає розрив між зарплатами різних категорій населення: якщо в революційну добу різниця в мінімальній та максимальній зарплаті складала близько 3-х разів, то в 1930-х роках ця різниця вже досягає 10 і більше.

У 1934 р в Київ була переведена столиця Української РСР. До цього часу населення міста сягає 650 тис. жителів. В зв'язку зі столичним статусом Києва розробляється і його новий генеральний

план затверджений лише 1938 р. Звісно, план базувався на тоталітарних, ідеологічних засадах, перетворення Києва почали з знищення храмів, розчищення простору для нового архітектурного ядра міста - урядової площі, проектування житлових кварталів для урядових структур. Проте за два роки архітектурно-планувальна майстерня, очолювана П. Хаустовим, розробила один з перших після генплану Москви науково обґрунтованих документів комплексної перебудови міста.

Крім того при міськвиконкомі було створено архітектурні майстерні, в яких працювали справжні фахівці, люди з фундаментальною, ще дореволюційною освітою - Павло Альошин, Павло Хаустов, Микола Холостенко, Микола Шехонін. На той час українські зодчі вже встигли набути значний професійний досвід у цивільному будівництві і проектуванні. В їх творчому доробку значилось «Велике Запоріжжя» - місто народжене Дніпровською гідроелектростанцією. Під керівництвом П. П. Хаустова виконувалися проекти планування робітничих міст - Кадіївки, Костянтинівки, Дніпродзержинська та ін. Не менш відома й інша робота авторського колективу містобудівників під керівництвом П. Ф. Альошина – «Новий Харків» (селище ХТЗ, 1930 р.). [2]

Прибула команда зодчих на чолі із Сергієм Григор'євим, знаним у Харкові як «урядовий архітектор». За його проектом були реконструйовані будівлі на Банковій відомі нині як Адміністрація Президента України. Тоді ж за проектом Григор'єва було побудовано кілька житлових будинків Раднаркому, ГПУ, УВО (Український військовий округ), ВУЦВК загальною місткістю 1140 квартир на Липках, Терещенківській і Обсерваторній. Всі вони навіть на сьогодні відрізняються раціональним плануванням, естетичністю, пропорційністю і тим непомітним, на перший погляд, шармом, що свідчить про смак талановитого зодчого. За приклад спорудження житла для радянської урядової еліти може слугувати забудова великої ділянки на розі Інститутської і Шовковичної, колишньої садиби спаленого польським військом в 1920 році будинку генерал-губернатора. Три вільно поставлених житлових корпуси, «долучаючись» торцями до існуючої забудови, тильними фасадами виходять в великий парк, класично розпланований і зі смаком засаджений декоративними породами дерев і кущів. На перехресті головних алей зберігся бетонний фонтан з вазою. Маючи заслуги перед владою, С. Григор'єв удостоївся мешкати в «авторському» кварталі на Липках. [3]

Дім «Спеціалістів» (науково-інженерної еліти) на проспекті Перемоги 30 є одним з найцікавіших житлових будинків середини 1930-х років, зведених в Україні (арх. Н. Холостенко і Ю. Шафран, 1934-1935

рр.). За стилістикою і композиційним рішенням він відноситься до пізнього конструктивізму. Будинок п'ятиповерховий, десятисекційний, з трьох- і чотирикімнатними квартирами. Загальна планувальне рішення створювало максимум комфортності для мешканців за тодішніми можливостями (будівлю віддалено від проспекту; великий затишний двір і т.ін.). Пластика вуличних фасадів доповнюється поєднанням різних фактур штукатурки і введенням двох кольорів: темно-червоного і білого. Основне композиційне увагу приділено головному фасаді, зверненого до проспекту. Над п'ятим поверхом будівлю завершує масивний ризаліт з барельєфним фризом па теми праці і дозвілля радянських людей.

Не менш вражаючою є забудова на вул. Академіка Богомольця (Липки). Поруч з будівлею Інституту фізіології НАН України зведене комфортне помешкання, вочевидь для його керівництва. На п'яти поверхах лише декілька квартир, горішні просторі лоджії, орнаментация модного у Європі стилю ар деко. Будинок з'єднує з інститутом закритий двір. Навпроти, через вулицю, житло для співробітників НКВС (1934-1935 р. арх. Г. Любченко) що займає цілий квартал (17 секцій на 5 поверхах, 177 квартир). Можна лише уявити, за відсутністю документів і спогадів, який страх поселився за стінами квартир усіх без винятку привілейованих мешканців цієї будівлі, які в роки репресій були водночас і виконавцями і жертвами терору.

Натомість про «Роліт» та його ієрархію ми знаємо сьогодні майже все. В 1939 році закінчується будівництво другої черги письменницького (робітник літератури) кооперативу на вул. Леніна 68 (Хмельницького). У соціальному сенсі ця будівля - повна протилежність будівлі першої черги 1931 року. Крім зовнішньої презентабельності, зміни торкнулися самого планування будівлі. Вона замислюється вже не як будинок для суспільства рівних людей, а для категорії обраних, найбільш гідних комфорту. У під'їзді дві квартири на поверх, які мають по 5-6 кімнат, включаючи кабінет і їдальню. У кожній квартирі спочатку запланована кімната хатньої робітниці: соціальна ієрархія вже глибоко проникла в планування квартир. Крім того, кожна квартира має вихід на парадні і чорні сходи (чорних сходів в парадному два - по одному на квартиру). «Таке породження радянської системи, як Будинок письменників, ясна річ, відповідало ідеологічній стратегії тоталітарної держави. Посилювало залежність, консолідацію в бажаному напрямку, полегшувало контроль, сприяло сервілізму, закріпленню ієрархії. Втім, з другого боку, в тих нелегких умовах це уможливило певну стабілізацію побуту, реально полегшувало життя, створюючи сьакі-такі умови для творчості, стимулювало

спілкування (так само, до речі, як Будинки творчості), творило певне відчуття єдності» - згадувала Михайлина Коцюбинська. [4]

Висновки. Період 1920-х-1930-х років час бурхливих соціальних та економічних перетворень в Україні. Зі згортанням ринкових відносин наприкінці НЕПу, різким зростанням темпів індустріалізації і урбанізації в містах, у Києві зокрема гостро постала житлова проблема. Масове будівництво і розподіл житла стають державною політикою, ефективними засобом впливу на людину. Вибудовується нова суспільна ієрархія в системі якої матеріальні блага даровані державою стають формою особистої залежності, умовою лояльності до влади врешті засобом панування тоталітарної системи над особистістю. Вивчаючи уроки минулого, неможливо ігнорувати позитивного досвіду київського житлового будівництва, як при плануванні так і в його реалізації.

Список використаних джерел

1. Алешин В. П.П.Хаустов: градостроитель, ученый, педагог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alyoshin.ru/Files/publika/alyoshin/haustov.html>.
2. Альошин В. Містобудівні пошуки на Україні в 1920-х - початку 1930-х років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/alyoshin/alyoshin_grad_poiski.html.
3. Малаков Д. Столичний зодчий (Сергій Григор'єв) // Дзеркало тижня. 2004. № 23 (498), 12-18 червня.
4. Широчин С. Жилищный вопрос в Киеве и социальное неравенство: история проблемы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/en/keys-kyeva/>.

Бурда Інна Олександрівна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук КНУБА

ПОДІЇ ГОЛОДОМОРУ ТА ВПЛИВ ТРАНСГЕНЕРАЦІЙНОГО ФАКТОРУ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

Голодомор є тією подією, яка змінила хід історії для українського народу на «до» і «після». Це той рубіж, про який ми будемо завжди пам'ятати не лише згадуючи і поминаючи жертв, а і оцінюючи наше сучасне суспільство.

Важливим етапом для дослідження теми Голодомору стали психічні наслідки трагедії. Ми отримали суспільство, яке не змогло повноцінно відгорювати за померлими та інтегрувати втрати у своїй

па'мяті. Приховування подій 1932-1933 рр., стигма, яка існувала в суспільстві на обговорення цієї теми, надовго заблокувала емоції виживших. Такі травми не зцілюються часом, вони залишають свій слід у психіці, впливають на поведінку та спосіб життя.

Власне, сьогодні значна частина українців є нащадками саме покоління, що вижило під час Голодомору та все життя мало біль «незагоєної рани». Народжена на Полтавщині, я сама належу до такого покоління. Для мене дискусії щодо Голодомору і сьогодні резонують з чимсь особистим, і дуже непростим. З іншого боку, я розумію, що покоління, родини яких не пережили Голодомор мають інше ставлення до цієї теми. Вони можуть говорити про трагедію, аналізувати наслідки. Для таких як я – ці події завжди будуть мати емоційне забарвлення.

У своїй статті ми хочемо доторкнутися до теми трансгенераційних впливів на прикладі подій Голодомору.

Трансгенераційний фактор – це передача від покоління до покоління життєвих установок, способів життя, поведінки, тобто всього, що може впливати на формування дорослої людини. Міжпоколінні зв'язки завжди є набагато міцнішими, ніж здається на перший погляд. Молодь часто говорить, що вони інші, і це правда з огляду на зміти у світі і навколо. Проте, основа нашої психіки закладається в родині. Саме тут формується прив'язаність, відчуття безпеки, уявлення про світ і про себе. І часто це відбувається не лише вербально, а і через емоції, поведінку, «зчитування» інформації. Сформовані в такий спосіб установки є найбільш стійкими і складно піддаються корегуванню.

Через багато років, ми можемо побачити, які послання формувалися у родинах, що пережили Голодомор. Уявлення про безпечне місце було дещо трансформовано. Звичайно, батьківська хата при правильному вихованні, ставала безпечним місцем, але саме село вже не могло так сприйматися. Слухаючи родинні історії, відчуваючи емоції, з якими було пов'язано життя на селі, при плануванні майбутнього покоління отримували чітке послання «Втікай з села». Для більшості виживших село завжди асоціювалося зі страхом, смертю від голоду, безпорадністю, безперспективністю. Ми маємо на увазі глибинні переконання, які могли не усвідомлюватися і не проговорюватися, але передаватися.

Демографічні дослідження сьогодні показують нам, що молодь починаючи з 90-х рр., коли з'явилася можливо поїхати з села і влаштуватися в місті, масово стала виїжати («втікати»). Звичайно, в основі були економічні та політичні чинники, але з огляду на високі цифри, можна припустити, що за цим стоять і інші причини. Діти, а особливо внуки, переживших Голодомор, не зупинялися ні перд чим,

лише б виїхати з села і більше туди не повернутися. На власному прикладі своїх однокласників можу сказати, що це не менше 90 %.

«Голодомор 33: розбити тишу» - це дослідження В.Климчук та В.Горбунової, які є докторами психологічних наук, професорами. Воно відбувалося у 2017 р. В опитуванні взяли участь 1000 нащадків родин, що пережили Голодомор. Серед них з Києва 64,7 %, Харкова – 9,4 %, Дніпра – 3%, інші – жителі України, діаспори. Окрім анкетування, ще були групові опрацювання родинної травми, що тривали 2 дні (метод соціодрами, що дає можливість побути учасникам по-різні сторони «барикади», виплакати і проговорити біль своєї родини). Дослідження дало багато цікавих матеріалів для роздумів. А також виявило чіткий кореляційний зв'язок між пережиттям голоду та переконанням «Звідси треба тікати, бо нічого доброго тут не буде» [1]. На мою думку, це твердження повторюється серед наших громадян, але тепер вже щодо міграції в інші країни (про що говорять соц. опитування).

Такі дослідження не є новими. Наслідки історичних подій досліджувалися щодо Голокосту, Хіросіми і Нагасакі, рабства в Америці та ін.

Кінцевим висновком згаданого дослідження було те, що історична подія дійсно живе в свідомості нащадків і має психологічні наслідки у повсякденному житті. Аби зцілити травму, треба шукати дієві методи, формальні заходи лише дистанціюють [1]. Коли ми говоримо про дистанціювання, то маємо на увазі уникання саме емоційного опрацювання травми (розмов про це, досліджень, інколи це можуть бути заяви «ніякого Голодомору не було» від самих учасників подій на їх нащадків).

В рамках тематики конференції ми звернули увагу лише на один аспект зміни у соціальній структурі українського суспільства, причиною якого був Голодомор. Як висновок, хотілося б сказати про важливість переходу від першого етапу зцілення травми (оплакування) до наступних (інтеграція пам'яті, усвідомлення власних установок та поведінкових патернів, що спричинив Голодомор (як усього українського суспільства, так і окремо кожного), робота в нових напрямках дослідження так званого травматичного зростання (мудрість, здатність бачити нові дороги, відкриття системи до розвитку) [2].

Список використаних джерел

1. Наумець І. Якими є психологічні наслідки Голодомору в повсякденному житті українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/health/2017/07/31/225607/>.

2. Романчук О. Нейробіологія психотерапії. Семінар 15.03.2018., м. Львів.

*Єгоров Владислав Володимирович,
Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук КНУБА*

ГОЛОД 1932-1933 РР. ЯК ПРОДОВЖЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ГОЛОДОТВОРЧОЇ ПОЛІТИКИ

Останнє десятиріччя позначилося появою в науковій літературі великого масиву досліджень, збірників матеріалів, документів, публіцистичних видань про Голодомор 1932-1933 рр. та його наслідки в різних сферах суспільства. Новітні дослідження цієї проблеми доводять, що вже наприкінці 1920-х років радянська влада у зв'язку з форсованою індустріалізацією, виконанням першої 5-річки здійснювала політику, котра призводила до постійного голоду в українському селі. Так, вже у 1928-1929 рр. ще до початку колективізації та розкуркулення явище голоду в Україні стало реальним. Серед причин голоду 1928-1929 рр. були несприятливі погодні умови, неврожай, проте в цей час ще були ознаки турботи уряду про голодуючих [1,с.106-107].

Водночас, переважною причиною цього голоду стала офіційна політика радянської влади в Україні [1,с.108]. Адже йшла інтенсивна підготовка до військово-індустріальної модернізації, котра вимагала значних коштів, що співпало з поганим врожаєм і супроводжувалося планомірним вивезенням різних видів продовольств [1,с.109;4,с.262]. Тоді було експортовано 20 млн. пудів хліба, а на внутрішній ринок поставлено 127 млн. пудів, що й стало причиною голоду, з котрим боролися не системно [1,с.110]. Це відбувалося на тлі повного [1,с.112] замовчування в про голод в пресі, приховуванням цих фактів. Натомість поширення набули позитивні звіти про виконання завдань п'ятирічки та осуд критиків її наслідків [1,с.113]. На думку Л.Гриневич вже саме в ці роки в українському селі отримали поширення антирадянські та шовіністичні настрої (ставлення до окремих національностей). Вказані події наочно показали й колоніальну суть відносин України та центру. Україну розглядали як невичерпне джерело ресурсів [1,с.114].

Наслідком голоду 1928-1929 рр., приховування правди про стан селянства стало повторення цих подій в значно більших масштабах в наступні роки, зокрема після кампанії масової колективізації. Так, як зазначає С.О.Білан вже в липні 1932 р. делегати 3 конференції КПб(У) в Харкові відмічали катастрофічне становище села, що відбувалося на тлі продовження масованої програми індустріалізації. Зібрані 400 млн. пудів хліба у 1930-1931 рр. стимулювало владу [2,с.104] повторити цей рівень, хоч у 1932 з червня до жовтня було

зібрано тільки 132 млн. пудів. Ця поведінка стимулювалася вимогами центру забезпечити хлібом експортні поставки [3,с.229]. Продовжувалась ганебна практика експорту продовольства започаткована наприкінці 1920-х рр. [5,с.186].

Наслідком практики започаткованої наприкінці 1920-х рр. стала й діяльність з жовтня 1932 до січня 1933 р. спеціальної комісії начолі з В.Молотовим щодо збору зерна, було створено спеціальні трійки для розправи з селянством [2,с.104-105]. До арсеналу каральних заходів заснованих для визиску селян шляхом діяльності буксирних бригад заснованих у 1931 р. [4,с.266]. додався дозвіл на найвищому рівні Постановою ЦК ВКП(б) та РНК СРСР «Про хлібозаготівлі в Україні» 19.12.1932 р. на каральну акцію селян шляхом конфіскації усього продовольства. [2,с.105; 3,с.233] В результаті цих заходів вдалося вичавити з України наприкінці 1932 р. 260 млн. пудів замість запланованих 282 . Коли стало зрозумілим що більшого зібрати не вдається наприкінці січня 1933 р. в постанові Раднаркому СРСР та ЦК ВКП(б) почали вказувати про збереження насінневих фондів , котрі зокрема з України було вивезено в грудні 1932 р. [3,с.233-234;1,с.235-236] Нестачу ресурсів котрі планувалося отримати за рахунок надмірного визиску хліба успішно компенсували використанням терору голодом для визиску цінностей голодуючих. Для цього було успішно використано мережу магазинів Торгсин (Торгівля з іноземцями) де за золото, срібло та вироби з них можна було отримати продовольство [3,с.239;5,с.187;4,с.313-326].

Змінена політика на лютий 1933 р. у Постанові ЦК ВКП (б) Про посівну кампанію в Україні від 5.04.1933р. [3,с.289-290] не зупинила катастрофи на селі, що супроводжувалась небаченим рівнем смертності яке односібників так і колгоспників на тлі поширення ще з липня 1932 р. випадків канібалізму [2,с.106; 3,с.220-221].

Як і попередні роки далі ситуація супроводжувалась тотальним замовчуванням інформації про ситуацію на селі. Подіям 1932 -1933 рр. передував заспокійливий лист С.Косіора 26.04 1932 р. Про посівну кампанію в Україні з заувагою, що головна проблема це падіж коней, а не голод [3,с.201-209]. Хоч про це явище голоду повідомлялося й у спец донесеннях ДПУ [3,с.214-215].

На думку Р.О.Білан в результаті каральної акції голодом цих років (а отже й попередніх) та колективізації стали реальністю селяни повністю слухняні до вказівок начальства [2,с.107]. Велика кількість сіл зникла разом з – різб'ярством, гаптуванням, ткацтвом, вишивкою. В умовах голодомору з сіл виїжджали лікарі, вчителі, оскільки не було в них потреби [5,с.193].Отже, було знищено колосальний культурний

генофонд українського народу, особливо в найбільш постраждалих частинах України – Дніпропетровщині, Вінничині, Одещині, Донеччині, Харківщині. Практика замовчування правди про події голоду поширена наприкінці 1920-х рр. набула свого посилення в період від 7 серпня 1932 р. коли з'явився закон про «7» колосків [5, с.180]. Отже терор став основою політики виконання 5 річного плану [5, с.185]

Органічно пов'язані з попередніми кроками наприкінці 1932-початку 1933 рр. була Директива (лист) ЦК КПб (у) та Раднаркому УРСР від 23 січня 1933 р. про зупинення масового виїзду колгоспників з України від 23.січня 1933 р., за ним колгоспники були прив'язані до своїх колгоспів, отже ставали новітніми кріпаками [3,с.236-237].Це рішення призвело до масової загибелі селянства України, що стало причиною зміни національного складу селянських господарств. Адже, щоб компенсувати втрати вже в грудні 1933 р. з різних регіонів РСФСР, Білорусії було завезено 329 ешелонів переселенців [2,с.108].

Зважаючи на досвід попередніх років влада вдалася до репресій у 1932 р. котрі поширилися на керівний склад колгоспів, ветеринарів, на тлі введення 10 тис. активістів для боротьби за врожай [5,с.190].Політика репресій продовжувалась на тлі масових фактів виходу з колгоспів та крадіжок хліба в липні 1932 р.[3,с.221-224; 231-232]. Сам Й.Сталін оцінював поведінку селян в цей період як форму італійського страйк [5,с.184]. Союзне партійне керівництво зазначало, що класовий ворог в Україні піднявся чого не помітила партійна організація республіки [5,с.184]

Одним з наслідків постійного голоду на селі (котрий продовжувався до початку 1935 р.) та його апогею навесні 1933 р. стала велика кількість фактів критики політики партії та звернення до її керівників як Й.Сталіна так і С.Косіора [4,с.259-260;3,с.210-214]

Як відзначали ще перші дослідники подій 1932-1933 рр. в результаті перетворень на селі з 1930 р. кількість населення тут скоротилася на 3 млн. осіб – котрі на середину 1932 р. вештались вздовж залізниць, вокзалів втікали до районів з кращим добробутом[5,с.187].

Супроводжуваним наслідком багаторічної політики голодоморів, зокрема на межі 1920-1930-х рр. також стало карбування в народній пам'яті цілого пласту фольклору про події цих страшних років [6,с.499-500].

Незважаючи на тотальне замовчування та несприйняття наявних масових фактів смерті селян у 1932-1933 р., частина інформації, зокрема у вигляді фото зарубіжних журналістів діставалась закордон. Це істотно змінило ставлення до Радянської влади та

спричинило спробу у 1933 р. організувати на Галичині допомогу голодуючим шляхом створення відповідного комітету, спричинило масові протести у Львові 15.07.1933 р. Вершиною цих виступів стало вбивство завідувача канцелярією генерального консула радянського консульства у Львові О.Майкова 18 річним ОУН івцем М.Лемиком 22 жовтня 1933 р. [7,с.74-75].

Отже, за період щонайменше з 1928 -1935 рр. використовуючи приховування інформації, терор голодом радянська влада в Україні сформувала новий тип селянина за становищем схожого на кріпака, стимулювала масове переселення селян до міст, здійснила тотальний визиск майна селянства для виконання військової модернізації як головної мети перших п'ятирічних планів.

Список використаних джерел

1. Гриневич Л.В.Український голод 1928-1929 рр. як наслідок радянської голодотворчої політики/ Л.В.Гриневич//Сторінки історії. – 2013.–Вип.36.- С.105-116.
2. Білан С.О. Соціально-демографічні наслідки голодомору 19 – 19—в Україні/ С.О.Білан// Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова . Серія 6. Історичні науки.- К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2011.- Вип.8 – с.102-109.
3. Національні процеси в Україні: Історія і сучасність. Документи та матеріали. Довідник у двох частинах . За ред. д.і.н. В.Ф.Панібудьласки. – К.: Вища школа , 1997 – Ч.2.- 704. с.
4. Марочко В.Повсякденне життя колгоспного села/ В.Марочко//Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: Нариси повсякденного життя. Колективна монографія. – К.:Ін-т Історії НАН України, 2012. – С.239-354.
5. Конквест Р. Жатва Скорьби. Советская коллективизация и террор голодом/ Роберт Конквест //Новый мир. – 1989.- № 10.– С. 179-200.
6. Рева Л. Голодомори в Україні ХХ ст. : бібліографічний та довідковий матеріал /Л.Рева//Україна в етнокультурному вимірі століть. Збірник наукових праць. – К.:НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012-584 с. – С.491-502.
7. Цецик Я.П. Політикум Західної України і Голодомор 1932-1933 рр. в УРСР / Я.Цецик// Південний Архів. Історичні науки. – Херсон.: Херсонський Державний Університет, 2006 – Вип.ХХІ. – С.71-77.

*Згурська Валентина Леонідівна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук КНУБА*

ГОЛОДОМОР: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Голодомор 1932-1933 років в Україні став найбільшою трагедією за всю історію українського народу. За масштабом і цинізмом з боку влади та наслідками для майбутніх поколінь він не має аналогів в історії людства.

Аналіз тогочасних подій переконливо свідчить, що в українському селі мали місце всі елементи політики геноциду. Ця спланована проти селянства політична акція мала за мету знищити основу нації та національного відродження, упокорити українців, остаточно ліквідувати народний спротив новому режиму та унеможливити намагання побудови самостійної незалежної держави.

З встановленням радянської влади, відбулись суттєві зміни у соціально-економічному та суспільно-політичному житті України, що стосувались, насамперед, традиційного села. Комуністичний режим нав'язував українському народові нові звичаї, традиції, обряди, свята одночасно, змушуючи відмовитись від минулого. Радянська влада почала втручатись і контролювати духовне життя українців. Поступово відбулось згортання політики українізації.

Керівництво СРСР у 1928 році оголосило курс на колективізацію за рахунок об'єднання індивідуальних селянських господарств в колективні господарства державної власності. З огляду на потужне відчуття індивідуалізму українського селянства, політика впровадження колгоспної системи отримала потужний спротив. Як результат - селян шляхом примусу та терору змушували вступати у колгоспи.

Почуття національної ідентичності селянства у поєднанні з його ментальним індивідуалізмом суперечило комуністичній ідеології. Це було основою українського націоналізму і становило загрозу єдності СРСР. Тому об'єктом геноциду стала українська нація для залякування і упокорення якої радянська влада здійснила ганебне і жорстоке винищення селянства як основи і джерела традицій, мови і культури. Й.Сталін та його соратники вибудували схему винищення частини українців, замаскувавши під завищені плани задачі хліба державі. Йшлося про повне вилучення всіх запасів зерна, конфіскацію інших продуктів харчування та майна в якості штрафів за невиконання державного плану задачі хліба. Перетворивши Україну на територію масового голоду, влада перекрыла всі шляхи до порятунку. Лише селянам України та Кубані було заборонено виїжджати з сіл. Більше

20-ти млн. людей було заблоковано на території Голодомору [6,с.49]. Широке застосування надзвичайно жорстких репресивних методів є переконливим доказом наміру тоталітарної влади викликати голод в Україні і використати його як зброя для цілеспрямованого знищення селянства як частини нашої нації.

“Голод запланувала Москва для знищення українського селянства як національного бастиону. Українських селян знищували не тому, що вони були селянами, а тому, що вони були українцями” – констатував американський професор Р. Конквест [2,с.184].

Голодомор був елементом багатоходової превентивної каральної операції, спрямованої проти української нації як такої, оскільки її відродження становило загрозу існування радянської імперії. У результаті за допомогою штучно організованого голоду, було завдано нищівного удару по українському селянству з метою фізичного знищення питомої частини нації і таким чином підірвано її визвольний потенціал [3,с.37].

За Всесоюзним переписом 1926 р. з 32, 2 млн. жителів сільське населення становило 23,3 млн., тобто понад 81 %, а серед сільського населення українці становили 20, 6млн. ,тобто 87,6 %. На початку 1932 р. населення України становило 32,5млн., з яких у сільській місцевості проживало 25,5млн. Українці мали переважну більшість, а у деяких сільських регіонах їхня чисельність перевищувала 90 % [4,с.42] .

Українців виморювали голодом на їхній споконвічній етнічній території. Будучи основною частиною нашого народу, селяни становили рушійну силу народних повстань та національно-визвольних рухів. Саме тому, безпосереднім об'єктом Голодомору стала певна національна група та її основна складова - українське селянство. Представники національних меншин України стали невідомими жертвами страшного Голодомору тому, що жили серед української нації , проти якої було спрямовано злочин.

Штучно організований голод в Україні використовувався не лише як зброя геноцидного винищення , а насамперед як привід для руйнації української національної ідентичності та знищення її носіїв [5].

Порівняно з іншими регіонами, смертність в Україні була набагато більшою і перевищувала природну в десятки разів, надвисока смертність була саме у сільській місцевості.

За антиукраїнською спрямованістю та масштабністю застосування, голод 1932-1933 рр. виявився найстрашнішою зброєю масового знищення та соціального поневолення селянства в Україні.

Українська нація зазнала катастрофічних втрат, наслідки яких будуть відчутні для багатьох поколінь. Величезного удару зазнав

генетичний потенціал нації. Відбулась руйнація традиційної структури українського суспільства. Суттєво приборкано сили національно - визвольного руху і послаблено здатність нації до спротиву, підірвано споконвічні духовні традиції, пригальмовано процес відродження нації.

Незважаючи на тяжкі та трагічні політичні випробування, Україна встановила свою державну незалежність і відстоює державний суверенітет .

У 2006 році Законом України “Про Голодомор 1932-1933 років в Україні” Голодомор визнано геноцидом українського народу.[1] Апеляційним судом міста Києва у 2010 доведено геноцидний характер Голодомору.

Знання про трагічні сторінки нашої історії повинні сприяти політичному оздоровленню українського суспільства загалом.

Список використаної літератури

1. Закон України “Про Голодомор 1932-1933 років в Україні”.-К.-2006.
2. Р.Конквест. Жнива скорботи : радянська колективізація і голодомор./ Роберт Конквест .-К .: Либідь, 1993.-383с.
- 3.Василенко В.Голодомор 1932-1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка./ В. Василенко. - К.: Вид. імені О. Теліги, 2009.-48с.
4. Сергійчук В.До питання про витоки геноциду українства в 1932-1933роках / В. Сергійчук // Народна творчість та етнологія. – 2016. – Вип.1. –С.11 – 18.
5. Проти кого організували Голодомор Постанова ЦК ВКП б і РНК СРСР від14.12.1932 р.// [http: //yury108/blogspot/com/2012/11/141232/html](http://yury108.blogspot.com/2012/11/141232/html).
6. Пиріг Р.Я.Упокорення голодом / Р.Я.Пиріг// Українська культура. – 2007. – N10. – С.46-51.

Коцюбанська Ольга Олександрівна

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін

Національного університету харчових технологій

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ ЯК СКЛАДОВА ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ

У багатьох сучасних українських істориків можна зустріти твердження, що сталінський режим уникнув свого Нюрнбергу лише завдяки політичним реаліям післявоєнного часу[1,4]. Засоби і методи обох режимів щодо «незручних», «зайвих» націй хворобливо близькі. У

1935 році в Німеччині приймається сумнозвісний Нюрнберзький закон, що забороняє мішані шлюби між євреями та чистокровними арійцями. Саме від ухвали даного закону можна починати відлік до Ванзейської конференції 1942 року та «остаточного рішення єврейського питання»[3]. Розгортання політики геноциду не завадило укласти сумнозвісний пакт Молотова-Рібентропа. Лише в 1941 році радянська пропаганда нарешті «згадає», із ким вона досі мала справу, та розпочне гучні викриття нацистських злочинів.

Цікаво і те, що у матеріалах Ванзейської конференції декілька разів згадується про економічні підстави цього рішення. Думки про економічну доцільність подібних заходів і досі можна зустріти у промовах політиків, що заперечують голодомор.

Звернемося до документів, що поетапно висвітлюють цей процес (подано мовою оригіналу).

««Постановление Политбюро ЦК ВКП(б)

«О хлебозаготовках на Украине, Северном Кавказе и в Западной области»,

14 декабря 1932 г.

Приложение

Секретно

Не для печати

О хлебозаготовках на Украине, Северном Кавказе и в Западной области Постановление ЦК ВКП(б) и СНК Союза ССР от 14 декабря 1932 г.

...ЦК и СНК указывают партийным и советским организациям Советского Союза, что злейшими врагами партии, рабочего класса и колхозного крестьянства являются саботажники хлебозаготовок с партбилетом в кармане, организующие обман государства, организующие двурушничество и провал заданий партии и правительства в угоду кулакам и прочим антисоветским элементам. По отношению к этим перерожденцам и врагам советской власти и колхозов, все еще имеющим в кармане партбилет, ЦК и СНК обязывают применять суровые репрессии, осуждение на 5-10 лет заключения в концлагеря, а при известных условиях — расстрел.

...ЦК и СНК отмечают, что вместо правильного проведения национальной политики в ряде районов Украины украинизация проводилась механически, без учета конкретных особенностей каждого района, без тщательного подбора большевистских украинских кадров, что облегчило буржуазно-националистическим элементам, петлюровцам и прочим создание своих контрреволюционных ячеек и организаций.

...В целях разгрома сопротивления хлебозаготовкам кулацких элементов и их «партийных» и беспартийных прислужников, ЦК и СНК Советского Союза постановляют:

выселить в кратчайший срок в северные области СССР из станицы Полтавской Северного Кавказа как наиболее контрреволюционной, всех жителей, за исключением действительно преданных советской власти и не замешанных в саботаже хлебозаготовок колхозников и единоличников, и заселить эту станицу добросовестными колхозниками-красноармейцами, работающими в условиях малоземелья и на неудобных землях в других краях, передав им все земли в озимые посевы, строения, инвентарь и скот выселяемых;

...арестованных изменников партии на Украине (как организаторов саботажа хлебозаготовок)...предать суду, дав им от 5 до 10 лет заключения в концентрационных лагерях;

...всех исключенных за саботаж хлебозаготовок и сева коммунистов выселять в северные области наравне с кулаками;

...предложить ЦК КП(б)У и СНК Украины обратить серьезное внимание на правильное проведение украинизации, устранить механическое проведение ее, изгнать петлюровцев и другие буржуазно-националистические элементы из партийных и советских организаций, тщательно подбирать и воспитывать украинские большевистские кадры, обеспечить систематическое партийное руководство и контроль за проведением украинизации;

...в отмену старого решения разрешить завоз товаров для украинской деревни и предоставить гг. Косиору и Чубарю право приостановить снабжение товарами особо отстающие районы, впредь до окончания хлебозаготовительного плана.

Председатель СНК Союза ССР В. Молотов (Скрябин)

Секретарь ЦК ВКП(б) И. Сталин»[5, с.696-698]

Рядки цього документа красномовно свідчать про реалізацію продуманої системи ідеологічного та репресивного тиску. Саме визначення тоталітаризму вказує на контроль над усіма сферами суспільної діяльності, а відповідно дозволяє суміщати широкий спектр методів впливу.

Точна кількість жертв голодомору і досі не є встановленою, так само приблизним є підрахунок жертв Голокосту. Парадоксальність цих різних та водночас споріднених тем полягає в тому, що нащадкам жертв раз у раз доводиться нагадувати ці болісні факти людству, аби провести межу у тій самій «політичній доцільності», перешкодити спробам «відмивання» тоталітарних режимів.

Список використаних джерел

1. Галушко К. Український націоналізм: ликбез для русских.-К.: Темпора, 2010 – 156с.
2. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кер. кол. упоряд. р. Я. Пиріг. - К.: Політвидав України, 1990. - 605 с.
3. Дойче Велле: 70 років Ванзейської конференції [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://www.dw.com/uk>
4. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. – К.: Либідь, 1993.-456с.
5. ЦК РКП(б) — ВКП(б) и национальный вопрос. Книга 1. 1918–1933 гг. / Сост. Л. С. Катагова, Л. П. Кошелева, Л. А. Роговая. — М., 2005. — С. 696–698.

Резга Куїдер,

магістр архітектури (Алжир),

Науковий керівник: д. арх., проф. Івашко Ю.В.

ФРАНЦУЗЬКА КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА УТИСКІВ ІСЛАМСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ АЛЖИРУ

Специфіка розвитку ісламської архітектури Алжиру пояснюється залежністю архітектурних періодів від історичних. Всього в історії Алжиру можна виділити тринадцять основних періодів, кожний період зумовлювався зміною правлячих династій. Зокрема виділяється три періоди правління арабів (1 - VII ст. (647 р.) - перше арабське нашестя, вторгнення Окби ібн-Нафа; 2 - 909-972 – правління династії Фатимідів, сер. XI ст. – друге арабське нашестя), період правління персидської династії Ростемідів (Рустамідів) (хариджизм) (2 період, 776-909 рр.), 6 періодів правління місцевих берберських династій переважно з Західного Магрибу-Марокко (4 - 972-1148 (1163) рр. – правління династії Зірідів; 5 - 1007-1152 рр. – правління Хаммадидів; 7 - 1052-1147 рр. – правління династії Альморавідів; 8 - 1147-1235 (1269) рр. – правління династії Альмохадів, 9 - 1215-1485 рр.– правління династії Маринідів (Меринідів); 10 - 1235-1556 рр. – правління династії Абдалвадидів (Зіаніди, Бану Зіан), також період захоплення територій Північної Африки іспанцями і португальцями (11 період кін. XV ст.-XVI ст.), період панування Оманської імперії (12 період 1554-1830 рр.) і нарешті 13 період – період французької колонізації 1830-1962 рр.

Правлячі династії Алжиру були військовими династіями, які воювали один з одним і будували в основному фортеці. Водночас всі ці

династії були мусульманськими, тому вони не завдавали утисків ісламській архітектурі Алжиру і не руйнували мечеті.

Натомість найбільш трагічною сторінкою в історії Алжиру був період французької колонізації, який розпочався в 1830 році. На період початку військових дій 1830-1847 років територія Алжиру знаходилась під владою Османською імперією.

Причиною початку військових дій став дипломатичний скандал між Францією і Османською імперією, який стався в 1827 році.

Французи встановили морську блокаду Алжиру, а в 1830 році силою захопили столицю тодішнього оманського Алжирського еялету – м.Алжир. Одночасно розпочався наступ французів на всі поселення узбережжя. В ході військових дій Османська імперія потерпіла поразку, втратила Алжир і землі на Західному Середземномор'ї. Французькі колонізатори зіткнулись з потужним партизанським рухом спротиву об'єднаних берберських племен під супроводом Абд аль-Кадіра в Кабілії на заході, на територіях під владою Марокканського султанату (кабілі – назва етнічного берберського племені), на сході Алжиру, на територіях з сильними османськими впливами, спалахнуло османське повстання під приводом Ахмед-бея. Незважаючи на нерівні сили, цей спротив тривав до початку ХХ століття.

Скориставшись розбіжностями між повстанцями-берберами, французи уклали з ними мирні угоди і натомість всі військові сили кинули на боротьбу з османськими повстанцями на сході, зрештою в 1837 році французи здобули м. Константин. Розгромивши османів, французи порушили мирні угоди і розпочали боротьбу проти берберських повстанців під приводом Абд аль-Кадіра. Наступ французьких військ, значно більших за кількістю і краще озброєних, змусив Абд аль-Кадіра в 1842 році відступити до Марокко, проте після першої франко-марокканської війни французький уряд змусив марокканців його депортувати, і в 1847 році Абд аль-Кадір здався.

Підкоривши Алжир, французи почали системно знищувати старі мечеті, оскільки саме мечеті були основним місцем зібрання мусульманської громади – умми і виразниками національної ідентичності і національної культури. На момент підкорення столиці – м. Алжир там було 132 мечеті, з них французи лишили декілька, частину взагалі зруйнували, частину перетворили на християнські церкви, адміністративні і військові будівлі, навіть стайні. Аналогічна політика цільово проводилась по всій країні, паралельно поширювалась практика запрошення до Алжиру французів-переселенців. Сюди приїхали сотні тисяч переселенців (п'є-нуар).

Після французької колонізації назва країни стала звучати як Французький Алжир, і ця назва існувала з 1830 до 1962 року. З 1848 року середземноморські території Алжиру вважались частиною Франції, на відміну від центральних і південних пустельних районів Алжиру.

Постійні утиски корінного берберського населення, в тому числі і системні утиски ісламської культури, призвели до зростання невдоволення і висуненням вимог спочатку політичної автономії, а згодом повної незалежності від Франції. В 1954 році почались перші сутички, які згодом переросли у алжирську війну, яка тривала до 1962 року і завершилась проголошенням незалежності Алжиру.

Список використаних джерел

1. Royal Institute for international affairs, African Boundaries, 1979, p. 89.
2. Martin, Henri (1865). Martin's history of France: the age of Louis XIV. Walker, Wise and co. Процитовано 9 June 2012.
3. Matar, Nabil I. (2009). Europe Through Arab Eyes, 1578-1727. Columbia University Press. с. 313. ISBN 978-0231141949.
4. Algeria, Colonial Rule. Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica. с. 39.
5. Priestley, Herbert Ingram (1966). France overseas: a study of modern imperialism. Routledge.
6. Ruedy, John Douglas (2005). Modern Algeria: the origins and development of a nation (вид. second). Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

*Michalewicz Katarzyna,
doktorantka Stacjonarnych Studiów Doktoranckich w Instytucie
Historii na Uniwersytecie Wrocławskim*

DRAMAT UKRAINY NA ŁAMACH KWARTALNIKA „WSCHÓD”

W okresie międzywojennym problemy Ukrainy przyciągały wiele uwagi polskich badaczy. Działały specjalizujące się w tej problematyce instytucje naukowe i czasopisma. Szczególnie wiele publikowano na łamach pisma „Wschód”, noszącego podtytuł „Ilustrowany kwartalnik poświęcony sprawom Wschodu”. Kwartalnik ukazywał się w latach 1930 – 1939 w Warszawie, a redaktorem naczelnym był najpierw Jerzy Giedroyc, przyszły wydawca paryskiej „Kultury”, najważniejszego czasopisma polskiej powojennej emigracji, a od trzeciego numeru Włodzimierz Bączkowski. Celem czasopisma było publikowanie materiałów dotyczących

specjalistycznej wiedzy na temat kultury, tradycji, zwyczajów i historii krajów Europy Wschodniej i Azji oraz zachęcanie do dalszych poszukiwań¹. Grupą docelową byli przede wszystkim przedstawiciele świata nauki, prowadzący badania nad Orientem. Należy podkreślić, że Giedroyc przez całe życie gorąco propagował zbliżenie polsko-ukraińskie, a jego dorobek intelektualny był w okresie komunizmu jednym z podstawowych źródeł kształtowania polskiej opozycyjnej myśli politycznej. Początki budowania jego koncepcji związane były właśnie z kwartalnikiem „Wschód”.

Najwięcej tekstów publikowanych w kwartalniku dotyczyło problemów Rosji i Japonii, trzecie miejsce zajmowała Ukraina, której w latach 1930-1938 poświęcono 11 obszernych artykułów. Odnosiły się do historii, kultury, myśli politycznej, współdziałania polsko-ukraińskiego (w tym postaci Symona Petlury), wiele miejsca poświęcono gospodarce. Problemy Ukrainy ukazywano też w kontekście polityki Rosji, która – jak pisał Roman Smalstocki – swoją polityką zagraniczną i wewnętrzną w przeszłości zagrażała narodom zamieszkującym wschodnią część kontynentu, a obecnie, mimo dojścia do władzy bolszewików, sytuacja ta nie zmieniła się. Dyktatura bolszewików porównywał z rządami carów, jego zdaniem różnią się tylko propagowanymi hasłami². Autor konkluduje, że dopóki Ukraina nie odzyska niepodległości i nie uwolni się od wpływów rosyjskich, dopóty zagraniczna polityka Rosji będzie zagrażać, całej Europie³.

Gustaw Sippko poświęcił artykuł gospodarce Ukrainy. Podkreślił obfitość zasobów naturalnych kraju, zwłaszcza węgla i rud żelaza, wskazując, że Rosja jest uzależniona od węgla ukraińskiego⁴.

Konsekwencje Wielkiego Głodu omówił Jurij Naumenko w 1935 r.⁵ Podkreślił, że był on efektem polityki radzieckiej, a skutki tej tragedii są nadal odczuwane. Ilość ofiar szacował na 3,5 miliona osób, przede wszystkim Ukraińców – mieszkańców wsi. Jak zauważa autor, na ich miejsce są wciąż osiedlani przybysze z Rosji. Jan Lipowiecki podsumował konsekwencje etniczne tej katastrofy – na miejsce Ukraińców masowo przybywają Rosjanie⁶.

Można ocenić, że problemy Ukrainy w kwartalniku traktowano bardzo poważnie, przywiązując wielką uwagę do jej problemów. Obserwacje były

¹ *Od redakcji*, „Wschód” r. 1, nr 1, lipiec 1930, s. 3.

² Roman Smalstocki, *Ukraina a pokój w Europie*, „Wschód” r. 2, nr 4, lipiec 1931, s. 9-15.

³ *Ibidem*, s. 13.

⁴ Gustaw Sippko, *Ukraiński organizm gospodarczy i jego sąsiedzi*, „Wschód” r. 3, nr 7-8, sierpień – wrzesień 1932, s. 77-82.

⁵ Jurij Naumenko, *Ukraina Sowiecka*, „Wschód” r. 6, nr 19, wrzesień – listopad 1935, s. 1-12.

⁶ Jan Lipowiecki, *Ukraina w sowieckim „kolonizacyjnym marszu na Wschód”*, „Wschód” r. 9, nr 30, październik – grudzień 1938, s. 23-30.

wnikliwe i trafne. Uważano, że jest krajem odrębnym od Rosji skolonizowanym przez nią. Autorzy popierali program uwolnienia tego kraju spod władzy Moskwy i liczyli na przyszły sojusz polsko-ukraiński.

*Панібудьласка Андрій Володимирович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук КНУБА*

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ГОЛОДОМОРУ

Голодомор 1932-1933 років - травмуюча тема для багатьох українців. Голодомор десятки років замовчувався комуністичною владою. Інформація про цю трагедію доходила до людей через скупі спогади сучасників. Скупі, тому що люди уникали травмуючи спогадів та боялись негативної реакції влади.

Ситуація з інформаційним голодом про ці події змінилась з настанням «перебудови» (1985-1991 рр.). З'явилися в широкому доступі величезні масиви інформації та багато чисельні коментарі. Інформація та коментарі були різної якості, подекуди тенденційні та непрофесійні, частіше популістські або публіцистичні, але майже завжди не наукові. Частина цих публіцистичних, популістських суджень попала в шкільні підручники з історії та поширювалась і поширюється ЗМІ. В результаті, у свіжих випускників школи немає більш-менш цілісної картини Голодомору.

На думку автора, слід докласти системних зусиль до деміфологізації Голодомору. Почати слід із з'ясування ставлення більшовиків до селянства. Більшовики декларували своєю електоральною силою пролетаріат, клас найманих робітників позбавлений власності на засоби виробництва, а тому клас гноблений і послідовно революційний. Союзниками пролетаріату на селі вважали сільський пролетаріат – бідняків. Але більшість селян були середняками. До середняків, не кажучи про заможних селян, більшовики ставились як до дрібнобуржуазної стихії, яку слід максимально ізолювати від впливу дрібнобуржуазних партій. Таким чином, трудове селянство сприймалось політичною владою як потенційно ворожий клас. Тому аграрна політика більшовиків, в цілому, була політикою тиску на селян з максимальним використанням їхнього економічного потенціалу[1,с.414].

Усі стратегічні проекти радянського керівництва, значною мірою, проводились за рахунок селянства. «Воєнний комунізм» з практикою продрозкладок викликав таке незадоволення селянства, що поставило

радянську владу на грань виживання. НЕП – «крок назад» в «ленінському танго» створив більш-менш комфортний режим для селянства, оскільки базувався на ринкових відносинах.

На базі НЕПу був розроблений т.з. «ленінський» план побудови основ соціалізму: індустріалізація, кооперація, культурна революція. Складова «кооперація» мала на увазі широке впровадження колективних форм господарювання в сільське господарство. Цій проблемі була присвячена одна з останніх статей В.І.Леніна «Про кооперацію»[2, с.352] в якій він визнає вагому роль товарно-грошових відносин в соціалістичному будівництві і роль кооперації цьому процесі. Але не було вироблено реальної державної політики підтримки та стимулювання с.г. кооперації – головним чином, не було розроблено концепцію кредитної підтримки сільськогосподарської кооперації. Таким чином, в цілому, прогресивні погляди Леніна залишились «протоколом про наміри». Та невдовзі Ленін, через хворобу, фактично відійшов від політичного керівництва, а взимку 1924 року (21.01.1924) помер. Влада в партії та державі після нетривалої боротьби перейшла до В.Й.Сталіна, одного з членів Політбюро – вищого колегіального керівного органу РКП(б). І вже на XIV з'їзді правлячої партії у грудні 1925 року було проголошено курс на індустріалізацію. Курс на індустріалізацію проголошений XIV з'їздом ВКП(б) (рішенням з'їзду було змінено назву партії: з російської на всесоюзну) суттєво відрізнявся від «ленінської» індустріалізації на базі НЕПу прискореними темпами та збільшеними масштабами і прийнято називати «надіндустріалізацією», або «форсованою індустріалізацією».

Для проведення форсованої індустріалізації потрібні були величезні матеріальні ресурси. Вагому частину коштів вирішено було взяти з кишені селянина з використанням економічних важелів – «ножиці цін», тобто заниження державних закупівельних цін на сільгосппродукцію та завищення відпускних цін на промислову продукцію. Слід зазначити, що були розроблені і інші схеми залучення матеріальних ресурсів для форсованої індустріалізації за рахунок пролетаріату та службовців, але вилучення коштів з селянства були найбільшими.

Заниження державою закупівельних цін на зерно спровокувало хлібозаготівельну кризу 1927/28 рр. Запропоновані державою низькі закупівельні ціни не влаштовували селян-виробників і вони проігнорували хлібозаготівельну кампанію. Вище партійне і державне керівництво не застосувало економічні важелі для подолання хлібозаготівельної кризи. Було вирішено подолати кризу методами адміністративного тиску, селян примусили здавати хліб за не вигідними

цінами під загрозою штрафних санкцій аж до конфіскації майна, практично не відрізнялось від практики продрозкладок часів громадянської війни. Такий тиск на селян дав можливість подолати кризу. Але взимку 1928/29 рр. хлібозаготівельна криза повторилась. Напруження на селі зростало, авторитет партійних органів знижувався і ставало ясно, продовження адміністративної практики забезпечення хлібозаготівлі може призвести до соціального вибуху.

В цих умовах партія вирішила перейти в стратегічний наступ на селянство – листопадовий (1929р.) пленум ЦК ВКП(б) офіційно проголосив гасло суцільної колективізації. На відміну, від пропагованих в рамках НЕПу колективних форм господарювання в формі кооперації, колективізація 1929 року передбачала повне вилучення у селян засобів виробництва з метою встановлення тотального контролю над селянством. [3, с.92] Командна економіка не могла співіснувати з вільним товаровиробником. Вступаючи в колгосп селянин-виробник ставав найманим робітником, позбавленим засобів виробництва і повністю контрольованим своїм колгоспним, державним і політичним керівництвом.

В такому ставленні до селянства реалізувалась ідеологічна догма про пролетаріат – послідовно революційний клас, бідняків – союзників пролетаріату на селі і селянство – потенційно ворожу дрібнобуржуазну стихію.

Далі була безжальна боротьба з трудовим селянством, яких таврували куркулями або підкуркульниками з застосуванням повного спектру репресій. Ця кривава боротьба завершилась формуванням верстви колгоспників – сільських пролетарів з максимально витравленим почуттям господаря. Безжальна експлуатація цієї нової верстви зробила можливим ГОЛОДОМОР [4,с.150].

Список використаних джерел

1. Горелов М.Є., Моця О.ПР., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України.(Нариси) – К.: ТОВ УВПК «ЕксОБ», 2006.
2. Ленін В.І. Про кооперацію // Повн. зібр. в.. Т. 45.
3. Етнократологічний словник: Енцикл.-дов. Слов./ За ред.. О.В.Антонюка, М.Ф.Гололватого та Г.В.Щокіна.- К.: МАУП, 2007.
4. Політична енциклопедія. Редкол: Ю.Левенець, Ю.Шаповал та ін.- Парламентське видавництво, 2012.

Савойська Світлана Василівна

доктор наук в галузі політології, професор МАУП,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук КНУБА,

Пашковська А.М.

студентка факультету інженерних систем та екології

НЕВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Невизнання голодомору Радянською імперією, сучасною Росією та проросійськими політичними силами сучасної України як явища, а тим більше заперечення його як геноциду, – це небажання визнати українську націю як таку, яка є, має власну історію розвитку, територію, на якій іспоконвічно мешкали пращури сучасних українців, у яких була окрема культура, церква, мова, звичаї і традиції.

Щоб знищити українців як окрему націю, радянська влада здійснила масштабні заходи для запобігання поширенню будь-якої інформації про Голодомор, тримаючи у глибокій таємниці факт вбивства голодом українського народу. Більше того, згадування про голод було оголошено карним злочином, який карався ув'язненням на 5 років, а покладання вини на владу каралось смертю [1]. Коли українські селяни почали тікати на північ Росії у пошуках хліба, Й.Сталін і В.Молотов надіслали секретну телеграму місцевим керівникам партії та органів внутрішніх справ з наказом повертати втікачів назад [2]. Заперечення та замовчування Голодомору відбувалось в офіційній радянській пропаганді від 1932 до 1980-х рр.

Невизнання та заперечення голоду в Україні поширювалися радянською владою далеко за межами СРСР. Ця інформація була розповсюджена у ВНЗ світових держав, серед членів їх парламенту, у середовищі відомих політичних і громадських діячів, в усіх відомих газетах та інших засобах масової інформації тих держав, зокрема у Канаді, де компактно мешкали емігранти з України [3]. Зокрема, 5 липня 1983 року посольство СРСР у Канаді заявило офіційний протест у зв'язку з наміром Едмонтонського відділу Комітету Українців Канади відкрити на центральному майдані міста пам'ятник жертвам Голодомору в Україні. Зазначене посольство вимагало від канадської влади не допустити спорудження цього пам'ятника [4].

Таким чином, пропаганда СРСР досягла для себе великих позитивних наслідків, якщо зважити, що заперечення Голодомору знайшло підтримку серед багатьох західних інтелектуалів [5], яких радянська влада офіційно запрошувала в Україну, аби запевнити їх, що

голод в Україні, то вимисел українських націоналістів. Унаслідок такої радянської політики відомі письменники, зокрема Бернард Шоу та Герберт Уеллс, які відвідали Радянський Союз у 1934 році, також заперечили існування Голоду в Україні [6].

Не зважаючи на те, що голодомор українців досліджували відомі закордонні науковці, історики, політики і журналісти, правда про геноцид українців вийшла за межі України і була поширена за кордоном лише після розпаду СРСР та проголошення України незалежною державою, Верховна Рада якої 28 листопада 2006 року ухвалила закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». Цей закон, який було подано до Верховної Ради України тодішнім Президентом В. Ющенком, вступив у дію 1 грудня 2006 р. та визнав Голодомор геноцидом українського народу. Завдяки цьому Голодомор було офіційно визнано геноцидом українського народу у 16 країнах світу. Відповідно до українського законодавства публічне заперечення Голодомору в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору та приниженням гідності Українського народу.

Так, сучасна Росія та її «п'ята колона» [8, с. 328], яка виникла і діє в сучасній Україні, продовжують заперечувати факт голодомору українців, зокрема як факт геноциду. Більше того, сучасна російська влада погрожує тим незалежним державам пострадянського простору, зокрема Азербайджану, які намагаються визнати факт голодомору в УРСР на офіційному рівні. Зважаючи на погрози та залякування Росії, деякі українські політики до цього часу бояться визнати голод голодомором, а тим більше – геноцидом українського народу. Це прямо стосується колишнього Президента України В. Януковича, який, виступаючи на сесії ПАРЄ у Страсбурзі, зауважив, що визнавати Голодомор геноцидом українського народу буде неправильно і несправедливо, позаяк це була, на його думку, спільна трагедія народів, які входили до складу Радянського Союзу. Це були наслідки сталінського тоталітарного режиму та ставлення його до людей. Водночас экс-Президент В. Янукович зауважив, що голод був не лише в Україні, а й у Росії, Білорусі та Казахстані.

Отже, унаслідок такого розуміння поняття «голод» в сучасній Україні за правління В. Януковича з усіх офіційних документів було вилучено те, що Голодомор є геноцидом українського народу. У зв'язку з такою позицією тодішнього Президента України замість терміну «голодомор» Інститут національної пам'яті став використовувати поняття «великий голод». Більше того, за владарювання В. Януковича місцева влада деякий час не вшановувала жертв Голодомору. Не

визнають голод голодомором, а тим більше геноцидом етнічних українців, переважно усі ліві політичні сили сучасної України, зокрема комуністи на чолі з П. Симоненком, прогресивні соціалісти під керівництвом Н. Вітренко, окремі соціал-демократи В. Медведчука, представники Партії регіонів та ін.

Враховуючи зазначене, **спробуємо зробити такі висновки**, що у трактуванні понять тріади голод-голодомор-геноцид є багато відмінного, яке залежить від розуміння того, хто намагається пояснити право на існування цих явищ. Інтерпретація зазначених понять більшою мірою залежить від того, у якому регіоні сформувався самосвідомість певного українського політика і науковця та до якої політичної сили він належить. Виходячи із цього, існує багато схожого між «п'ятою колоною» і голодом, що, на думку проросійськи налаштованих політиків, не можна назвати ні голодомором, ні геноцидом української нації, позаяк голод, як вони запевняють, був не лише в Україні, а й в інших республіках СРСР. З іншого боку, є багато схожого у поглядах на зазначені явища у націоналістів (національних демократів), які поняття «голод» розуміють як голодомор, який, на їх глибоке переконання, був в СРСР геноцидом етнічних українців, позаяк від убивства їх голодом померло близько 10 млн. осіб, які компактно мешкали не лише в Україні, а в інших регіонах СРСР.

Список використаних джерел

1. Conquest R. Reflections on a Ravaged Century (2000), p. 96.
2. Conquest R. The Dragons of Expectation. Reality and Delusion in the Course of History, W.W. Norton and Company (2004), page 102.
3. Pipes R. Russia Under the Bolshevik Regime, Vintage books, Random House Inc., New York, 1995, pages 232-236.
4. Serhiychuk V. As we were starved by 1932-1933. – Kyiv: Kyiv National University, 2006. – P. 322-323.
5. Nicolas Werth, Karel Bartošek, Jean-Louis Panné, Jean-Louis Margolin, Andrzej Paczkowski, Stéphane Courtois. The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression, Harvard University Press, 1999, pages 159-160.
6. Edvard Radzinsky Stalin: The First In-depth Biography Based on Explosive New Documents from Russia's Secret Archives, Anchor, (1997), pages 256-259.
7. Москвичова А. 80-і роковини Голодомору: «ті самі граблі» і «політичний жест». – Радіо Свобода. – 17 вересня 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25108297.html>.

8. Ніколаєнко Н. «П'ята колона (в Україні)» / Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми, та інші новотвори) / [І.Я.Вдовичин, Л.Я.Угрин, Г.В.Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н.М.Хоми. – Львів: «Новий світ - 2000», 2015. – 492 с.

Семко Вадим Леонідович

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук КНУБА

ГОЛОД В УКРАЇНІ У ХХ СТОЛІТТІ: ДЕМОГРАФІЧНИЙ ВИМІР.

Сучасна складна демографічна ситуація в Україні, що характеризується системним скороченням чисельності населення та деформацією статево-вікової структури суспільства обумовлена не тільки природним перебігом демографічних процесів, але й тими соціальними катастрофами, які відбулися на території нашої країни у минулому столітті. Тому розуміння сьогоденної ситуації, що склалася у соціально-демографічній площині, неможливе без аналізу як реальних, так і гіпотетичних демографічних втрат. Кількісна оцінка гіпотетичних втрат надає додаткову інформацію для переосмислення сучасної демографічної ситуації, усвідомлення нерозривності перебігу історичних подій і, того, як події минулого продовжують впливати на сьогодення. Соціальні катастрофи впливають не лише на чисельність населення, а також на його демографічну поведінку, а саме: на репродуктивні установки, режим смертності, міграційну активність. Демографічні втрати деформують статево-вікову структуру населення, яка визначає параметри соціальної інфраструктури, безпосередньо формує структуру зайнятого населення.

Наслідки трьох випадків голоду у 1921–1923 рр., 1932–1933 рр. та 1946–1947 рр., які відчуваються й досі отримали назву постголодоморного синдрому. Хоча до кількісного виміру демографічних втрат України внаслідок усіх випадків голоду існує підвищений інтерес, увагу багатьох дослідників привертає переважно період 1932–1933 рр. Серед українських дослідників одним з перших цю проблему почав досліджувати С.І. Пирожков [1]. Крім нього значний внесок у вирішення проблеми кількісної оцінки демографічних втрат зробили О.П. Рудницький [2] та С.В. Кульчицький [3]. Серед зарубіжних дослідників значний внесок у вирішенні цієї проблеми належить С. Віткрофту (S.G. Wheatcroft) [4, 5]; Р. Конквесту (R. Conquest) [6], С. Максудову [7], В.В. Кондрашину [8], а також

колективу російських учених (Є.М. Андреев, Д.Д. Богоявленський, А.Г. Вишневський, С.В. Захаров, Т.Л. Харькова) [9].

Результатам комплексного дослідження демографічних втрат України внаслідок окремих соціальних катастроф минулого століття присвячена робота Ф. Месле (F. Mesl ) та Ж. Валлена (J. Vallin) за участю В. Школьников, С.І. Пирожкова та С. Адамця [10]. Переважна більшість досліджень присвячена Голодомору 1932–1933 рр., як найбільш руйнівному в мирний час явищу ХХ століття. Дослідженню втрат населення від голоду 1921–1923 рр. та 1946–1947 рр. уваги приділяється значно менше. До того ж, практично всі дослідження присвячені визначенню реальних демографічних втрат населення. Проте дослідження впливу голоду на віддалену перспективу практично відсутні. На даний час тільки у статті Е.М. Лібанової (2008 р.) зазначається, що «за відсутності демографічних руйнацій 1914–1922, 1932–1933, 1937–1947 років численність населення сьогодні становила би 75–80 млн. осіб» [11]. Проте оцінка гіпотетичної чисельності стосується впливу на чисельність населення комплексу соціальних катастроф, а не окремих випадків голоду. Крім того, методологія розрахунку у статті не наведена. Певною мірою брак досліджень гіпотетичних втрат населення пояснюється відсутністю необхідної інформаційної бази. На цей час практично завершені роботи з реконструкції суцільних рядів демографічної динаміки України за період 1850–2012 рр., яка є результатом багаторічної роботи О.П. Рудницького (Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, далі – ІДСД НАН України). Вони перераховані відповідно до сучасних територіальних меж країни та крім загальної чисельності населення містять статевовікову структуру на початок кожного року зазначеного періоду, статевовікову структуру померлих, структуру народжених за віком матері, сальдо міграції з розподілом за статтю та віком тощо. При цьому була оцінена не тільки загальна чисельність прямих і непрямих втрат в результаті кожної соціальної катастрофи, але й статево-вікова структура прямих втрат. У результаті розрахунків, які були виконані А.Б. Савчук (ІДСДНАН України), отримано гіпотетичну чисельність населення України на початок 2013 року. Різниця між гіпотетичною та реальною чисельністю на початок 2013 р. і становить сукупні гіпотетичні демографічні втрати від голоду. Реальна чисельність населення на початок 2013 року становила 45,4 млн. осіб, а гіпотетична з урахуванням наступних катастроф – 52,3 млн. осіб, без урахування – 53,7 млн. осіб. Загальні гіпотетичні втрати від трьох випадків голоду становили відповідно 6,9 та 8,3 млн. осіб.

Максимальна реальна чисельність населення в Україні була зафіксована на початку 1993 року. З часом вплив голоду на гіпотетичну чисельність населення зменшується. Так, якщо на початок 1993 року в моделі з урахуванням наступних катастроф різниця між гіпотетичною та реальною чисельністю населення становила 7,8 млн. осіб, то на початок 2013 року – вже 6,9 млн. осіб. У моделі без урахування наступних катастроф ці цифри становлять 9,4 та 8,3 млн. осіб відповідно. Отримані результати кількісно оцінюють руйнівний характер впливу голоду на сучасну демографічну ситуацію. І це при тому, що після голоду 1921–1923 рр. пройшло вже 90 років, після Голодомору 1932–1933 рр. – 80 років, а після голоду 1946–1947 рр. – 66 років. І при цьому ще обов'язково взяти до уваги, що в двох розглянутих моделях використано реальні показники народжуваності і смертності. Але соціальні катастрофи, особливо голод, впливають на показники народжуваності та смертності не тільки у час самої катастрофи, але й у подальшому. Тому необхідно проведення дослідження такого впливу в умовах України та проведення відповідних нових розрахунків.

Список використаних джерел

1. Пирожков С.І. Вибрані наукові праці : у 2 т. – Т. 1: Демографічний і трудовий потенціал / С.І. Пирожков. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 934 с.
2. Рудницький О.П. Демографічні наслідки голоду 1932–1933 рр. в Українській РСР / О.П. Рудницький // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. – Вип. 24. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 22–26.
3. Кульчицький С.В. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення / Кульчицький С.В. – К. : Наш час, 2008. – 424 с.
4. Уиткрофт С. О демографических свидетельствах трагедии советской деревни в 1931–1933 гг. / Уиткрофт С. // Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы. 1927–1939 : в 5-ти т. – Т. 3. Конец 1930–1933. – М. : РОССПЭН, 2001.
5. Уиткрофт С. Показатели демографического кризиса в период голода в СССР / Уиткрофт С. – 2013. – 111 с.
6. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор / Конквест Р. – К. : Либідь, 1993. – 384 с.
7. Максудов С. Некоторые проблемы изучения потерь населения в годы коллективизации / Максудов С. // Проблемы народонаселения в зеркале истории. Шестые Валентеевские чтения : Сб. докл. / Под ред. В.В. Елизарова, И.А. Троицкой. – М. : МАКС Пресс, 2010. – 400 с.

8. Кондрашин В.В. Голод 1932–1933 годов: трагедия российской деревни / В.В. Кондрашин. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Фонд Первого Президента России Б.Н. Ельцина, 2008. – 519 с. – (История сталинизма).

9. Андреев Е.М. Демографические катастрофы XX века / Андреев Е.М., Богоявленский Д.Д., Вишневский А.Г. Захаров С.В., Харькова Т.Л. // Демографическая модернизация России, 1900–2000. / Под ред. А.Г. Вишневского. – М. : Новое издательство, 2006. – С. 339–447.

10. Месле Ф. Смертність та причини смерті в Україні у XX столітті / Месле Ф., Валлен Ж., за участю Школьников В., Пирожкова С., Адамця С. ; Пер. з франц. Є. Марічева, за ред. С. Пирожкова. – К. : Стилос, 2008. – 416 с.

11. Лібанова Е. Катастрофа та її відлуння. Оцінка демографічних втрат України внаслідок Голодомору 1932–1933 років / Е. Лібанова // Сучасність. – 2008. – № 11 (листопад). – С. 22–29.

Стеценко Світлана Власівна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук КНУБА

СУВЕРЕНІТЕТ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Усталення незалежності та суб'єктності України в політичному й цивілізаційному вимірах передбачає системну державну політику національної пам'яті. Суверенітет політики пам'яті став очевидним після другого Майдану з прийняттям законів про декомунізацію та про мову. Послідовного дотримання власного бачення минулого, що згуртувало українців в націю, вимагає і «свіжий» досвід переписування історії та відвертого імперського реваншизму з боку Росії.

В посткомуністичній, постгеноцидній Україні лише з 90-х рр. ХХ ст в публічному просторі з'явилися свідчення про радянську політику знищення національної пам'яті, включно з носіями історичних знань, знищення історичних джерел, архівів, цілих наукових шкіл, а також про ідеологічне переписування наративів. Сучасний класик студій з теорії націй і націоналізму Ентоні Сміт, розмірковуючи над фундаментальним питанням про роль пам'яті в колективній ідентичності, стверджує, що будь-яка колективна ідентичність не може виникнути «через повний розрив з минулим» [1, с. 185].

Радянська епоха, що ввібрала в себе три покоління українців, порушила спадкоємність поколінь, навіть на рівні сімейного

перенесення інформації про голодомор, репресії. Найбільш дієвий спосіб формування національної пам'яті через спадкоємність поколінь був ліквідований. Через загрозу кримінального переслідування дітям не розповідали про те, що відбувалося з батьками. Страх на генетичному рівні переслідував і тих очевидців, які емігрували з України. Ознаки постгеноцидного синдрому залишилися в українських діаспорах за рубежем.

85-а річниця Голодомору-геноциду актуалізує політику національної пам'яті щодо власної послідовної позиції української держави, відповідних інституцій (насамперед, Інституту національної пам'яті) в трактуванні геноциду українського народу та української історії загалом. Безумовно, без історизації політики чи політизації історії. В меморіальних заходах необхідно акцентувати тяглість «смолоскипу пам'яті» в руках молодого покоління, що виростало в незалежній Україні.

У проведенні інформаційної та просвітницької роботи необхідно показати сутність радянської влади: більшовизм як специфічне російське явище. Російський філософ Микола Бердяєв писав, що досить складно зрозуміти природу руського комунізму, більшовизму «внаслідок подвійного його характеру ... як явище світове, інтернаціональне ... і явище руське і національне. Особливо важливо для західних людей зрозуміти національні корені руського комунізму, його детермінованість руською історією» [2, с. 7].

Українська позиція спирається на напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених щодо злочинів радянського режиму проти України. В науковому співтоваристві існує консенсус (за винятком російського сегменту) щодо геноциду українського народу. Більшість вчених поділяють висновок про штучний характер голоду 1932-1933 років, зумовлений офіційною політикою. На думку директора Українського наукового інституту Гарвардського університету С. Плохія (лауреат Шевченківської премії 2018 р.), це була політика «з чітким етнонаціональним забарвленням: голод почався незабаром після рішення Сталіна про припинення політики українізації в поєднання з наступом на українські партійні кадри. Голодомор завдав українському суспільству серйозної травми, позбавивши його здатності чинити відкритий опір режиму на покоління вперед» [3, с. 231].

Відома американська дослідниця Енн Епплбом у новій книзі «Червоний голод: війна Сталіна в Україні» (2017 р.) опублікувала тисячі документальних свідчень про те, як сталінська держава створювала несумісні з виживанням умови для українського селянства; перелічені назви сіл, охоплених голодом, що покривали всю територію України.

Села, позначені точками на карті, ввійшли в Атлас Голодомору, який створюється в Кембріджському університеті (США) [4].

Авторитетний американський історик, фахівець з історії Східної Європи, історії України Тімоті Снайдер чітко наголошує, що наявність сьогодні висловлювань з боку публічних осіб щодо несправжньої української нації і держави – це спадщина радянського режиму, яка повинна бути відрефлексованою: «А спосіб, у який Росія розпоряджається своєю політикою пам'яті, - це безвідповідальність, це намовляння інших країн ставитись до України так, як вона сама ставиться до неї. І це особливо помітно в її концепції українських націоналістів, що є реальним історичним явищем, але надзвичайно роздутим...». Снайдер вбачає «роздутість» націоналістичного дискурсу в тому, що український націоналізм називається причиною (або однією з причин) Великого голодомору 1932-1933 років, однією з причин терору 1937-1938 років, однією з оприлюднених Сталіним причин масових депортацій мешканців України після Другої світової війни і як причина вторгнення Росії в Україну 2014 р. [5]. Таким чином, жупел українського націоналізму вкотре використовується, щоб повернути українську націю до стану етнічного функціонування.

Автор Конвенції ООН про геноцид Рафаель Лемкін, виступаючи з приводу 20-ї річниці Голодомору, фактично назвав ознаки геноциду українського народу, підкресливши, що більшовицькі вожді поглинали українську націю, заштовхуючи українців у так звану радянську націю. Відбувалося моральне і фізичне нищення нації шляхом ліквідації інтелігенції – мозку нації, духовенства – душі нації і економічно незалежних від держави хліборобів – носіїв національного духу [6, с.38-39, 42].

Після визнання Верховною Радою Голодомору геноцидом українського народу відбулося відповідне звернення до ООН, але протидія Російської Федерації а також недостатня на той час аргументація щодо мети та механізмів сталінської каральної акції перешкодили прийняттю позитивного рішення Генеральної асамблеї ООН (2008 р.). Загалом на різному рівні: загальнодержавному, регіональному, муніципальному геноцидом Голодомор в Україні визнали понад 20 держав. Ще ряд держав на офіційному рівні засудили Голодомор як акт знищення людства.

Разом з тим, уряди ряду країн зосередилися виключно на правовій, юридичній позиції щодо геноциду. Зокрема, 7 листопада 2017 р. у парламенті Великої Британії відбулися спеціальні парламентські слухання щодо визнання Голодомору в Україні геноцидом. Було прийняте позитивне рішення, але Міністерство закордонних справ

Великої Британії згодом повідомило, що уряд, визнаючи серйозність і жахливість Голодомору, а також відповідальність радянського керівництва за політику, яка призвела до голоду та спричинила загибель мільйонів українців, вирішив не змінювати своєї позиції, згідно з якою термін «геноцид» Лондон офіційно застосовує лише щодо Голокосту та до злочинів в Сребрениці і Руанді. Наголошувалося, що Голодомор в Україні відбувся до схвалення Конвенції ООН щодо геноциду (2008 р.), а міжнародне право не застосовується ретроспективно.

Сьогодні, з урахування всіх обставин внутрішнього та зовнішнього становища України національна політика пам'яті повинна зосередитися на визнанні міжнародною громадськістю Голодомору геноцидом українського народу. Моральний обов'язок кожного українця – всіляко сприяти цьому процесу.

Список використаних джерел

1. Сміт Ентоні. Нації та націоналізм у глобальну епоху/Пер. з англ. М.Климчука і Т.Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 320 с.
2. Бердяев Н.А Истоки и смысл русского коммунизма. Репринтное воспроизведение издания YMCA-PRESS, 1995 г. – М.: Наука, 1990-224с.
3. Плохій С.: Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності // E-reading club. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1051189>
4. Нова книга про Голодомор в Україні: «Червоний голод: війна Сталіна в Україні» // Радіо Свобода. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/reviews/2017/10/29/151391/>
5. Історична відповідальність Німеччини перед Україною//День. 2017, 7-8 липня.
6. Лемкін Рафаель. Радянський геноцид в Україні. – К.: Майстерня книги, 2009. – 208 с.

*Тимошенко Марія Миколаївна,
кандидат архітектури, старши науковий співробітник,
доцент Національного авіаційного університету*

ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ 1932 -33 рр. ЯК ВІЙСЬКОВИЙ ОПЕРАТИВНО-СИЛОВИЙ ЗАХІД

*І трупи кричать по дорогах уже!
Сіон у полум'ї- нехай горять Сіони,
Катівні нації і плахи мордувань
М. Бажан "Сліпці"*

Доповідь націлена на висвітлення воєнно - політичних мотивів і наслідків проведення військової масової зачистки на теренах України у 1932 – 1933р.р (масова зачистка характеризується масштабністю залучення федеральних військових сил, технічних засобів на значних територіях з метою блокування районів проведення зачистки, а також виявлення, знищення складів провіанту, боєприпасів, людей, створення фільтраційних пунктів, місць заточення) [1]

Ключ до розуміння мотивів, якими керувалася воєнна хунта впроваджуючи диктатуру в Російській імперії використовуючи сільсько - господарську кризу 1932-33рр в лежить у тому, що Україна на той час мала більше населення ніж усі разом узяті неросійські республіки і мала великий історичний досвід національно - визвольних змагань. За період 1917- 1933р. в Україні вже склалися урбанізовані національні організації, набула розвитку культура, освіта, військова еліта, сформована С. Петлюрою активно шукала шляхів встановлення диктатури, проведення воєнного перевороту, а сільське населення ще не було готове до урбанізації . Теоретичні прогнози розвитку Росії, обґрунтування доцільності індустріалізації, урбанізації були закладені і висвітлені ще наприкінці 1ХХ – початку ХХст в роботах Д. І.Меделеєва, С. Ю.Витте, П. А. Столипіна. А. І. Вишнеградського, В. К. Винниченка. де детально обґрунтовувалися еволюційні, а не революційні шляхи урбанізації України, як найбільш перспективної частини імперії СРСР . [2]

За аналог процесу урбанізації соціуму може бути прийнята рекуперація тепла в природі - явище, яке ми спостерігаємо при більш інтенсивному переході тепла при протилежних напрямках теплих і холодних потоків . Таке явище відбувалося при примусовій урбанізації селян всьому СРСР, які не хотіли переїздити в міста, перекручувати свою ментальність, світосприйняття, українці дуже повільно “ урбанізувалися. Лише зараз, майже через 100 років процес урбанізації сільського населення спостерігаємо в мегаполісах

України .(Населення Києва зросло в 1.5 мл до 6мл за останні десять років). Такий рекупераційний процес перетікання аграрного світосприйняття в індустріальне,урбаністичне, зміна світогляду сільського населення характерний для всіх постколоніальних держав - Єгипту. Мексики, Аргентини і України також: Наші батьки гинули боролися усіма силами , вмирали від голоду і отруйних газових атак, не піддавалися примусовій урбанізації,а зараз протилежні агро-урбаністичні потоки рекуперуються, переміщуються екстремально [3]

Антираціоналістський селянський бунт мав дуже потужне синергетичне підґрунтя бо ментальність , культура, економіка колонізованої нації створювалася і дистанціювалася від старого, шукалися шляхи і можливості модернізації, водночас відмежовуючись від імперії,відбудовуючи власну традицію у всіх напрямках життя. Важливими факторами, які призвели до Голодомору на теренах України , були також:апологетизація вольового,військового начала, пристрасність заперечення прославлення , поетизація апостолом українців -Т.Г. Шевченком сільського укладу життя. Зараз лунають голоси, що саме він- романтик українського селянства затримав розвиток української урбанізації. , що вкрай заперечувало патологічно антиселянським поглядам Леніна і Сталіна [4] Це в значній мірі заважало перетворювати СРСР в інтегровану «складну єдність» про яку мріяли більшовики,про яку на листопадному пленумі ЦК КП (б) У в 1933р було оголошено як про компанію інтеграції на базі русоцентралізму.

В Історії ВКП(б) Короткий курс наводяться наступні показники, які характеризують на кінець 1934р. стан економіки: колгоспи об'єднують біля трьох чвертей всіх селянських господарств по усьому СРСР и біля 90 % всіх земель, які оброблялися [5]Саме за цими досить завищеними цифрами стоять показники смертей серед українського народу за період 1932- 33р, перетворення території, яка в період НЕП- а давала біля 70% сільсько господарської продукції, в край безробітних, безхатченок, ледацюг, п'яниць, розбійників - пролетарів.

Мотивом проведення військової акції «Голод» було те, що на політичній арені назрівав воєнний заговор на чолі з М. М. Тухачевським . Досвід масових зачисток вже був їм застасований у 1921р при придушенні командуючим 7 і армії М. М. Тухачевським антонівського повстання селян на Тамбовщині,коли вперше в світі для «зачистки мирного населення» були використані бойові отруйні речовини , проти селян , які боролися проти колективізації (Конвенція про заборону хімічної зброї підписана 13 . 01 1933р. Женевський

протокол 29 11 1997р , вступила в дію 29 02 1997 р,). Десять років протистояння сільського населення України, яке мало історичний досвід боротьби за свої землі, заборона використання отруйних газів світовою спільнотою, загроза економічних санкцій на фоні заговору військової небільшовицької еліти проти Й.Сталіна, К.Ворошилова, С. Будьонного принудили шукати інноваційні методи зачистки . Було прийняте рішення провести дискретну і масову зачистку сільського населення по всій Україні під виглядом нормативного вилучення їстівних продуктів, цінних речей (продналог) [6] Військові підрозділи, в складі котрих були китайці, латиши , якути, проводили цю військову операцію під військовою присягою . Результат –повне знищення продовольчих запасів., голод, смертність, і сільського, і міського населення, створення погранзавстав, які обмежували зони зачистки, ліквідація таргівельної мережі, вилучення грошей з обігу, знищення церковних установ, які у часи голоду, природних катаклізмів віками організовували допомогу нужденим верствам населення . [6]

Саме за такої синергії умов, факторів, ціною людських жертв проходила в Україні урбанізація, індустріалізація і мілітарізація, створювалися поселення міського типу, міста обласного, районного значення, проходив процес переформування соціальної свідомості, русоцентраліського державотворення., наслідки котрого слід буде реформувати ще довгими десятиліттями

Список використаних джерел

1. Киреев В.Н. Совершенствование способов действия воинских частей и подразделений мобильных бригад при ведении контрдиверсионных действий журнал «Вестник Военной академии Республики Беларусь №1, 2013- Минск -Типография ВА Р Б С9-10 – с 140
2. Менделеев Д И. Заветные мысли Глава 4 Полное издание – М.Мысль.1995с. с. 135-192
3. Мейс Джеймс Политические причины голодомора в Украине (1932 - 1933г. г.) Студии по украинестике. Сб . науч. Трудов / под редакцией Р.Радишевского НАНУ международная школа украинистики. Киев,2004 Віп.5 - С.273-292
4. Винниченко В.К. Лист до И.В. Сталіна Мужен. 1936р. Володимир Панченко-Політичний проект Володимира Винниченка 1936 року. Громадсько- політична діяльність Володимира Винниченка Національна академія наук України Інститут політичних і етнонаціональних досліджень.К. 2006 с.280, С240- 247

5. История всесоюзной коммунистической партии Краткий курс одобрен ЦК ВКП \б/1938год Государственное издательство политической литературы 1938. С. 350, с290- 298

6. Вепреева И . Гл. 3 Концептуальные рефлексивы и социально-культурные доминанты – М Олимпа Прес 2005 с. 219-220 – С .384

Торон Анатолій Васильович,

доцент кафедри політичних наук КНУБА

ГОЛОД 1932–1933 рр. НА ЧИГИРИНЩИНІ (ЗА АРХІВНИМИ ДОКУМЕНТАМИ ТА СВДЧЕННЯМИ ОЧЕВИДЦІВ)

Тема Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, не зважаючи на замовчування радянською владою, заборону висвітлення в історичній літературі і в засобах масової інформації, була присутня в суспільстві упродовж всього часу панування комуністичної ідеології і передавалася в родинних переказах з покоління в покоління. Що правда без чіткого, обґрунтованого визначення передумов, причин, наслідків, без указування на винуватців цієї страшної біди. Лише на початку 1990-х років було офіційно зроблено оцінку голоду 1932–1933 рр. як загальнонаціональної трагедії українського народу.

Довготривале замовчування та приховування правди про ті події негативно відобразилося на стані збереження архівних документів. Проте, незважаючи на вказані труднощі, працівникам Державного архіву Черкаської області вдалося віднайти і впорядкувати велику кількість документів, що містять цінну інформацію про голод 1932–1933 рр. Голодомор 1932—1933 років забрав життя 300000 жителів Черкаської області. Найбільше постраждали Корсунь-Шевченківський район – 13521 померлий, Лисянський – 12934 та Тальнівський райони – 10068 жителів [1. 23]

На жаль відомостей власне по Чигиринському району збереглося мало. Проте навіть кілька віднайдених працівниками Національного історико-культурного заповідника «Чигирин» документів, дозволяють чітко окреслити окремі напрями урядової політики 1932–1933 рр. щодо українського селянства на місцях і, зокрема, на Чигиринщині [2].

Не можуть не вразити окремі моменти численних розпоряджень, якими були буквально завалені сільські ради. Як от, наприклад, в той час, коли доведені до відчаю люди вживали в їжу непридатні ні за яких обставин до цього часу речі, до сільрад надходить вказівка «переключитися на боротьбу за свинячу шкуру», бо були помічені непоодинокі «ганебні» випадки, коли на базарах сало продавалося разом

із шкурою. А оскільки свиняча шкура є важливим стратегічним матеріалом, що експортується, слід негайно припинити таку злочинну безгосподарність [7.56].

А ось інша деталь, що стосується повсякденного життя селянської родини, – чергова вказівка для сільських активістів, черговий напрямок їхньої боротьби з «несвідомим елементом». Цього разу непримиренної боротьби з чи не найбільшим ворогом виконання плану хлібозаготівель – хатніми жорнами та ступами: «17.11.1933 Поширився таємний помол на жорнах та хатніх ступах. Боротьба з хатніми ступами не проводиться. Виділити спеціальних членів сільрад для організації та керування справою знищення хатніх ступ» [1. 229].

До яких тільки хитрощів не вдавалися селяни, щоб приховати хатні жорна чи ступи. Мешканці с. Суботів, які в ті часи були малолітніми дітьми свідчать: «...Пригадую, як приходив до діда і баби, мене на вулиці залишали, щоб я давав знати, як хтось ішов дорогою. У цей час мололи на жорні, а якщо хтось почує звук жорна, то заявить. Жорно розіб'ють, і не буде на чому молоти». «...Жорно ховали в землянці, бо як знаходили – розбивали або знову приходили по зерно. Жорно є – значить і зерно є» [2. 34-35].

На жаль, збереглося мало статистичних відомостей про природний рух населення, його смертність, втрачені книги метричних записів. З'ясовано, що органи ДПУ змушували секретарів сільських рад, робітників ЗАГСів знищувати метричні книги, фальсифікувати відомості про смерть [1. 5]. Переконалим свідченням цьому є документ «Із записки прямому проводу Київського обласного відділу ДПУ УСРР прокількість голодуючих районів та населених пунктів Черкащини», датований не пізніше 1 березня 1933 року, згідно з яким під час апогею голодомору в 25-ти населених пунктах Чигиринського району налічувалося всього 429 сімей, які потерпали від голоду, де голодувало 660 дорослих та 1050 дітей, кількість опухлих від голоду становила 187 осіб, хворих та померлих не було взагалі, як і випадків трупоїдства та людодїдства. [8. 48]. Така інформація була надана відповідальними особами району. Свідки ж тогочасних подій стверджують, що в більшості сіл Чигиринщини навесні- влітку 1933 р. щодня помирало не менше 10 мешканців.

У с. Мельниках місцеві жителі Жук Текля Григорівна та Мироненко Григорій Арсенович з власної ініціативи ще у 1980-х рр. почали складати списки померлих під час Голодомору. Завдяки їх подвижництву вдалося встановити імена 183 жертв голодомору с. Мельники [3, 14]. Та навіть ці фрагментарні відомості становлять шокуючу картину: селяни вмирили цілими сім'ями. ...У селі Янич

(тепер Іванівка) від голоду померли 123 особи... Серед них Оксентій та Марія Маляренки та їх дев'ятеро дітей, Єлизавета Віденко та її четверо дітей, Дементій і Ярина Горбці та їх троє дітей [3, 44]. ...У селі Трушівці жертвами голоду стала Параска Петренко та її четверо дітей... ...У селі Суботові голодною смертю померли Бондаренко Василь Кузьмович та двоє його дітей... [8, 18]. ...У селі Вершаці найбільше померло людей в березні–квітні 1933 року. За один день на сільський цвинтар вивозили 7–10 душ. [4, 67]. Наведені документи злегка привідкрили завісу мороку невідомості і забуття, яким упродовж десятиліть була оповита одна з найтрагічніших сторінок буття українського народу.

Тиша в селах. Люди, які ще могли ходити, пересуваються як примари. Корови не мукають, кури не кудкудакають, собаки не гавкають. Їх просто немає. Їх поїли. Люди з пухлими животами й порепаними ногами помирають у хатах. Люди божеволіють і їдять своїх та сусідських дітей. Звуть на свіжину сусідів. Ті, хто пережив голодомор, досі бояться тиші.

Такими у більшості є спогади жителів Чигиринщини, які пережили те страшне лихоліття. А кожного року свідків тих страшних часів залишається все менше й менше.

За офіційними даними кількість жертв в Чигиринському районі внаслідок голодомору 1932-1933 років склала 7483 людей. Особливо

постраждали м. Чигирин (4500 душ), села Медведівка (200 душ), Худоліївка (200 душ), Мельники (300 душ), Тіньки (500 душ), Трушівці (500 душ).[2, 43 - 45]

Поповнити картину тих страхітливих подій допомогла людська пам'ять, яка зберегла спогади про ці події та імена тих, хто загинув в 1932 – 1933 рр.

Свідки тих жорстоких подій свідчать (збережена мова оригіналу)[3, 31-33].

Шевченко П.І., 1921 р. н. с. Медведівка:

«Раз прийшла я до своєї тітки, а вона мертва лежить. І дитина коло неї повзає та все просить: «Мамочко, встань! Поможі!..»

Собко В.О., 1923 р. н. м. Чигирин:

«Було у нас, як умирає де у кого корова чи ще якась худоба, або привезуть дохлятину, яку вобще на мило здавали, то ми ж просили, щоб нам оддали, зразу туди йдемо було.»

Токовенко Г.Х., 1924 р.н. с. Мельники:

«Дуже добре пам'ятаю Голодомор, бо дуже хотіла їсти, а не було чого. У 32-ому. ще не так, а у 33-ому. уже голодували добре: хто їв їжаків, хто вужів, а одна жінка з'їла свою п'ятирічну дитинку...»

Зібрані свідчення очевидців, віднайдені архівні матеріали стали помітними штрихами, що доповнюють страшну картину Голодомору на Чигиринщині.

Список використаних джерел

1. Голод 1932-1933 років на Черкащині. Документи і матеріали / Держархів Черкаської обл.; Авт.-упоряд. Т. А. Клименко, С. І. Кононенко, С. І. Кривенко. - Черкаси: 2002. - 224 с.

2. Кукса Н.В. Голод 1932–1933 рр. на Чигиринщині (За документами Державного архіву Черкаської області та свідченнями очевидців). – Національний історико-культурний заповідник «Чигирин».

3. Макарюк В. Голодомор 1932–1933 років. Причини, передумови, наслідки. Село Мельники 32–33 років ХХ ст. на фоні державних подій / Макарюк В. // Чигиринщина: історія і сьогодення : Матеріали наук.-практ. конф. – Черкаси, 2006.

4. Перепелиця А. Голод 1932–1933 рр. в спогадах старожилів с. Вершачі Чигиринського району / Перепелиця А.; Науковий архів Національного історико-культурного заповідника «Чигирин». – 2008.

5. Кульчицький С.В. Голод-геноцид 1932 – 1933 рр. в Україні. Матеріали до навчального курсу. К.. 2002.

6. Український голокост 1932–1933. Свідчення тих, хто вижив. Том IV / Упоряд.: о. Ю. Мицик, Л. Іваннікова. НаУКМА; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Канадський інститут українських студій Альбертського університету (Едмонтон); Українсько-канадський дослідчо-документаційний центр (Торонто); Фундація ім. Івана Багряного (США). - К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. - 504 с.

7. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 1, спр. 2191, арк. 96-97. – Геноцид українського народу: Голодомор 1932-1933 рр. Електронний архів Голодомору: Зведений реєстр архівних документів. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/Publicat/Famine-Cherk-1933.php#nom-34/>

8. Чигиринщина в Голодоморі 1932-1933 років. — Чигирин, 2007.

ПРАЦІ СТУДЕНТІВ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

*Бабич Юлія, студентка будівельного факультету
Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.*

КНИГА І. ДЗЮБИ «ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ЧИ РУСИФІКАЦІЯ?» ПРО ТРАДИЦІЙНИЙ РОСІЙСЬКИЙ ШОВІНІЗМ

«Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965 р.) - своєрідний маніфест українського дисидентського руху шістдесятництва, що викликав міжнародний резонанс і привернув увагу світової громадськості до стану прав людини і прав народу в радянській імперії. Шістдесятництво – це рух частини української інтелігенції 1960-х років ХХ століття, що продемонстрував національну свідомість і моральну опозицію тоталітарному режиму. Молоде покоління письменників, митців, інтелектуалів намагалося розширити офіційні рамки політики десталінізації та розгорнутої компартією кампанії повернення до ленінізму.

Почався повторний прихід-повернення та відродження на новому етапі українського націонал-комунізму 20-х років. Був реабілітований Микола Скрипник, тодішній нарком освіти, що відповідав за ідеологічне забезпечення соціалістичного будівництва. За підтримки першого секретаря ЦК компартії України Петра Шелеста в 60-ті роки в Україні розгорнулися процеси сприяння розвитку власної економіки та культури без оглядки на Москву. Був взятий курс на створення нової української ідентичності яка поєднала б вірність соціалістичному ладу з повагою до української історії та культури, з місцевим патріотизмом.

Іван Дзюба в своєму тексті стверджував, що за роки сталінізму радянська національна політика відійшла від ленінських підходів та ідеалів, стала заручницею російського шовінізму.

Шістдесятники належали до покоління, що виростало в радянському суспільстві. Вони сприйняли його цінності, але в ідеалізованому, книжковому вигляді: для них соціалізм був невід’ємний від інтернаціоналізму, демократії і гуманності. Вони захищали ці цінності від умертвління офіціозом і бюрократією. Метою шістдесятників була демократизація радянської системи і припинення русифікації, вони вірили в можливість домогтися цього в радянських умовах.

Автор «Інтернаціоналізації ...» торкається питань становища націй і народів, які входили до складу СРСР, їх формального суверенітету, а

також питань денаціоналізації, насильницького насадження російської культури та мови [1]. І. Дзюба описує своє бачення колишньої політики коренізації (українізації) та наслідків її згортання. Він розцінює цю політику як спробу чесної та енергійної інтернаціоналістської політики, накресленої прямими вказівками Леніна та постановами партз'їздів. Українізація, якби була до кінця здійсненою, стала б справжнім, а не пропагандистським взірцем успішної ленінської національної політики.

Аргументація І. Дзюби базується виключно на марксистсько-ленінській інтерпретації про право націй на самовизначення. В тексті наводяться конкретні цифри щодо звуження сфери української мови, закриття українських шкіл та зростання російськомовних шкіл в Україні.

Цитуючи конкретні компартійні документи, Іван Дзюба пише про те, що компартія не схвалює асиміляція націй, особливо ж асиміляції менших націй більшою, і не йдеться про злиття націй як безпосереднє завдання пролетарського руху. Авторський висновок: безпосереднє завдання комуністів – створення безнаціонального суспільства, а тому національні мови і культури для них – це щось віджиле, другосортне і навіть реакційне. На практиці це виражається нічим іншим, як поглинанням однією нацією інших, насадженням культури і мови російської нації. Де-факто спостерігається не злиття та зближення, а поглинення російською нацією інших націй [2].

В 1972 році, в ювілейний рік 50-річчя створення Радянського Союзу, П. Шелеста звинуватили в націоналістичному ухилі за його книжку «Україно – наша Радянська», яка була пронизана гордістю за здобутки України. Далі послідувало усунення Шелеста з посади, а значить і ліквідація своєрідного захисту ним українських дисидентів. В Україні почалися «чистки» серед інтелектуалів. Іван Дзюба за свою націонал-комуністичну книжку «Інтернаціоналізм чи русифікація?» був засуджений до п'яти років виправних робіт и п'яти років заслання. Не уникли репресій і інші знакові шістдесятники.

Нова хвиля репресій призвела до остаточного розчарування української інтелектуальної та культурної еліти в комунізмі.

Список використаних джерел

1. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР // Электронна бібліотека E-reading. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.e-reading.club/chapter.php/81957/2/Alekseeva_-_Istoriya_inakomysliya_v_SSSR.html

2. Шаповал Ю. Справа Івана Дзюби // Електронна бібліотека ЧТИВО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Shapoval_Yurii/Sprava_Ivana_Dziuby/

*Бовда Тетяна, студентка будівельного факультету
Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.*

РІЗНОВИДИ ТЕОРІЇ БОРОТЬБИ ДВОХ КУЛЬТУР В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Історична пам'ять українців утримує цілий перелік протистоянь з Росією. Елементи сучасної гібридної війни Росії проти України були зафіксовані, починаючи з «недружніх» дій Росії щодо України восени 2003р. біля острова Коса Тузла в Азовському морі. З 2005 р. російські офіційні особи постійно нагадували Заходу, що Україна є failed state (країна, що не відбулася), згодом долучилися «газові війни» 2006р. та 2009р., якими Росія намагалася продемонструвати ненадійність України як газового транзитера, нарешті Росія як фактор «третьої» сили під час Євромайдану. Досить небезпечна нинішня ситуація, що ввібрала в себе російську анексію Криму, гібридну війну на Донбасі, спроби дестабілізації в різних регіонах країни по різних напрямках життєдіяльності через агентів впливу. Все це вимагає від української влади чіткого плану щодо закінчення гарячої війни, системних заходів в дипломатично-інформаційному просторі.

Нинішні процеси декомунізації повертають нас до історичних уроків, пов'язаних з радянським періодом України. Наше покоління не має права забувати про Голодомор-геноцид українського народу, спровокований Кремлем, Сталіним заради примарного формування єдиного радянського народу. Фізичне знищення носіїв української ідентичності в 20-ті – 30-ті роки ХХ ст. камуфлювалося ще й псевдонауковими теоріями на зразок теорії боротьби двох культур.

У березні 1923 р. в газеті «Комуніст» (орган ЦК КП(б)У) зі статтею «Деякі питання партійного з'їзду» виступив другий секретар компартії Д.Лебедь, де йшлося про «боротьбу двох культур». Українська культура розглядалася як відстала, селянська і відповідно заперечувалася необхідність її розвитку. Прогресивною називалася російська культура, як така, що пов'язана з прогресивним пролетаріатом та містом.

Ця утрирована концепція стала платформою для більш широкого суспільного обговорення завдань розвитку української культури, зокрема літератури, в умовах українізації. Особливу роль у резонансній дискусії відіграли націонал-комуністи. Будучи переконаними комуністами та перебуваючи на позиціях марксистсько-ленінської теорії соціалістичного будівництва вони показували окремішний шлях України до світлого майбутнього.

Теоретичні розробки націонал-комуністів містилися у творах М.Хвильового, статтях та виступах О. Шумського, а економічне обґрунтування окремого шляху України - у працях М. Волобуєва. Зокрема в ряді своїх праць, М. Хвильовий звертається до теми боротьби двох культур і виділяє дві основні сили, які, на його думку, ведуть боротьбу в культурній сфері: це культура заможного селянина, куркуля і культура міського непмана. Причому, з цих двох культур більш небезпечною Хвильовий вважав першу. Силою, яка єдина могла б протидіяти негативному впливові цієї культури на робітничий клас, М. Хвильовий вважав передову інтелігенцію міста. Це звичайно йшло в розріз з офіційною політикою компартії і тих комуністів-інтернаціоналістів, хто вважав пролетаріат головною силою в культурному процесі.

На думку М. Хвильового, тогочасний робітничий клас України був відірваний від української культури і не міг дати безпосередньо від себе своїх діячів для культурного процесу. Звідси теза Хвильового про боротьбу проти примітивщини, масовостієє; намагання будувати в Україні «повновартісну кількаповерхову культуру». Таким чином, М. Хвильовий наполягав на відродженні української нації через конкуренцію, а не боротьбу української та російської культур, він виступав проти «російського диригента», а не російської культури і закликав орієнтуватися на Європу [1].

Заклик Хвильового стати на боці активного молодого українського суспільства, що репрезентує не тільки українського селянина, а й українського робітника, а значить назавжди покінчити з контрреволюційною (на його думку) ідеєю розбудови російської культури в Україні. Звичайно, ця теза була витлумачена як штовхання компартії на шлях її націоналістичного переродження.

Нинішня гібридна війна в пропагандистсько-агітаційному плані набагато загрозливіша через використання нових технічних можливостей. Нинішній європейський вектор розвитку України – це уже не побажання націонал-комуністів 20-х – 30-х років, а вибір українського народу, відстояний на Другому Майдані. Але для постгеноцидної України реалізація цього вибору супроводжується багатьма перешкодами, зокрема запозиченими зовні програмами реформ, стратегією виживання тощо. Наше покоління повинно налаштуватися на те, що за нами ще два-три покоління будуть займатися не лише будівництвом та творенням, але й боротьбою з новими різновидами чужерідних культур

Список використаних джерел:

1. Теорія боротьби двох культур // Вільна енциклопедія ВІКІПЕДІЯ. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_боротьби_двох_культур

*Бордєєва Ольга, студентка будівельного факультету
Науковий керівник: Панібудьласка А.В., к.і.н., доц.*

З ІСТОРІЇ ГОЛОДОМОРУ 1946-1947 РР. В УКРАЇНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ БОЛГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У ХХ столітті український народ зазнав чи не найбільших втрат серед своїх сусідів. І протягом багатьох років нам дозволяли згадувати лише тих, хто загинув за встановлення чи утвердження комуністичної влади. Водночас заборонялося навіть пам'ятати тих, хто поліг за українську державність. Під великою заборонаю була пам'ять про голодомори, а тим паче про багатомільйонні жертви. Страшні голодомори України в 20-30 роках, виявилися не останнім випробуванням на виживання для нашого народу. Оскільки світ і надалі залишався глухим до цієї української голодової катастрофи, то повторилася вона й знову, вже після Другої світової війни.

Одним з найстрашніших наслідків комуністичної політики став повоєнний голодомор 1946-1947 рр. Аналіз фактів свідчить про те, що сталінський режим діяв свідомо і за чітким планом. Хліб вилучали і більша його частина експортувалася для забезпечення потреб промислових центрів, виробництва, експорту і державам, що попали в сферу впливу СРСР. По відношенню ж до співвітчизників застосовували «Закон про п'ять колосків». Тисячі колгоспників були засуджені, як «саботажники» і «підривники соціалістичного господарства на селі». Мета колективізації – тотальний контроль над селянством способом вилучення засобів виробництва (земля, реманент, тяглова сила). Комуністичні лідери вбачали в селянинові не пролетарську, дрібнобуржуазну соціальну силу, яка перешкоджає прогресу, стоїть на заваді розбудови нового суспільного ладу, створенню безкласового суспільства. Тож у боротьбі з цією «реакційною силою», яка становила 80 % всього населення країни Сталін і його прибічники були безкомпромісні.

Про післявоєнний голод в Україні відомо ще недостатньо. Це пов'язано з тим, що в умовах централізованої тоталітарної держави ця тема була закритою. Будь-яка згадка про третій у ХХ ст. голод в Україні рішуче викреслювалася цензурою. Інформація про нього

надходила у республіканські владні державні інстанції по лінії органів державної безпеки . Документи з грифом «цілком таємно» , «таємно , «конфіденційно» , « тільки особисто » , « тільки адресату » були надійно заховані в архівах цих відомств . Доступ до цих документів за умов тоталітаризму був частково ускладнений . Можливість добратися до них у дослідників з'явилася лише в умовах незалежної Української держави .

Голодомор охопив практично всю Україну (за виключенням західних областей) , по своїми масштабом и наслідками найбільш різко проявилася в Ізмальській області . Голод був ускладнений негативними наслідками колективізації селянських господарств , мобілізацією населення на роботу в промисловості , хлібозаготівлями , неможливістю отримання прибутків з присадибних ділянок . В області різко знизилася народжуваність .

Колективізація в Болградському районі була для його мешканців болісним процесом , який розпочався в 1940 році , припинився під час німецько - румунської окупації і був відновлений в 1944 році . Створення колгоспів супроводжувалося конфіскацією землі і виселенням куркулів і їх родин в Сибір і Середню Азію . Положення з продовольчим забезпеченням було ускладнене посухою 1946 року . Однією з основних була причина голодомору 1946-1947 років , як і в цілому в Україні сталінська політика хлібозаготівель , під час якої у селян відбирали всі продовольчі запаси . Одноосібні селянські господарства отримували продовольчу позику , але її розміри були недостатніми для подолання голоду .

Голодомор в різній мірі відобразився на селах Болградського району . Це пов'язано більше з суб'єктивними факторами , ніж об'єктивними . Найбільше постраждали від голодомору жителі Голиці , Оріховки , Владичені , Жовтневого , Залізничного . А в Банівці , Калчево та Криничнім голодомор був не таким сильним . Згідно з опитом... сучасників тих подій (село Криничне) однією з головних причин голодомору були хлібозаготівлі , які проводилися в селі .

Наслідки голодомору 1946-1947 рр. для сучасників тих страшних подій були жахливими . Голод призвів до умовних та безумовних демографічних втрат . Приблизно за період з вересня 1946 року до червня 1947 року в районі було зареєстровано 9 тис .244 випадки дистрофії (16,1 % всього населення) і близько 10 тис. смертних випадків . За різними оцінками , згідно з опитом респондентів села Криничне , від голоду померло приблизно від 380 до 1000 осіб . Ті , хто вижив підірвали своє фізичне і психічне здоров'я . До сих пір люди старшого віку зі страхом згадують голодні роки , роблять значні продовольчі запаси . Голод 1946-1947 рр. став для населення Придунав'я

жорстокою школою виживання тяжчим випробуванням, яке наклало глибокий відбиток на їх подальший соціально - економічний і етнокультурний розвиток.

Список використаних джерел

1. Державний архів Одеської області (далі: ДАОО), Ф.Р. – 7716, оп.2, спр. 414
2. Комунальна установа «Ізмаїльській аріїв» - Ф.Р. – 470, оп. 1, спр. 117, 121, 125, 127, 132
3. Голод в Україні. 1946-1947. Документи і матеріали... .док. №7 – с. 122
4. История советского крестьянства и колхозного строительства в СССР. – М., 1963 – 283 с.
5. Киссе А.И. Возрождение болгар Украины. Очерки. – Одесса, «Optimum», 2006 – 279 с.
6. Попова И. Политически гонения срещу българите от Болградски район през 40- те години на ХХ век: по спомени на очевидци. – Одесса, «Друк», 2006. – 307 с.
7. Развитие сельского хозяйства СССР в послевоенные годы (1946 – 1970). – М., 1972. -289 с.
8. Сушинский Б. Трагедия – глазами свидетелей и документов. – 2007. - №122 – с. 5.
9. Сталин И.В. Экономические проблемы социализма в СССР. – М., 1952. – 304 с.

*Букіна Єлизавета, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ГОЛОДОМОР: МІЖ МИНУЛИМ І СЬОГОДЕННЯМ

У цьому році українці в Україні і за її межами відзначатимуть 85 роковину Голодомору 1932-1933 рр.-не лише найбільшої гуманістичної катастрофи в історії людства, а й незагоєної рани вітчизняної історії. На сьогоднішній день вже близько 70 країн світу визнали Голодомор актом геноциду українського народу. Зараз багато людей не ідентифікують факт голоду як національну трагедію через недостатність інформації; багато хто відмовляється вірити в те, що це страшне лихо мало штучний характер, тобто свідомо організоване тодішнім політичним керівництвом.

Голод 1932-1933 рр. був для українців тим же, чим нацистський режим для євреїв, різанина 1915 року для вірмен[1,с.1]. Ця трагедія, масштаби якої тяжко усвідомити, завдала нації непоправимого удару,

соціальні, психологічні і демографічні наслідки якої дають знати про себе і сьогодні. Найжахливіше в Голодоморі те,що його можна було уникнути.

Наочними свідченнями повної байдужості режиму до людських життів,що приносяться в жертву його політиці, стала серія заходів, здійснених в 1932 році. У серпні партійні активісти дістали право конфіскувати зерно в особистих селянських господарствах; тоді ж був ухвалений закон "про три колоски", що передбачав смертну страту за крадіжку "соціалістичної власності". Будь-який дорослий або навіть дитина,спіймані хоч би зі жменею зерна біля колгоспного поля,могли бути страчені. При пом'якшувальних обставинах такі "злочини проти держави" каралися 10 роками таборів. Щоб не дати селянам право виходу з колгоспів в пошуках продуктів харчування водилась паспортна система. У листопаді того ж року Москва ухвалила закон, по якому колгосп не міг видавати селянам зерно,поки не був виконаний план здачі хліба державі.

Надзвичайна комісія перевела Україну на блокадне положення. У поїздах і на станціях чергові бригади працівників ГПУ перевіряли багаж пасажирів у пошуках придбаних за великі гроші або обміняних на цінні речі продуктах харчування в сусідніх з Україною місцевостях. Навіть тим хто пухнув з голоду не дозволялося залишити собі зерно.Люди,що не виглядали голодними, підозрювались в прихованні продовольства. Залишившись без хліба, селяни поїдали домашніх тварин,пацюків,листя та кору дерев. Були відомі випадки канібалізму. Незважаючи на те,що вими-рали цілі села,партійні активісти продовжували конфісковувати зерно. Те,що відбувалось в 1933, ніде не відображене в документах офіційних установ.Слово "голод" у протоколах ЦК КП цього періоду не згадується.

У 1932-1933 рр. смертність дітей становила щонайменше 50% від всіх померлих з голоду [2,с.1].Уряд дбав про новобудови п'ятирічки,зводив підвалини "світлого майбутнього", а затьмарені від голоду діти мріяли про рятівний шмат хліба.Аналіз даних демографічної статистики 30-х років свідчать про те,що прямі втрати населення України від голоду 1932 року складають біля 150 тис. чоловік,а від голоду 1932 року вже 3-3,5 млн людей. Повні демографічні втрати,разом із зниженням народжуваності під впливом голоду досягають 5 млн людей [2,с.1].

В Україні,особливо в південно-східних районах, і на Північному Кавказі (де на той час проживало багато українців) звірствував голод, але велика частина Росії ледве відчула його.Українці чинили запекло опір колективізації, тому режим здійснював в Україні свою політику

більш інтенсивніше і глибше.Деякі вважають, що голодомор був засобом подолати дух українського націоналізму [3,с.125].

Важко не помітити паралелі між причинами вчинення Голодомору та причинами сучасної війни проти України.Коли на початку 1930-х років виникла можливість виходу України зі складу СРСР, уряд посилив репресії та організував вбивство понад 3 млн українців.Коли український народ обрав європейський шлях розвитку для країни, Росія здійснила анексію півострова та порушила територіальну цілісність України [4,с.3]. Сьогоднішня ситуація в Україні - продовження політики тридцятих років минулого століття іншими методами. Звісно, зараз людей не мордують голодом, але у двох випадках знущання над українцями продовжуються.Крім того, загарбницькою політикою Росії, порушено багато засадничих міжнародних норм.

Управління з координації гуманістичних питань ООН називає конфлікт на сході України одним з найкровопролитнішим в Європі з часів закінчення Другої Світової війни.Цей конфлікт має ознаки зовні нав'язаного.Наявний конфлікт на сході України можна охарактеризувати, як опосередковану, або «проксі- війну». Проксі - війна — найточніший термін для відображення неспокійних реалій російсько-українських відносин.

Щороку серед українців зростає певність, що Голодомор 1932-1933 років був геноцидом. Українці осмислюють цю трагедію і шанують пам'ять жертв Голодомору. Насправді голодом вбивали нашу свободу. Адже Україна найбільше протестувала проти політики Сталіна. Станом на перше півріччя 1932 року 56 відсотків повстань у всьому Радянському Союзі припадали на Україну. Тож диктатор завдав страшного удару у відповідь. Часто говорять, мовляв, під час Голодомору українці йшли, як вівці на забій, і помирили тихо. Насправді це було не так, ми боролися. Просто тих, хто протестував, арештовували, вбивали, репресували. Потім у людей, зморених голодом, не стало фізичних сил на боротьбу. Світова історія знає чимало жахливих масових злочинів. Тяжко розуміти,що сьогодні історія повторюється і заради своїх цілей загарбницька влада спроможна йти на все.

Список використаних джерел

1. <https://www.pravda.com.ua/> "Украинская правда" 2000-2016.
2. <https://history.vn.ua/> "Пам'яті жертв голодоморів в Україні"
3. Афанасьєва В.Г., Смірнова Л.Г. Урок дає історія. - М.:Поліздат. - 1989. – 125с.
4. Вшанування пам'яті жертв Голодомору // Освіта - № 47-48 (24 листопада — 1 грудня 2010 р.) – С.2-4

*Булгакова Дар'я, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ 1932-33 рр. у ДОНБАСЬКОМУ РЕГІОНІ

У 1932 році територія Донецької області була значно більше ніж вона є сьогодні. У багатьох історичних дослідженнях, спогадах, документах розкрито історичну правду цієї трагедії нашого народу, який внаслідок голоду лише на Донеччині втратив величезну кількість людей. Безліч фактів свідчать про те що це свідомо організований злочин, бо Голодомор збігався виключно з землями на яких проживали українці, а на всіх кордонах були розташовані військові застави, які не пропускали втікачів на інші терени СРСР.

Голод був страшний, влада забирала у селян не лише зароблене зерно, а й навіть все те, що виростило на присадибних ділянках. Люди пухли та вмирали цілими сім'ями. На той час Донецьк налічував чимало сільських артелерій, де колгоспники так само потерпіли від голоду. Влада забирала хліб у колгоспників та одноосібників методами продрозверстки, яка тривала з 1930-го по 1932-й роки. Нарешті Сталін відмовився від продрозверстки, визнав право власності селян на сільськогосподарську продукцію, і в січні 1933-го перейшов до податкової практики.

Звичайно влада не могла припустити, щоб вмирали з голоду робітники Донбасу, вони отримували невеликі пайки, які давали змогу уникнути того смертельного голоду. Але голоду офіційно не значилось.

Трагічні події Голодомору в Донбасі відтворенні у значній кількості документів. Найбільш змістовним серед них є «Інформація про скрутне продовольче становище в окремих селах Новопокровського району». У документі відзначалося що колгоспники села Шапарського «почали харчуватися кішками, собаками, різним падлом». В ті голодні роки подібні випадки були не поодинокими. Собак, кішок і здохлих коней вживали для їжі голодні і доведені до відчаю колгоспники Ровенецького і Біловодського районів. Люди йшли на тяжкі злочини, наприклад в селі Шапарському «колгоспниця Хрипун Домна разом зі своєю шістнадцятирічною дочкою 19 лютого 1933 року зарізали одинадцятирічну дівчину для вживання в їжу». Зафіксовані факти людоджерства. В Покровському районі колгоспник с. Аношкіно Кузьма Лет'яков наприкінці травня з'їв 3 трупа своїх померлих дітей (від п'яти до дев'яти років). Посилювалися чутки про торгівлю людським м'ясом.

Не припинялися і хлібозаготівлі, навіть коли смертність набула масового характеру. Криза загострила проблему продовольчого

забезпечення робітників і службовців Донбасу. Зросли базарні ціни, почалися перебої в постачанні продовольством. У транспортних службах порушувалися норми постачання хліба, передбачені картковою системою. Це викликало обґрунтовані протести робітників. Лунали протести проти свавілля, наприклад завідувачий відділом народної освіти Сватівського району Донецької області І.П. Нечаєв 20 жовтня 1932р. звернувся безпосередньо до райкому партії. У своїй заяві він піддав різкій критиці політику ВКП(б)б відзначаючи, що вже в 1929р. «народ голодував, буквально пухнув від голоду(Київщина, Полтавщина, Маріупольщина), а газети продовжували бій за виконання хлібозаготівель». Зголодніле населення протестувало і проти позик індустріалізації. Практично кожний працівник був змушений віддавати на позику одну місячну зарплату.

У Новопськовому районі селяни підтримували себе «головним чином голими кукурудзяними качанами», з яких пекли коржики. В інших сільрадах цього району (Новоросош, Булавинівка, Заводянка, Піски, Риб'янцеве) основними продуктами харчування були «кормовий буряк, картопля, кукурудзяні качани, різні зернові відходи але далеко не в достатній кількості».

В селах Ровенецького району колгоспники замість борошна отримували магару. В одному з документів говорилося, що вона має чорний колір. Що від такого хліба багато колгоспників страждають захворюванням шлунка. [3, с.47]. Поширилися випадки канібалізму і трупажерства, які були зафіксовані у селах Маріупольського, Старокаранського, Білокуракінського та інших районів.

Сільськогосподарський занепад якоюсь мірою компенсувався розвитком підсобного городництва. Донецьким робітникам виділялася земля строком на 7 років без обкладання їх грошовим або натуральним податком. Однак подібний шлях розв'язання продовольчої проблеми мав вимушений характер.

Від голоду страждали гірники на шахтах Щербинівської рудоуправи. По 3-4 дні не отримували хліба і продовольства робітники з Чехословаччини, котрі в грудні 1932р. прибули на будівництво Зуєвської електростанції. [3, с.47-48].

На жебрацтво були приречені робітники, які будували залізничну магістраль Москва-Донбас. Весною 1933р. коли почалося згортання будівництва, їх звільнили без надання відповідних документів та коштів [3, с.48].

Отже лютував штучний голодомор, а більшовицьке керівництво продовжувало вивозити хліб за кордон. За офіційними даними з 1929 по

1932 рр. включно експорт пшениці, жита, ячменю збільшився майже в 7 разів [3, с.48].

За офіційною статистикою за наслідками голодомору у 1933р. померло 73030 чол. Смертність населення у першому півріччі 1933р. у 5 разів перевищувала відповідний рівень 1934р. За даними ДПУ, в Донбасі факти голодування зафіксовані в 21 районі з 43. Тут було зареєстровано 10008 голодуючих сімей. За період з 1 лютого по 9 березня в регіоні від голоду померли 267 чол. Безперечно, що наведені факти занижені. Епіцентром голодомору в Донбасі стала Старобільська округа [3, с.48].

Підвести підсумки Голодомору на Донеччині тяжко. Уповноважений Воробцов доповідав обкому та облвиконкому: «Безперечно що більшість смертей не реєструється в сільських радах». Ховають померлих в різних місцях. Він повідомляв що голод в травні значно посилювався. Відновились колективні поховання (по 5 – 8 чол). Збільшилась чисельність померлих тіл яких валялись по дорозі на полях [3, с. 48].

Але радянська влада зробила все, щоб сховати наслідки свого злочину. Було заборонено фіксувати реальну кількість смертей. Тому зараз знаходячи таємні списки деяких сільрад з переліком померлих, можна побачити що вони вдвічі перевищують офіційні дані.

Багато людей намагалися втекти до інших областей Росії але всі шляхи оборонялись нарядами міліції. Сільське населення України опинилося в положенні резервації: у населення був відібрано хліб, а у допомозі відмовлено, виїзд заборонено. У той же час ЗМІ кричали «про щасливе і радісне життя українського народу під сонцем «сталінської конституції». Масова смертність на селі спричинила значний дефіцит робочої сили. За цих умов у 1933 року місцеві органи влади Донбасу змушені були направити 64500 промислових робітників для надання колгоспам і радгоспам допомоги в збиранні урожаю. Наприклад, в Маріупольському районі в колгоспах працювали 60% колгоспників і 40% робітників [3, с.49].

В результаті національних репресій селянин на довгі роки перестав існувати, як господарник.

Список використаних джерел

1. Бледнов С. Ф. Голодомор в Донбасі (1932-1933 рр.) : Авторський роздум, свідчення, документи. 2008.

Воловненко В. Голодомор на Донбасі: как это было // День. 2013. №60.

3. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Донецька область., ч.1, ч.2 – Донецьк: видавництво КП «Регіон», видавництво «ФО-П Колесніченко», 2009.-784 с.

*Вапельник Валерія, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Гербут Н. А., к.п.н.*

ЕВОЛЮЦІЯ АРХІТЕКТУРНИХ СТИЛІВ: ЧИ ПОВТОРЮЄТЬСЯ ІСТОРІЯ?

Проблема функціонування античної спадщини в культурі Нового і Новітнього часу, схоже, таїть в собі немало несподіванок (втім, у більшості своїй прогнозованих). В той же час вивчення різних конкретних аспектів цього процесу примушує дослідника ще раз згадати твердження Віолі ле Дюка про архітектуру як найбільш адекватне втілення епохи в часі і просторі [5]. Звідси і виходить мета цієї статті - аналіз архітектурних образів тоталітарної архітектури.

Отже, тоталітаризм - політичний режим, що прагне до повного контролю держави над усіма аспектами життя суспільства. Прояви опозиції нещадно присікаються державою. Також важливою особливістю тоталітаризму є створення ілюзії повного схвалення народом дій цієї влади [5].

Архітектура тоталітаризму у всі часи мала загальні риси - монументальність, симетричність, метричну впорядкованість, панування простих форм. Хіба це не нагадує риси архітектури античності? Ефективні, перевірені часом прийоми майже гіпнотичної дії на маси завжди використовувалися для демонстрації сили і потужності держави.

Саме архітектура виявилася інтегруючим початком в тоталітарному мистецтві. Такі ансамблі, як "квартали Муссоліні" в Римі, комплекс Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві, Московський метрополітен і висотні будівлі, Трептов-парк у Берліні, франкістський меморіал жертвам громадянської війни під Мадридом і подібні до них, вже назавжди залишилися в нашій свідомості знаковими творами епохи тоталітаризму. Це усе - проекти реалізовані, що набули кам'яної плоти і залишилися матеріальними пам'ятниками історії.

В архітектурі, і в скульптурі пізня античність виявляється "загальною об'єднувальною рисою" для мистецтва СРСР, Німеччини і Італії, демонструючи тим самим внутрішню спорідненість їх режимів. І мова сталінської, гітлерівської, муссолінівської архітектури, і особисті смаки вождів співпадають закономірно. Як вже було зазначено, саме архітектура є найбільш адекватним втіленням часу в просторі.

Грандіозні розміри будівель і вплив римської архітектури складають загальну рису усієї європейської тоталітарної архітектури. Численні приклади дає італійська архітектура, зокрема, зведений Муссоліні Палац італійської цивілізації. Нацистська архітектура відмічена тими ж репрезентативними рисами.

Особисто Гітлеру належав нарис проекту грандіозної тріумфальної арки, яка повинна була перевершити відому парижську. Сама ж архітектурна форма тріумфальної арки, як відомо, склалася в імператорському Римі, тобто сходиться до античної традиції. Ще виразніше перекликаються з формами римської архітектури такі проекти, як Купольний палац - центральна будівля майбутнього Берліна як серця Третього Рейху.

Звернемося ж до характеристики цього проекту. «Самий місткий зал собора складався фактично з одного єдиного приміщення, зате такого, де стоячи могли розміститися від 150 000 до 180 000 слухачів. По суті, - відзначає Альберт Шпеєр, - ...тут ми мали справу з культовим приміщенням, якому, на основі традицій і власного авторитету, належало в ході століть набути того ж значення, що і собор Святого Петра в Римі для католицького християнства. Внутрішня ротонда мала діаметр майже неймовірний - 250 метрів... Зразком для нас послужив у відомому сенсі римський Пантеон. Дві скульптури стояли з боків портика: Атлант, який тримає на руках небесне склепіння,... інша - Теллус, яка тримає земну кулю...» [2, с. 210-211] На вівтарі Світу, спорудженому в Римі в прославляння "золотого століття Августа", богиня Теллус була зображена як символ дарованого Августом достатку[4]. Чи не тут криється причина того, що саме це римське божество було обране Гітлером в якості символу? - Але у такому разі статуя мала ще один сенс: вона символічно ототожнювала самого Гітлера з імператором Августом. Так набуває визначеності та "неявно культова ідея", про яку писав Шпеєр. У ній виразно прочитується культ вождя, обожненого фюрера - живого земного бога.

Античні ремінісценції складають постійний пластичний рефрен і тоталітарної скульптури. "Робітник і колгоспниця" В. І. Мухіної практично повністю повторює композицію античної статуї «Тиранобивці». Алегоричні статуї Тораха, що стояли біля входу в гітлерівський павільйон виконані у дусі пізніх римських скульптур атлетів і алегоричних зображень імператорів.

Також можна згадати ідею «Москва - третій Рим». Свого часу міфологема "Третього Риму" вірно служила обґрунтуванням претензій московських царів на особливе місце в євразійському політичному просторі. Якщо згадати, що архітектор Баженов за часів правління

Екатери́ни Друго́ї мав намір перебудувати Червону площу і Кремль, то перекличка архітектурних ідей перевтілюється в перекличку ідей державності. Баженов, як і Шпеєр двома віками пізніше, замислив центральну площу столиці, що повинна була стати центром світу. Від неї мали розходитися променями три вулиці (які ставали дорогами) через усю величезну державу, що уподібнювалася таким чином усьому земному простору. Баженовський проект безпосередньо наслідував здійснену великим архітектором папського Риму Лоренцо Берніні перебудову Вічного міста. Тут прорізали три центральні вулиці - три промені, що розходилися в усі кінці католицького світу від площі Святого Петра і центрального храму, собору Святого Петра.

Рим та Стародавня Греція були у свій час могутніми державами, які завдяки монументальності своєї архітектури та мистецтва підкреслювали, хто «головний» та наймогутніший. Ці особливості було втілено в архітектурні форми часів тоталітаризму.

Затвердження одноосібної влади Сталіна збіглося з появою нового архітектурного стилю, відомого як "сталінський ампір". Монументально пишні будівлі утворювали в центрах радянських міст ритуальні ансамблі, схожі на храмові. З римської архітектури в сталінський ампір прийшли колони, портики, пілястри і ордери. Архітектура періоду тоталітаризму була спрямована на мінімізацію ролі особистості в радянській державі. Монументальність будівель придушувала людину, робила його незначним на тлі висотних будинків і гігантських державних будівель [3].

Прикладами «сталінського ампіру» у Києві є: Колишній будинок штабу Київського осоюливого військового округу (нині – Адміністрація Прзидента України) (1936 – 1939 рр., арх. С. Григорьєв), Будинок Ради Міністрів УРСР (1935 – 1937 рр., арх. І. Фомін) та ін.

Можна зробити висновок, що архітектурні стилі певною мірою «ходять по колу» та слугують так званими «шаблонами» для архітекторів. Хоча, з точки зору архітектури, в роки античності люди прагнули до ідеалу в усьому (скульптурі, архітектурі, мистецтві), цього не було в тоталітарному режимі. Він перебрав могутню форму та переробив на свій манер - більш грубі, жорсткі та різкі форми з'явилися в тоталітарній архітектурі. Адже нащо прагнути до ідеалу, якщо диктатори цього режиму вже вважали себе ідеальними та напів-богами?

Список використаних джерел

1. Иванов Г. С. Архитектура в культуротворчестве тоталитаризма. Философско-эстетический анализ / Г. С. Иванов – К. : Стилос, 2001. - 168 с.
2. Шпеер А. Воспоминания. — М. : Захаров, 2010. — 688 с.

3. Л. Л. Сауленко. Античность в тоталитарном вкусе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa4/133-138.pdf>.

4. Архитектура тоталитаризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.archi.ru

5. Тоталитаризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ru.wikipedia.org

*Вишневська Катерина, Гороховська Аліна,
студентки архітектурного факультету
Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.*

ДИСТАНТНІ ЗВ'ЯЗКИ СУЧАСНОСТІ З РОЗСТРІЛЯНИМ ВІДРОДЖЕННЯМ

Поняття «Розстріляне Відродження» позначає велично-трагічну добу в українській історії та культурі. Це поняття увійшло в науковий обіг як символ літературно-мистецького покоління 20-х - 30-х років ХХ ст., що вмістило потужний масив талановитих митців, шедеври яких на злеті їх творчості знищив радянський режим.

Поняття «Розстріляне Відродження» виникло через два десятиліття після фізичного знищення післяреволюційної плеяди українських митців. Першим сформулював це поняття польський публіцист і громадський діяч Єжи Гедройц. У 1958 році він в своєму листі до українського літературознавця Юрія Лавріненка, який працював на замовлення Гедройца над антологією української літератури 1917-33 рр., запропонував назвати роботу саме так. [1]

Сьогодні ми схиляємо голови перед пам'яттю найвідоміших представників Розстріляного Відродження: Леся Курбаса, Григорія Косинки, Миколи Зерова, Миколи Хвильового, Валер'яна Підмогильного, Миколи Куліша, художників-«бойчукістів», а також представників тогочасних творчих об'єднань («ВАПЛІТЕ», «Молодняк», «Плуг», «Ланка» та інші). Всі вони були знищені. Митці* того покоління безстрашно та сміливо говорили правду і змогли залишити після себе прекрасні твори, що показують творчий потенціал та силу молодого українського революційного та післяреволюційного покоління.

Радянська влада ліквідувала не тільки людей, а цілі літературні мистецькі об'єднання, створені в 20-х роках. Схвалена сталінським режимом Спілка письменників Радянської України випускала у світ лише твори, які прославляли більшовицьку партію та її вождів. Класиками соціалістичного реалізму, творчість яких стала

хрестоматійною, були названі: М. Рильський, В Сосюра, А. Малишко, М. Бажан, А. Головка та інші. Творчість цих безумовно талановитих митців заслуговує на більш широкий підхід.

Геніальні вірші раннього Павла Тичини (збірка «Сонячні кларнети») наші бабусі-дідуся та батьки змогли прочитати лише в незалежній Україні, а вивчали його творчість в шкільній програмі лише з посилом «партія веде». Уже зараз, відвідавши музей-квартиру Павла Тичини, довідавшись про об'єм накопичених ним літературних, художніх видань, якими він активно користувався, побачивши переклади його творів на всі основні мови світу, приходить бачення масштабності інтелектуального багажу цієї постаті. Водночас приходить і розуміння того, що не можна вимагати від представників художньої та інтелектуальної еліти суспільно-політичного лідерства.

Радянське літературознавство не помітило шедевр Валер'яна Підмогильного роману «Місто», який сьогодні розглядається навіть в шкільному курсі української літератури як предтеча нового літературного напрямку – екзистенціалізму. Екзистенціалізм позиціонує та досліджує людину як унікальну духовну істоту, яка здатна до вибору власної долі. Основним проявом екзистенціалізму є свобода, яка визначається як відповідальність за свій вибір. В свої неповні 30 років розстріляний енкаведистами в карельському урочищі Сандармох Підмогильний випередив на десятиліття офіційного родоначальника цього напрямку Альбера Камю.

Сучасна українська письменниця Оксана Забужко пише, що вона вивчала мистецтво екзистенціалізму в Сорбонні на чужому матеріалі і не може навіть уявити, які творчі плани виношував український геній і які з них міг би зреалізувати в зрілі роки [2]. Роман «Місто» й сьогодні надихає, дає наснагу, віру в себе та в краще майбутнє. Саме так має мислити сучасна людина - долати внутрішні сумніви та умовні бар'єри.

Дистантні зв'язки Розстріляного Відродження з сучасністю – це маркери сили українського духу, творчого українського потенціалу. Радянський режим через репресії, шляхом геноциду намагався зробити українців слухняними членами комуністичної системи.

Нинішня Україна вшановуючи втрачених геніїв Розстріляного Відродження, зобов'язана розвинути свій людський ресурс. В першу чергу, змінити підхід до системи освіти. Наш слоган: знати, шанувати, вчитися, думати. Наше життя – це результат нашого вибору і дій, тому важливо не плисти за течією, не бути пасивними.

Список використаних джерел:

1. Розстріляне Відродження // ВСВІТІ. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/ukraine/59203>.

2. Оксана Забужко Музей покинутих секретів // Бібліотека української літератури. _ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2745>.

*Галаш Ольга, студентка факультету геоінформаційних систем та управління територіями,
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

МІСТА ТА СЕЛА ЗА УМОВ ГОЛОДОМОРУ ТА МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ (НА ПРИКЛАДІ ПОДІЛЛЯ, смт.САТАНОВА)

Серед багатьох болючих сторінок історії українського народу тема Голодомору 1932-1933 років залишається однією з найскладніших і найдраматичніших. Голодомор для нас- це не просто історична минувшина, це глибока духовна і демографічна криза, це смертельна рана, яка ятрить серце кожному з нас. Жертви голодомору обчислюються мільйонами. На сьогодні історичний факт голодомору 1932-1933 років в Україні визнали близько 70 країн світу.

За геноцидом стояла політика. Цей експеримент задумувався заради одного- знищення свідомої української людини. А полігоном для експерименту було обрано село- колиску української нації.

У 1932-1933 рр. тоталітарна влада вчинила свідомий акт політичного терору проти землеробів-українців, це була цинічна форма нищення народу, а сам голодомор, спланований і реалізований комуністичним режимом, став соціогуманною катастрофою не тільки українців, але й усього світу. Голодомор поставив під питання саме існування української нації. Україна втратила чверть свого населення. Мета голодомору була однозначною- знищити вільнодумство, устремління до незалежності, встановити безмірну покірність і страх серед українців. Щохвилини вмирало 17 людей, щогодини вмирало 17 людей, щогодини- 1000, майже 25 тисяч- щодня. 11 тисяч сіл опустіли. Не винятком стала і Хмельниччина. Від голодомору постраждало 835 сіл і міст області. Націю вбивали повільно, і це було ще страшніше. Не розстрілами і газовими печами, а- повільно, найтяжчою мукою- згасанням від голоду. Хмельниччина була прикордонною областю. У 32-33-му українці з окупованих Польщею берегів Збруча, знаючи про голод, пускали плоти з харчами. Знали про голод і польські прикордонники, тому і не стріляли. 1[«Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні. Хмельницька область»].

Старовинне містечко на Поділля Сатанів голод 1932-1933 років не обминув, хоча не так багато наробив лиха, як усюди. У Сатанові була

велика єврейська громада. Євреї багатьох сатанівчан врятували від голоду.

Ще однією особливістю було те, що Сатанів був прикордонним містечком(по річці Збруч проходив кордон між СРСР та Польщею). Щоб за кордоном не довідалися про голод, у Сатанові робили все можливе: машиною розвозили хліб по домівках сатанівчан, люди в період голодомору ходили сапати буряки на поле, яке належало прикордонній заставі. Щодня людям, які тут працювали платили за роботу харчами. У школі дітям давали сніданки, годували не тільки учнів, а й давали пайок вчителям і технічним працівникам.

Та не всі однаково пережили голодомор. Були у Сатанові і смерті від голоду.

«Репресії в галузі соціалістичного будівництва є необхідним елементом наступу...». Таку заяву зробив Сталін на XVI з'їзді ВКП(б).

Направленість репресивних заходів певною мірою визначили перебування подільського регіону в зоні державного кордону СРСР. Репресивні заходи, як правило, проводились під гаслом «чистки прикордонної смуги». Не останню роль у формуванні репресивної політики на Поділлі відіграла і та обставина, що тут певний час працювали органи влади УНР, національні наукові та культурні установи. Жителів Сатанова звинувачували в тому, що вони були активними учасниками української контрреволюційної повстанської організації, створеної офіцерами петлюрівської армії.

Ми виявили прізвища 60 репресованих сатанівчан та 60 репресованих жителів навколишніх сіл. А скільки їх було?

Подільняни підтримують асоціацію дослідників голодоморів в Україні, яка пропонує ухвалити Закон про поминання жертв Голодомору 1932-1933 рр. Таким днем пропонується визначити 28 лютого щорічно. Для поминання передбачити: о 12 годині – однохвилинну зупинку транспортного руху, сирени, дзвони в церквах, цілоденний піст, у військових час- тинах – однохвилинне вшанування в строю, у радіо- і телепередачах – тільки траурні мелодії, озвучення літературних творів про голодомор. На часі й прийняття законодавчих актів по ма- совій реабілітації безневинних жертв, засуджених в період штучного голодомору в Україні. Адже, як справедливо відмітив Мар'ян П.Коць, голодомори, які проводились в Україні під час панування комуністичного режиму у тоталітарній імперії, – це найжорстокіші заплановані злочини в історії людства. Ніякі війни та нищення народів не зрівняються з масштабністю вимирання українського населення в найродючішій країні, на землі предків слов'янства, які одними з перших освоїли рільництво і зуміли за допомогою щедрот землі домогтися

достатку. Пам'ять про Голодомори в Україні повинна стати засторогою майбутнім поколінням українського народу.

Усвідомлювати і вивчати трагедію Голодомору 1932-1933 років в Україні буде кожне нове покоління українців, знаходячи для себе в минулому відповіді на непрості питання свого буття. У тисячах розповідях очевидців тих подій звучить для нас пересторога бути пильними, бачити за жахливими спогадами про Великий Голод і його причини, і наслідки.

Список використаних джерел

1. «Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні. Хмельницька область». – Режим доступу: <http://memorialholodomor.org.ua/holodomor/national-book-of-memory>.

2. Польна А.Й. «Трагічні роки в історії смт. Сатанова». – Режим доступу: <http://historyblogwithsatani.v.blogspot.com/2016/01/800x600-normal-0-21-false-false-false.html>.

*Галіч Наталія, студентка будівельного факультету
Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.*

СУДОВІ ПРОЦЕСИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ІНЖЕНЕРНО- ТЕХНІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ (кінець 20-х - 30-х рр. ХХ ст.)

Наприкінці 20-х років сталінський тоталітарний режим перейшов до широкомасштабного та системного терору проти власного народу. Сьогодні прийшло розуміння того, що терор був викликаний передусім прагненням Сталіна зміцнити свою владу в партії та державі. Розмах терору визначався практикою масового насильства, що культивувалася, починаючи від більшовицького захоплення влади і до апогею у 1937-1938 років. У тоталітарній системі сформувалася своєрідна система каральних органів, для якої репресії стали самоціллю, оскільки давали змогу зробити кар'єру її висуванцям.

Першим гучним політичним процесом стала так звана «шахтинська справа» або «справа про контрреволюційну організацію інженерів і техніків, що працювали в кам'яновугільній промисловості СРСР» 1928 р. Це був перший політичний процес в СРСР, в ході якого була засуджена велика група керівників вугільної промисловості Донбасу. На той час слова «шахтинський», «шахтинці» стали прозивними, ними називали людей, які так званими шкідницькими діями не давали «справжнім» радянським людям побудувати

благополучну процвітаючу країну. Відтак, такого ж «шкідницького» відтінку набуло й слово «інженер».

Невеличке селище Шахти, що входило у 1920—1924 рр. до складу України, привернуло увагу ГПУ ще 1923 р. Тоді гірники Власівсько-Парамонівської копальні, виснажені безгрошів'ям і голодом, висунули петицію з 12 пунктів з вимогами поліпшення економічних умов праці, підвищення зарплати, дотримання техніки безпеки, розвитку самоврядування, що супроводжувалося страйками та маніфестаціями. Активістів заарештували, хвилювання уцухли у зв'язку зі зміною адміністративної приналежності Шахтинського району і зміною керівництва шахтоуправління. Протестні акції поновилися з травня 1927 р.

Чекістам треба було знайти винних в тому, що соціалістична праця не викликає у гірників належного ентузіазму. Винними призначили вітчизняних та іноземних інженерів і техніків. Перші арешти відбулися 13—14 червня 1927 р. Після допитів затримання тривали до початку 1928р. Загалом ОДПУ заарештувало 53 фахівців і оформило справу про розкриті масштабну мережу шкідників, що складалася з груп у низці рудоуправлінь Донбасу, правлінні тресту «Донвугілля» та у Вищій раді народного господарства СРСР [1].

Щоб показати зв'язок «шкідників» з іноземним капіталом, Політбюро ЦК ВКП(б) 5 березня прийняло рішення про арешт німецьких фахівців, які працювали на шахтах Донбасу. Крім того, з'явилось звернення до всіх організацій ВКП(б), усіх комуністів-господарників, усіх відповідальних працівників промисловості і професорів, відповідальних працівників Робітничо-селянської інспекції і ОГПУ «Про економічну контрреволюцію в південних районах вуглепромисловості». Таким чином, приводом судового процесу була названі заходи по боротьбі з безгосподарністю. При збереженні системи управління, що склалася, прийняті урядом економічні методи не могли бути ефективними, залишалося застосувати репресивні заходи для мобілізації країни до індустріалізації.

Була розгорнута пропагандистська підготовка показового процесу. Засідання Верховного суду СРСР у «шахтинській справі» відбувалися в Колонній залі Будинку Союзів з 18 травня по 6 липня 1928р. Крім державних обвинувачів, участь у судовому засіданні брали 42 громадських обвинувачі. Працювали, надані державою 15 адвокатів. Судовий процес супроводжувався масовими демонстраціями трудящих, делегації яких були присутні і в залі, з вимогами суворого покарання злочинців.

За підсумками судового процесу «визнали» свою провину повністю 20 звинувачених, частково — 11, не визнали — 22. Вирок оголошено 5 липня 1928 р.: 11 обвинувачених засуджено до розстрілу; трьох — до 10 років позбавлення волі з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна; 21 — на термін ув'язнення від 4 до 8 років; 10 — від 1 до 3 років; четверо — засуджені умовно; четверо (німецькі спеціалісти) — визнані невинними [2].

Таким чином, так звана «шахтинська справа» поклала початок масовим репресіям щодо інженерно-технічної еліти. Лиши наприкінці 2000-го р. усіх засуджених у цій справі було реабілітовано.

Список використаних джерел

1. «Політичні процеси й репресії наприкінці 20-х — у 30-ті роки»// Навчальні матеріали онлайн. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/16400221/istoriya/politichni_protsesi_represiyi_napri_kintsy_20-h_30-ti_roki

2. «Судові процеси над технічною інтелігенцією в репресивно-каральній системі радянської держави (1920-ті - 1930 рр.)»// Історіографія, джерелознавство (збірка наукових праць). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10432.html>.

*Гибало Поліна, студентка факультету геоінформаційних систем та управління територіями,
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ГОЛОДОМОР У СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ (НА ПРИКЛАДІ с. ДИРДИН ГОРОДИЩЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Колективізація в селі Дирдин, що на Черкащині, розпочалась в 1930 році. Спочатку були сільськогосподарські гуртки, артіль по обробітку земель та садків поміщика Павленка. Селяни до колективізації мали від 1 до 10 десятин землі. Під час колективізації землі були відчуженні на користь сільськогосподарських колективних господарств, для сімей які працювали в колективних господарствах, залишили по 0,60 га присадибних ділянок, а тим, хто не працював, або працював в близько розташованому Городищенському цукрозаводі мали по 0,3 га. На початку 1933 року в селян почали відбирати продукти, зерно, корів, коней, сільськогосподарський інвентар і звозити до колгоспної комори. Норм здачі сільськогосподарської продукції не було, забирали все, що було в домівках людей.

Теличко Марія Миколаївна народилася 22.04.1916 р. в селі Дирдин. Закінчила 4 класи Городищенської СШ №1, далі не навчалася, бо з 5 класу навчання було платним. Сім'я Марії вважалася багатою. Батько працював в Городищенському цукрозаводі, мав десятину землі, корову, коня, віялку. Розкуркулили, забрали все: землю, скотину, інвентар. Хтось із сусідів порадив активістам розкуркулити ще й діда, мовляв, Сина розкуркурили, то потрібно й батька. Одного разу почули що комсомольці-активісти збирають продукти, викинули в ставок мішок з ячменем. Згодом Марія полізла в замерзлу воду і витягла зерно. Хтось із сусідів знову доніс до влади. Прийшли знову до їхньої хати активісти «червоної мітли». Марія грілася на печі, на якій було розстелено для просушування зерно, накрите рядном. Старшим групи був Багацький Павло Петрович, по відгукам людина була добра, зрозумів і сказав: «Така гарна дівчина скакає по печі» - засоромилися парубки і не полізли на піч шукати зерно. Не дивлячись на те, що літо 1933 року було трохи посушливим, урожай був непоганим, але забрали все. Від голодної смерті сім'ю спасло те, що Марія працювала в садовому гуртку, копала землю в Павленковім садку (норма 0,03 га на день), батько – в цукрозаводі. На виробничих об'єктах працюючим давали по куску хліба і кандьор (суп з крупи) то Маша з батьком приносили трохи харчів з роботи. Мати і брат опухли з голоду, проте лишилися живі, їли млинці з сушеного листя, дохлу конину. Пам'ятає Марія Миколаївна , що на Голопупівці (нині вулиця Пролетарська) людей померло від голоду не багато , майже всі працювали , були випадки людоїдства. З етичних міркувань відмовилась називати прізвище ,тому що ще живі нащадки. Яків Пащенко , Павло Никонів, Сашко Павленко особливо старанними були при відбиранні сільськогосподарської продукції , в односельчан , проте не все завозили в колгоспну комору , потроху цупили собі .

Теличко Ганна Степанівна народилася 19.10.1924р в селі Дирдин. Закінчила 7 класів сільської школи , і курс медучилища . Її сім'я була бідною .Батько ніде не працював , чоботарював. Коли розпочався голод , померла мати , батько залишився з двома доньками : 5 - річною Поліною та 8- річною Галею. В меншій від голоду попухли ноги. Батькові нарешті вдалося влаштуватися на роботу в МТС , там давали трохи їжі, мав чим поділитися з дітьми. Діти збирали на колгоспному полі мерзлу картоплю, робили з неї крохмаль , з листя липи мука була темнувата , а от з цвіту акації виходила білою «питльованок » . Приходилося красти в колгоспі і колоски . Любимим наїдком дітей був молочай , розтирали його руками , а потім ішли ще й приспівуючи : « Молочай , молочай , в кізяки його вкачай , а з кізяків в молоко щоб добріше було » Батько дуже переживав за дітей , хотів зберегти їхне

життя . Під час жнив було холодно , ішли затяжні дощі . Одного разу на грядочці Галя побачила велику білу картоплину вимиту дощем , і показала батькові . Батько впав навколішки і став плакати : « Виживемо... » . На перший раз всім дав по картоплині , голодні діти образилися на нього , подумали , що батько скупий , потім став варити по 2,3, далі їли досхочу. Пам'ятає Галина Степанівна коли по сусідству помер чоловік . До хати зайшла його сестра попрощатися з покійним і побачила страшну картину, від якої знепритомніла . Дружина зрізала з мертвого м'які частини тіла і варила в казані: « Чого ти ? Я й тобі дам... » . В голодовку вона вижила , але згодом від докорів дочки, сусідів повісилася.

Артеменко Наталка Прокопівна народилась 08. 09. 1912р. в селянській родині. Освіти не має, тільки два роки лікнепу при Дирдинській школі. Паспорта під час голодовки не мала. В час колективізації в розкуркулених забрали скот , забрали сараї , будинки і будували колгоспні приміщення. Держава також допомогала будувати ферми , на той час уже був створенні міжколгоспбуд. Сільськогосподарські продукти почали забирати в населення в 1933р. Голод був страшний , багато людей померло від недоїдання , ховали в садках, огородах, хто помер при дорозі - вивозили гарбаркою і ховали в загальних могилах. Хліб ховали по ярах , закопували в землю. Особливо важко було тим сім'ям , де ніхто не працював: старим та де були малі діти. Робітникам цукрозаводу видавали кукурудзу , меляс , баланду. В 1933р в селі був створенні дитячий будинок , де і працювала Наталка Прокопівна. Згодом в нього привезли ще і дітей з Росії. Були випадки канібалізму. В Лисака Юрка впала дитина в котел з гарячою водою (а може і не впала) то її зварили і зі'ли. В 1934р вже не забирали нічого і на трудовень видавали по 5 кг пророслого зерна. Сім'я Наталки Прокопівни складалась з 5 дітей , батько , мати. Крім менших 2 братів , всі працювали. В колгоспі працюючим давали горох, сочевицю , по куску хліба , а от малим їжі діставалося менше . Згадує Наталка Прокопівна , що в братиків завжди голівка була в сажі, бо лазили в піч по сухе листя.

Спогади Качан Марії Минівни , яка народилася в селі Дирдин 1890 року. В нашому селі почалася колективізація в 1929 р , а розкуркулення - у 1928. В родині був млин , то забрали , розібрали на будівельний матеріал. Під час колективізації забрали не тільки землю , тяглову силу , реманент , а й подушки, курей. Нашу сім'ю залишили жити в селі , так як ми не чинили опору владі . Невдовзі чоловік помер , на руках у мене залишилося троє дітей. Але найстрашніше почалося восени 1933р. хліб забрали весь , забрали все до зернини. Важко жилося , але вижили.

Наносили з лісу листя , сушили його, товкли в ступі і пекли млинці. Врятувала нас корівка , якби не вона , то ми не вижили б , цього разу трагедія минула нашу сім'ю, але в роки Великої Вітчизняної війни загинув син Іван , молодша дочка померла . Залишилася старша дочка Люба , з якою я доживаю свій вік .

Список використаних джерел :

1. Національна Книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Черкаська область. – Ч. 1. Український інститут національної пам'яті України; Черкаська обласна державна адміністрація. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2008. – 1200 с.

2. Національна Книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Черкаська область. – Ч. 2. Український інститут національної пам'яті України; Черкаська обласна державна адміністрація. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2008. – 1200 с.

3. Шаталова Н.І. Свідчення очевидців голодомору 1933 р., жителів с. Дирдин.

*Гнатченко Ігор, Дячок Владислав, студенти
архітектурного факультету*

*Кірлаш Анна, студентка будівельного факультету
Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.*

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА РЕАКЦІЯ ЗАХОДУ

На сьогодні світова та вітчизняна історіографія про Голодомор-геноцид українського народу являє собою потужний джерельний масив, що дозволяє зробити висновок про ґрунтовний рівень дослідження цієї трагічної та чутливої теми.

Першими, хто назвав Голодомор 1932-1933 рр. в Україні геноцидом у відповідності до Конвенції ООН «Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього» (9 грудня 1948р.) була комісія Конгресу США, яку очолював Джеймс Мейс. Головне завдання комісії полягало в тому, щоб встановити наявні факти терору голодом [1].

За ініціативою Світового конгресу вільних українців була створена Міжнародна комісія з розслідування голоду 1932-1933 років в Україні. Керівником цієї комісії став професор шведського Інституту публічного та міжнародного права Якуб Сандберг. Комісія встановила, що радянським режимом були здійснені злочини за такими напрямками: створювання таких життєвих умов для суспільства, які були розраховані на його повне або часткове винищення; здійснення дій, спрямованих на

унемоżliвлення відтворення населення. Такі дії прямо підпадають під ознаки геноциду у відповідності до Конвенції, як такі, що скоєні за наміром знищення повністю чи частково якої-небудь «національної, расової, етнічної чи релігійної групи».

У 1989 році комісія на чолі з Якубом Сандбергом опублікувала свої висновки. Було наголошено що передумовами масштабної трагедії українського народу стали: примусова колективізація, прагнення радянського уряду ліквідувати «традиційний український націоналізм», а також розгорнута на той час політика ліквідації куркульства як класу. Причиною масового голоду в Україні комісія назвала надмірні хлібозаготівлі. Були названі й конкретні винуватці-призвідники цієї трагедії в особі політбюро компартії та її вождя Сталіна.

За умови масового голоду в Україні зерно експортувалося на Захід. Були названі цифри: у 1930 році експортовано 4,8 млн. т., у 1932 році – 5,1 млн. т.

Тогочасна Україна швидко перетворилася на резервацію, де почали вбивати за збіжжя, яке збирали виснажені селяни та їх діти, навіть на власних земельних ділянках. Стало нормою людоїдство і трупоїдство, а смертність - масовою. Села помітно пустішали. Сільська Україна перетворилася на могилу Радянська влада направляла до України допереселенців із Росії, Білорусії та інших республік СРСР. Голодомор породив нереальне сирітство.

У 1988 році Конгрес США визнав, що геноцид українського народу був спрямований саме проти етнічних українців. У вересні 2003 року Україна звернулася до учасників 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН щодо засудження Голодомору 1932-1933 рр. в Україні як акту геноциду. На жаль, дане рішення провести не вдалося. Проте, офіційний документ Генеральної Асамблеї ООН «Спільна заява делегацій держав-членів ООН щодо 70-ї річниці Голодомору в Україні 1932-33 рр.» вперше в історії ООН визнала Голодомор національною трагедією українського народу. Всі держави-члени ООН висловили свої співчуття та закликали спеціальні установи, фонди та асоціації віддати данину пам'яті тим, хто загинув під час голоду. До цієї заяви приєдналось 36 держав-членів ООН, включно з Російською Федерацією.

На сьогодні Голодомор-геноцид українського народу визнали парламенти таких держав: Грузії, Еквадору, Естонії, Латвії, Литви, Мексики, Парагваю, Перу, Польщі, Угорщини, Колумбії. Також на парламентському та регіональному рівнях Голодомор визнали геноцидом у Австралії, Канаді та Португалії. Крім того, на регіональному (муніципальному) рівні відповідні рішення прийняті в Аргентині, Бразилії, Великобританії, Іспанії, Італії та США [2].

Важливим фактором визнання Голодомору геноцидом є визнання його такими організаціями, як: ООН, Рада Європи, ОБСЄ. Світове співтовариство, у якому неототалітаризм продовжує існувати у всіляких різновидах, повинне знати всю правду про геноцид українців, адже саме ці знання здатні допомогти уникнути подібних трагедій.

Міжнародне визнання Голодомору геноцидом українського народу не спрямоване проти жодної країни. Вшановуючи пам'ять всіх жертв геноциду, ми пам'ятаємо хто ми є - **українці**.

Список використаних джерел:

1. Штучний голод 1933 р. в Радянській Україні: що сталося й чому // Інститут історії України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2007/1/14.pdf>

2. 14 стран, которые признали Голодомор геноцидом украинцев (СПИСОК) // Факти ICTV. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fakty.ictv.ua/ru/ukraine/20171121-14-krayin-shho-vyznaly-golodomor-genotsydom-ukrayintsiv-spysok/>

Гоголева Діана , студентка архітектурного факультету

*Науковий керівник: **Бурда І.О.**, к.і.н., доц.*

ПОЛІТИКА СТАЛІНІЗМУ ЩОДО ГРУП НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СПРОБА ЗМІНИ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

В історії ХХ ст. відбулося чимало трагічних подій, серед яких знищення мільйонів безвинних людей у Радянському Союзі в 1920–1940 рр. тоталітарною системою, створеною Сталіним. Безумовно, тема сталінізму в Україні є складною, багатоплановою і остаточно невивченою. Сталінізм - не просто епоха, не просто політика, - це певний тип цивілізації, яка існувала в період панування Сталіна. Характерною і жахливою рисою тієї епохи був масовий терор - фізичний, соціальний, психологічний, духовно-інтелектуальний, спрямований на все суспільство, включаючи навіть тих, хто сам був знаряддям репресій.

Політичний терор як засіб легального насильства проявлявся в різних формах: політичні репресії (існувало 7 пунктів в списку політичних злочинів), примусових депортації як окремих сімей, так цілих етнічних і соціальних груп, штучно створених голодомори, неодноразово переживала Україна. Терору підлягали практично всі верстви населення, включаючи партійних і державних чиновників, і всі етнічні групи, що проживають на території України. Але найбільших

втрата зазнали українське селянство і українська інтелігенція, які були носіями національної самосвідомості і опору системі.

Перш, втрат і знуцань зазнало українське селянство. Більшість українців у ті часи проживала в селах. Наводиться думка Р. Конквеста, автора праці «Жнива скорботи»: «Голод запланувала Москва для винищення українського селянства як національного бастиону. Українських селян нищили не тому, що вони були селянами, а тому, що вони були українцями». Другий шар населення, який викликав підозри і ненависть сталінського режиму, була інтелігенція. О. Мусієнко зазначає, що Сталін ще з кінця 20-х років почав «хрестовий похід» проти інтелігенції, щоб шляхом її фізичного знищення духовно зганьбити народ позбавити його перспективи національного відродження[4]. І ще одна думка О. Мусієнко, котру хочеться привести. Справа ліквідації непридатного для сталінського раю людського матеріалу була поставлена на конвеєр і при оцінці роботи «громадських асенізаторів» з ГПУ важили не якість слідчих справ, а їх кількість .

Так в праці «Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст .: Історичні нариси» окрему главу присвячено голодомору. Як справедливо відзначають автори, спровокований штучний голод теж був формою терору, залякування населення. Серед українських селян було чимало заможних людей-господарників, які зовсім не поспішали вступати в колгоспи. Селяни не дуже довіряли Сталіну, партії і їх політиці. Керівництво країни вважало їх відсталою масою. Саме селяни могли повстати проти свавілля сталінської влади і примусової колективізації. Ці та інші причини призводили до того, що в Україні цілеспрямовано впроваджувалася політика, яка призвела до масового страшного голоду. ". Загалом у 1932—1933 рр. в Україні загинуло від 7 до 10 млн. осіб. Усвідомлення Й. Сталіним того, що «національна проблема, по своїй суті, це селянська проблема»[3], штовхало його на вирішення національної проблеми разом із селянською. В серпні 1932 року Сталін пише Кагановичу: "Якщо не візьмемося тепер же за виправлення становища на Україні, Україну можемо втратити"[6]. І далі - про те, що українська компартія наповнена "свідомими і несвідомими петлюрівцями" і "агентами Пілсудського. Його мета, вказує В. Барка, – “підрізати непокірне селянство, першою чергою – українське.”[1, с.3]. Як влучно висловився Джеймс Мейс у 1982 році, «Сталін хотів знищити український народ як політичний чинник і як соціальний організм» [3]. Саме це було мотивом його злочину.

Злам 1920-х і 1930-х років став часом глобального перелому - змінювалося все: ідеологія (відмова від ленінсько-троцькістського революційного "космізму" на користь імперського сталінізму), тип

організації суспільства (колективізація, індустріалізація, закріпачення всіх соціальних верств) , система управління інтелігенцією - через новостворені і підзвітні влади союзи письменників, художників, композиторів.

На першому етапі наступу тоталітарної машини на «потенційну опозицію на Україні» (1929–1933) постраждала творча інтелігенція. В приналежності до таємної націоналістичної організації під назвою «Спілка визволення України» (СВУ) було звинувачено 45 провідних учених, письменників та інших представників інтелігенції. На другому етапі наступу, який починається з 1934 року, репресій зазнали 97 із 193 членів Спілки письменників України. З особливою силою нова хвиля репресій охопила українське суспільство після того, як у січні 1933 р. Сталін призначив своїм особистим представником в Україні П. Постишева. За даними О. Субтельного, з 240 українських письменників тоді зникло 200; із 85 вчених-мовознавців знищили 62[7]. Декілька сотень українських кобзарів, які зібралися на свій з'їзд, заарештували і розстріляли. Оголошували шпигунами і заарештовували філософів, художників, редакторів. Деякі діячі, не бажаючи зректися своїх поглядів, накладали на себе руки, як це зробили М. Скрипник та М. Хвильовий. Загалом, за деякими даними, у Радянській Україні в 1930-х роках було ліквідовано майже 80 % творчої інтелігенції. Загалом, в один день 6 листопада 1937 за рішенням не судових органів було страчено понад 100 осіб представників української інтелігенції – цвіту української нації. На останньому (третьому) етапі наступу на інтелігенцію (1937–1938 роки) 130 письменників було розстріляно, 11 – вчинили самогубство, 119 було заслано в табори, 188 повернулися з ув'язнення з погіршеним здоров'ям. Разом 481 жертв, хоча цей список не можна вважати повним. У так званому третьому періоді дався взнаки 1937 рік, на який припадає пік загальних репресій, остаточної партійної чистки та фобії Й. Сталіна. У цей час будь-яке аргументування арешту чи розстрілу було вже непотрібне.

Український народ був не тільки жертвою сталінського терору. Протягом всього часу, коли насаджувався тоталітарний режим, в Україні (як і в інших регіонах колишнього СРСР), люди намагалися відстоювати своє життя, своє майно, свої погляди. І серед інтелігенції, і серед робітників, і серед селян були ті, хто чинив опір.

Період існування сталінізму став однією з найтрагічніших сторінок в історії нашого народу. Наслідки масового терору - репресій, депортацій, голодоморів, активно проводились протягом чверті століття, викликали політичну, соціальну, духовну деформацію українського суспільства. Це проявилось значними людськими

жертвами, руйнуванням генофонду нації, де інтелектуалізацією особистості, масовим характером пристосуванства і страху, що на кілька десятиліть призупинили творчий пошук, працьовитість, властиві українській людині.

Список використаної літератури

1. Барка Василь. Жовтий князь / Василь Барка. – К.: Школа, 2007. – 251с.
2. Й.Сталін. Питання ленінізму. Вид. 2-е, доп., М.-Л., 1930 – 129с.
3. Кульчицький С.В. Нищення для порятунку. // Критика, №3, 2008. – С. 15-17.
4. Мусієнко А. Письменники України - жертви сталінського терору // Літературна Україна, 1991. - 4 квітня. - С. 3.
5. Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ-ХХ ст. (Історичні нариси) / Д. В. Архієрейський [та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2002. – 952 с
6. Сталин и Каганович. Переписка. 1931 - 1936 рр. / Состав. О.В.Хлевнюк, Р.У.Девис, Л.П.Кошелева. - М.: РОССПЭН, 2001. - 797 с.
7. Субтельний, Орест. Україна: Історія: учебное пособие / О. Субтельний. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Київ. : Либідь, 1993. – 720 с.

Данілов Сергій, студент будівельного факультету

Науковий керівник: Стеценко С.В, к.і.н., доц.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛ-КОМУНІЗМ ПРО УКРАЇНУ ЯК "КОЛОНІЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ"

Студенти, які вивчають політологію, знають про націонал-комунізм як про течію в українській політичній думці 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Вважається, що вона була історично перехідною.

Разом з тим, сьогодні, коли в публічному просторі поряд с питаннями декомунізації обговорюються питання деколонізації України, варто повернутися до перших теоретичних розвідок щодо подолання колоніального стану України, зроблених представниками українського націонал-комунізму.

Особливу актуальність цій темі надає і осмислення витоків симбіозу комунізму і націоналізму. Український націонал-комунізм не був унікальним явищем. Схожі погляди висловлювали націонал-комуністи інших радянських республік. У всесвітній революції вони вбачали механізм здійснення національної модернізації, розбудови власних націй, які годом, як вони вважали, на рівних ввійдуть у світову спільноту вільних народів.

Українські націонал-комуністи були переконаними, що становлення комунізму супроводжуватиметься знищенням соціального та національного гноблення, що комунізм не слід уніфікувати за вказівками з Москви, що Україна і Росія стануть рівноправними державами. Отже, український націонал-комунізм, як і інші на той час його різновиди, носив яскраво виражений антиколоніальний характер.

На початку 1919 р. з'явилася стаття С. Мазлаха і В. Шахрая «До хвилі. Що діється на Україні і з Україною», яку відомий український історіософ Іван Лисяк-Рудницький назвав «українським комуністичним маніфестом» [1, с. 113].

Робота «До хвилі ...» стала відомою на Заході лише в 70-ті роки, а в Україну повернулася в роки незалежності. Автори – більшовики, що не були ворогами Росії, вірили, що Україна і Росія – рівноправні «сестри» [2, с. 115]. Адресна аудиторія статті – теж більшовики. Але при цьому Мазлах і Шахрай чітко наголошували, що перебороти залишену царизмом спадщину національного гніту можливо лише через відокремлення України. В роботі «До хвилі ...» показано, сучасною мовою, політичні технології компартії проти України. Різного роду партійні документи стверджували, що українська самостійність неможлива через господарську пов'язаність з Росією і самі українці цього не хочуть.

На кінець 20-х років українські націонал-комуністи переконалися, що колоніальні часи повертаються, а відтак на порядок денний постало питання глибшого осмислення феномену колоніалізму та методів протидії.

Розгорнуте детальне політико-економічне обґрунтування статусу України як однієї з «колоній європейського типу» дав у 1928 р. молодий дослідник Михайло Волобуєв-Артемов у статті «До проблеми української економіки». Ця стаття з'явилася, коли ще можливим було публічне обговорення партійного курсу, коли точилися дискусії, присвячені підготовці першого п'ятирічного плану. У зв'язку з цим актуальним стало питання: як саме розглядатиметься в ньому Радянська Україна, як плануватиметься її розвиток, якими будуть українські перспективи?

На думку націонал-комуністів, Радянська Україна являла собою єдиний господарський комплекс, що, однак, ігнорували і російські економісти, і московський центральний уряд (зокрема Держплан СРСР), які взагалі уникали власної назви України, вживали «Південь», «Південний район», «Південно-Західній», «Південно-Гірничо-Промисловий» (за Держпланом СРСР). На думку українського економіста, це була інерція російського колоніалізму. Михайло

Волобуєв зосередив дослідження на фазах розвитку колоніальної політики царизму в Україні до жовтня 1917 р. і на спростуванні концепту повної єдності дореволюційної економіки Російської імперії.

На його думку, ця економіка була єдиною на імперіалістичній основі, але, з погляду відцентрових сил пригнічених нею колоній, вона являла собою комплекс національних економік. Значна частина статті Волобуєва присвячена неадекватності розуміння «колоній» лише як «заморських територій» в Азії чи Африці та феномену «колонії європейського типу». Економіст посилався на авторитет російського історика-марксиста Покровського, який стверджував, що Росія була однією з найбільших колоніальних імперій, але критикував його за те, що той не згадував про такі колонії царської Росії, як Польща, Фінляндія, Україна, тому що вони не були виключно ринками сировини. Разом з тим, Волобуєв показав, що в економічному і культурному плані деякі колонії можуть бути розвиненішими за метрополію.

Звідси походить визначення Волобуєвим поняття «колонії європейського типу» як капіталістично оформленого господарського організму. Розвиток цього організму істотно деформується метрополією, суть наслідків колоніальної залежності для «колонії європейського типу» полягає передусім у відхиленні розвитку продуктивних сил на користь економіки метрополії. Тобто цілісний економічний організм унаслідок тиску та команд «згори» змушений працювати не в своїх інтересах, а його структура помітно деформується. Одним із наслідків такого становища є деструкція робочої сили. Безумовно, такі погляди не могли залишитися без звинувачень у націоналістичному ухилі: автор був репресований.

Сьогодні при різній оцінці українського націонал-комунізму 20-х – 30-х років ХХ століття необхідно підкреслити наявність в українській політичній думці потужного інтелектуального напрямку, який не зводив проблему колоніалізму до расового чи етнолінгвістичного чинника. Комплексний підхід до проблеми колоніалізму залишається актуальним на сьогодні, тому що дозволяє розвіяти сумніви щодо постколоніального статусу України.

Список використаних джерел

1. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе В 2 т. Том 2 / Пер. з англ. У.Гавришків, Я. Грицака. – К.: Основи, 1994. – 573 с.
2. Там само.

*Демешко Христина, студентка архітектурного факультету,
Науковий керівник: Ярошук І. В., к.і.н., доц.*

УРБАНІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛІСТИЧНОГО РОЗСЕЛЕННЯ: «СОЦМІСТА» ТА РАДГОСПІНІ СЕЛИЩА ЯК ТИПОВІ ЗРАЗКИ РАДЯНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ

XV з'їзд ВКП у грудні 1927 року прийняв рішення про розгортання колективізації і намітив план розширення і зміцнення колгоспів і радгоспів, а в 1929 році було прийнято рішення про масове будівництво машинно-тракторних станцій (МТС). У зв'язку з цим виникають спеціалізовані наукові та проектні організації, такі як Науково-дослідні інститути організації сільськогосподарських територій і з проектування сільськогосподарського будівництва, покликані вирішувати завдання проектування і будівництва різних споруд в колгоспах, радгоспах і МТС. За короткий термін спеціалізовані наукові організації розробили норми і технічні умови на проектування, створили типові проекти будинків і комплексів. У роки першої п'ятирічки в радянському селі все більше розвивалось будівництво, передусім виробничих споруд: сховищ для зерна, скотних дворів, силосних башт, ремонтних майстерень. До кінця першої п'ятирічки у селі з'являються нові житлові будинки, які в основному будувалися в радгоспах і МТС, а також культурно-побутові споруди: ясла, школи, клуби тощо.

У 1929-1933 роках проводиться велика робота з проектування та будівництва зернових радгоспів, для яких створювалися типові проекти планування на основі зонування території за функціональною ознакою. Планувальна структура такого типового проекту радгоспу складалася з трьох самостійних зон: виробничої, житлової і суспільної. Селище будувалося на прямокутній сітці вулиці і центром його композиції була громадська площа, де розміщувалися будівлі управління радгоспу, торгівлі й освіти. До центру примикали житлові квартали прямокутного обрису з двоквартирними будинками і будинками-гуртожитками для самотніх. Житлова зона відокремлювали від виробничої зеленими насадженнями. Останні представляла собою величезний двір, по периметру якого розміщувалися окремі господарські споруди машинно-тракторного парку з ремонтними майстернями та складними приміщеннями, спорудженими з місцевих будівельних матеріалів. Елеватори з характерною циліндровою формою, водонапірні башти, великі обсяги виробничих будівель надавали селищем своєрідні риси.[1]

У центрі гострої містобудівної дискусії 1928-1930 р.р. опинилися проблеми ставлення до великих міст, що історично сформувалися, зменшення протилежності між містом і селом, перебудови побуту

(створення «нового побуту»). Серед численних поглядів на проблеми містобудування слід виокремити урбаністичні концепції соціалістичного розселення: «соцміста» та міста, що розвивається («динамічного міста»). Це були пошуки принципів схем планування, що дозволяли б розвиток міста без потреб подальшої його докорінної реконструкції.[2, с.16-17]

Однак в результаті процесів колективізації і розкуркулення на території України постало таке жорстоке явище як голодомор-геноцид. Це було наслідком спроби здійснити соціалістичне будівництво воєнно-комуністичними методами. Проте примусова колективізація і накладена на колгоспи продрозкладка призвели до глибокої деградації сільського виробництва, що так дорого та боляче обійшлись Україні.

Запровадження з грудня 1932 року паспортного режиму та інституту прописки для населення міст новобудов адміністративно закріплювало селян у колгоспах [3, с.410]. Одночасно до мінімуму було скорочено присадибні ділянки колгоспників, щоб вони могли забезпечувати свій пожитків мінімум лише працею в громадському господарстві

Замість старого українського села з'явилося колгоспне з мешканцями, які вже ніколи не повстали проти радянської влади.

Колективізація приглушила почуття індивідуалізму, яке було основним для ідентичності українського селянина. На декілька поколінь Голодомор імпантував у свідомість селянства соціальний страх – страх голоду і смерті, політичну апатію і пасивність. Перервав розвиток національної еліти. Призупинив українізацію міст Сходу і Півдня. Після нього поповнення міського населення відбувалося переважно за рахунок іммігрантів з Росії тощо.

Геноцид важкою мірою призвів до руйнування моральних засад людяності. У наслідок цього народ став залежним від чужої сили, малоініціативним, легше піддається впливам, стає «робочою масою», дає себе використати. [4, с.149] Як зауважила науковий співробітник Інституту суспільних дослідження Ірина Рева, психологічні наслідки Голодомору переживаються важче, ніж наслідки війни. Влада, яка має захищати інтереси людей, вона ж їх і нищила.

Глибоке і всебічне усвідомлення самого Голодомору, його наслідків, сучасної особистісної, і колективної психологічної тематики й проблематики є не просто даниною історії українського народу чи спробою пояснити проблеми нашої країни, воно може стати для етносу «дорожньою картою» в оздоровленні українського суспільства загалом, у поверненні до своїх традицій, мови, духовності, в самовизначенні української нації та побудові національної держави.

Список використаних джерел

1. Історія радянської архітектури (1917-1954) під ред. М.П.Билінкіна і О.В.Рябушина.: Стройиздат, 1985.
2. Архітектура радянської доби: підсумки розвитку. – укл. М.Л.Мухортов. – Харків: ХНАМГ. 2005р. – 54 с.
3. Танцюра В. Політична історія України. – К.,2008. – 552 с.
4. Телегуз А. Телегуз І. Наслідки Голодомору – геноцид 1932-1933 років для українців. // Наукові записки Міжнародної асоціації українців. - №6. – Київ – 2013

*Денисенко Анна, студентка архітектурного факультету,
Науковий керівник: Ярошук І. В., к.і.н., доц.*

МОРАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ НАСЛІДКІВ ГОЛОДОМИРУ НА УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження визначається тим, що роки голодомору займають важливе місце в історії країни, оскільки саме в цей час відбулося багато змін в соціальній структурі, кардинальним чином змінивши всі сторони суспільного життя і визначивши долі десятків мільйонів людей й України в цілому.

Перебудова сільського господарства на новий лад, колективізація селян, що проводилася не тільки жорстокими методами укупі з неврожаєм стали причиною важкого голоду, що вразив багато регіонів України.

Ці події істотно вплинуло на структуру населення. Почалася масова урбанізація, що змінила не тільки співвідношення міського і сільського населення(у 1930 році в містах налічувалося 26 млн. жителів, в 1966 році - близько 125 млн.[5, с.9]), а й вплинуло на інтенсивність демографічних процесів.

Злам старого і будівництво нового життя змінили психологію людей, особливо жінок, які більше були орієнтовані не на сімейні цінності і народження дітей, а на роботу, навчання, суспільне життя. Жінки здобували професії, які раніше вважалися суто чоловічими. Таким способом нібито розв'язувалося «жіноче питання», утверджувалося рівноправне становище жінки в матеріальному виробництві, у громадсько-політичному житті й сім'ї. До того ж, масове залучення жінок у виробництво безпосередньо сприяло зниженню кількості дітей в сім'ях.

Економічне становище більшості населення було таке, що середня міська родина не могла нормально прогодувати, одягнути і виховати

більше 2-3 дітей. Знизилося число народжених в 1934 р, коли найбільш різко проявилися наслідки голоду - виснаження і слабкість людей. Звідси не тільки масова захворюваність та епідемії, а й зниження кількості зачаття і народжень. [4. с 45]

Соціальна структура 1930-х-1940-х рр. була жорстко уніфікована, із неї зникли такі категорії як хазяї, рантьє, орендарі, маклери, прислуга та ін. Соціальний склад обмежився робітниками, селянами, службовцями (у складі яких була інтелігенція), що працювали виключно на державу.

Основними двома соціальними групами в українських містах стали робітники і службовці, що склали відповідно 57,11% та 31, 87% населення [2, с. 56].

Всередині соціальних груп відбулися зміни. Збільшився відсоток некваліфікованих робітників (за рахунок вихідців із селянства) з низьким загальноосвітнім і культурним рівнем. Внаслідок репресій було практично повністю знищено заможних селян - найбільш здібних і працьовитих господарів землі. Знизився професійний, інтелектуальний рівень інтелігенції, оскільки кращі її представники загинули внаслідок репресій. Лави номенклатури збільшилися в 3,6 рази - поповнилися людьми, які не брали участі в соціалістичній революції і громадянській війні; які були кар'єристами, здатними на аморальні вчинки заради збагачення, особистого благополуччя; яким були чужі не тільки ідеали соціалізму, а й доля Батьківщини;

У досліджуваній період сталися суттєві зміни у сімейних стосунках. Якщо до революції практика розлучень була майже відсутня, то в радянських реаліях значно зросла вірогідність зруйнування шлюбу внаслідок розлучення. Так, кількість розлучень на 1000 подружніх пар у 1897 р. складала 0,06, у 1913 р. – 0,15, а в 1926-1927 рр. цей показник для європейської частини СРСР піднявся до 11,0. [2, с. 10].

Внаслідок значної міграції чоловічого населення до міст – абсолютна кількість чоловіків у містах між переписами 1923 і 1926 рр. зростала у 3,5 рази швидше, ніж жінок – відбулася певна нормалізація статевої структури міського населення, баланс між чисельністю чоловіків і жінок зберігався до 1931 р., та вже у 1930-х рр. зростає диспропорція у розподілі населення за статтю. Якщо у 1931 р. показник часткової переваги чисельності жіночого населення над чоловічим складав 1,4% (найменший за весь період), то у 1937 р. він сягнув 5 % [1, с. 85-86].

Голодомор змінив установлені норми суспільної етики та моралі. Влада всіляко підтримувала доноси, як акт громадської зрілості. За донос була назначена премія в розмірі 10-15 відсотків, що спонукало

частину людей доносити за додатковий пайок на свого сусіда. В селах існувала ворожість та підозрілість, страх перед владою і односельцями. В донос почали втягувати учнів та вчителів, під час «творчих письмових робіт» з'ясовували у кого є зерно, худоба, як і де батьки роздобувають харчі. За отриману інформацію обіцяли 10 відсотків вилучених продуктів.

Ще однією втратою моральних звичаїв українців було вживання м'яса лелек, які ніби посиляли немовлят родині та голубів, в яких вселялися душі померлих. В їжу вживали перемелені кістки тварин зі скотомогильників, дрібну солому, січку, кору дерев.

До 30 -х років хати в селах не зачиняли. Громада суворо засуджувала крадіжки. За голодомору крадіжку перестали сприймати як гріх, ганьбу. З покійника могли зняти одяг, взуття; у чужої дитини забрати харчі, по-можливості скористатись колгоспним майном, як компенсацією за недоплачені трудовні.

Впливу зазнали і поховальні традиції. В українському селі небіжчика ховали на третій день, зі священником, відспівували, влаштовували поминки. У роки Голодомору померлих клали в власноручно збиті ящики або замотували в рядно, ховали переважно в спільних могилах. Місцевою владою вводилась посада збирачів з оплата 300-500 грамів хліба за виконані норми. Тому часто до небіжчиків потрапляли ще живі люди.

Підсумовуючи трагічну історію 1930-х років, варто звернутись до слів українського історика із Канади Богдана Кравченка який зауважив, що найбільшим досягненням українців у це десятиліття було те, що вони його пережили. Масовим терором була фізично винищена найбільш активна та інтелектуальна частина нації і здійснено моральне розтління тих, хто вцілів. Тому глибоке і всебічне усвідомлення самого Голодомору, його наслідків, сучасної особистої і колективної психологічної тематики й проблематики є не просто історією українського народу чи спробою пояснити проблеми нашої країни, воно може стати поверненням до своїх традицій, мови, духовності, самовизначення української нації та побудови національної держави.

Список використаних джерел

1. Гринь Д.К. Соціально-демографічні процеси в містах України (1920-1930-і рр.) / Гринь Дмитро Костянтинович: Дис. канд. іст. н. 07.00.01 – історія України. – Чернігів, 2000. – 247 с.
2. Гогохія Н. Т. Українське радянське місто 1929-1938 рр.: історико-соціальний аналіз / Гогохія Нані Тамазівна: Дис. канд. іст. н. 07.00.01 – історія України. – Луганськ, 2003. – 211 с.

3. Естественное движение населения СССР в 1930-е годы :По материалам текущего учета ЦУНХУ Госплана СССР 1933-1940 гг.

4. Эволюция семьи и семейная политика в СССР / Отв. ред. А.Г. Вышне夫斯基. – М.: Наука, 1992. – 140 с

5. Хобсбаум Э. Эхо «Марсельезы»/ Э. Хобсбаум; Пер. с англ. Агальцева Н. Г./ Незавершенная революция/ И. Дойчер; Пер. с англ. Агальцева Н. Г. – М., «Интер - Версо», 1991. — 272 с.

*Зоря Каріна, студентка архітектурного факультету,
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ЕВОЛЮЦІЯ АРХІТЕКТУРНИХ СТИЛІВ: ЧИ ПОВТОРЮЄТЬСЯ ІСТОРІЯ ?

На це питання може бути декілька альтернативних відповідей.

Більшість нашого суспільства вважає, що Архітектура – це лише міцність, зиск та прибуток будівель і споруд. Невід’ємна частина людських потреб для вдосконалення особистого простору.

На мою думку, термін Архітектурного стилю, перекладається як симбіоз мистецтва подібного до живопису та скульптури, який з часом перетворюється у формування і відтворення будівельно-матеріальної конструкції. Архітектура і стилістика – поєднання художніх факторів (від звичайного ескізу, до монументального проекту).

Аргументом можуть стати й досі збережені до нашого часу давньогрецькі споруди, готичні собори, храми, єгипетські піраміди, чіткість відображення тогочасного розпису стін, стель, будинків, фасадів.

Історики вважають давній розпис, першим винайденням орнаментів й текстурних зображень.

А епоху давньої скульптури – початком зародження оздоблення інтер’єрів й ансамблів. Період винайдення Ордерної системи – створенням легендарної Еллади Стародавньої Греції. [2].

Вище зазначене, перейшло й до нашого часу: починаючи від розпису соборів, палаців, до прикрашання замків, оздоблення житлових будинків, проектування фасаду інколи за аналогом Грецької стилістики - надзвичайно шанується в наші дні.

Відома архітектор – дизайнер Заха Хадіт, за життя поділяла тематику нашої дискусії на дві категорії. Архітектурний стиль, - писала вона, - має два призначення: просторовий (територіальний) і годинниковий.

Давньогрецький,

Просторовий – Єгипетський,
Етрусський.

Годинниковий - Романський, Готичний, стиль Відродження, Бароко, Рококо. Стиль називається «чистим» – пише Хадіт, - якщо всі елементи в незмінному вигляді і належному співвідношенні знаходяться на своїх місцях, або «нечистим», якщо в нього введені елементи інших стилів» [2].

Трохи згодом, ми стаємо свідками Класицизму, Неокласицизму та Модерну, який в Австрії має назву « Сецесіон», а в Італії «Ліберті».

Візьмемо до уваги Сантьяго Калатрава – іспансько-швейцарський архітектор і скульптор, автор багатьох футуристичних будівель в різних країнах світу. Досліджуючи колись схоже питання нашої теми, Сантьяго писав, що естетичні проблеми містобудування, легко вирішуються художнім стилем того, чи іншого міста, саме цей стиль, є цілісним колоритом, який залежить від естетичних смаків архітекторів [6]. У приклад можемо навести Софійський собор, площу Богдана Хмельницького у Києві, площі декабристів з мідними вершинами у Санкт-Петербурзі.

Фредерік Кізлер вважав, що справжній смак архітектора в архітектурі, проявляється тоді, коли здалеку по силуету, можна впізнати спрямовану в небо, церковну споруду, широкі смуги вікон, великі рекреації шкільної споруди, будівлю кінотеатру.

Роздуми з мого боку - спроба, донести нашому суспільству теорію «психології проектувального будівництва» - функціональне призначення споруд, повинно поєднуватися зі звичайною естетикою, гармонією форм, привабливістю ландшафту [3]. Намагаюся відстояти думку стосовно того, що людське тіло впливає на архітектуру в плані розмірів, пропорцій, ритму, метру, статички та динаміки. Саме ідея руху в динамічній споруді, перетворює звичайну будівлю на неабияке явище. Відштовхуючись в такому напрямку, ми отримали дивовижний стиль під назвою «Деконструктивізм». За словами відомого архітектора Даніеля Лібескінда, стосовно цього стилю, ми передбачаємо чіткість зламані конструкції, а точніше за його словами «поверхность должна умереть, ибо линия всегда перпендикулярна вибрации испускаемой Богом» [5].

Безперечно, стилів багато, та у моїй уяві, саме Деконструктивізм, здатний в процесі розповіді змінити сенс не тільки своїх, але й чужих творів. «Особливість міста Деконструктивістського стилю вивертається навиворіт, коли в нього впроваджується невелике, але резонансно-постмодерністське зерно своєї будівлі» [3].

Отже, з одного боку, історія нашого питання не має повторень в тому плані, що з винайденням нових технологій, архітектурний стиль

змінюється до невпізнанності. Існування нашої епохи, дає нам змогу зустрітися з невідомим. Наше століття вже має перелік таких багатьох новинок як: Хай-Тек, Готика, Ловт, Кантри, Мінімалізм, Прованс, Етностиль, Скандинавський стиль, Конструктивізм, Колоніальний стиль, Фахверк та ін. Та з іншого боку, історія все ж таки повторюється. Не дивлячись на зміни, ми повертаємось до аналогів, використовуючи старі ідеї, як шаблон вдосконалення сучасних. Так звана гра на фортепіано, сенсом якої є створення нової композиції, застосовуючи однакові клавіші.

Список використаних джерел

1. Блохіна І. В. Всесвітня діагностика архітектурних стилів / І.В.Блохіна. - 2014.
2. Барановський Г. В. Архітектурна енциклопедія другої половини ХІ ст. Том І. - Архітектура сповідань / Г.В.Барановский. - 1902.
3. Гельоранд А. Л. Проектування громадських будівель і споруд / А.Л.Гельоранд. - 2006.
4. Змеул С. Г., Маханько Б. А. Архітектурна типологія будівель і споруд / С.Г.Змеул / Б.А.Маханько. - 2004.
5. Робертсон Б. А. Форма , конструкція, деталь. Ілюстрований довідник / Б.А.Робертсон. - 2005.
6. Сантьяго К. В. В Пошуках руху / К.В.Сантьяго. - 2012.

*Ігнатенко Олександр, студент будівельного факультету
Науковий керівник: Панібудьласка А.В., к.і.н., доц..*

ГОЛОДОМОР ТА МАСОВІ РЕПРЕСІЇ: ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Коли дослідники говорять про Голодомор 1932-33 рр., мається на увазі період з квітня 1932 по листопад 1933 рр. Саме за ці 17 місяців, тобто, приблизно за 500 днів, в Україні загинули мільйони людей. Найбільш досконала статистика не спроможна передати глибини та масштабності соціально-економічних, політичних та морально-психологічних наслідків голодомору, жахливого свавілля владних структур і масових випадків ганебного для людини явища - канібалізму. Голодне лихоліття, яке охопило адміністративні райони з населенням понад 40 млн. осіб і тривало майже два роки, явище не стихійне, а цілком рукотворне.

За антиукраїнською спрямованістю та масштабністю застосування, голод 33-го року виявився найжахливішою зброєю масового знищення та соціального поневолення селянства, якою скористався тоталітарний режим в Україні.

Психологічні наслідки Голодомору переживаються важче, ніж наслідки війни, впевнені експерти. На війні зрозуміло, де ворог. В Україні ж народ знищував власний уряд. Наслідками стали: занижена самооцінка, схильність до залежної поведінки, страх перед представниками влади, схильність до сильної руки, найрізноманітніші страхи - від страху голоду до просто страху перед майбутнім, відсутність ініціативи.

Смерть гідних, кращих, найбільш працьовитих привела до втрати традицій та звичаїв, до деградації моральності і зміни в генотипі українського народу. А головне — життя людини знецінилося, знецінилась роль людини-працівника.

Очевидці голодомору і навіть їхні діти успадкували генетичне почуття страху, особливо до кардинального реформування усталеного способу виробництва. Терор голодом виховував у них сліпе поклоніння владі, «законослухняність» і соціальну терпимість.

Не варто забувати і про прямий вплив голодомору на соціальну структуру населення України. Після цієї катастрофи традиційне українське село зі своїм укладом і звичаями перестало існувати. Колективізація і Голодомор призвели до таких рушійних соціально-економічних явищ, як «розселянювання» та «пролетаризація». Розселянювання — це втрата селянина-господаря, виробника, який правив за економіста, агронома, організатора і виконавця виробництва, продавця, носія духовної культури нації, а пролетаризація — це позбавлення права власності на виробництво. Відомий історик С.В. Кульчицький зазначає: «Демографічні наслідки голоду не обмежуються прямими втратами. Не треба забувати і про ненароджених. Природний приріст населення на Україні скоротився з 662 тис. у 1927 р. і 644 тис. у 1928 р. до 97 тис. чоловік у 1933 р. В основі такого катастрофічного зниження — тільки голод.»

Від голоду загинули цілі покоління справжніх господарів, які любили землю і вміли на ній працювати, а відтак було загублено історичну пам'ять нації, оскільки були знищені або повмирили батьки, що не встигли передати досвід від свого діда-прадіда.

Список використаних джерел

1. <http://svatovo.ws/korolko/golodomor/famine10.html>
2. <http://narodna.pravda.com.ua/history/4b2e5b968737b/>
3. https://dt.ua/SOCIETY/psihologichni_naslidki_golodomoru_-_zanizhena_samootsinka_i_strah_ukrayintsiv_pered_vladoyu.html

*Квіцинська Софія, Трончук Олена, студентки
архітектурного факультету*

Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.

ШКОЛА УКРАЇНСЬКОЇ МОНУМЕНТАЛІСТИКИ МИХАЙЛА БОЙЧУКА: ПОВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПИ, ДО СЕБЕ

Художній світ традиційно пов'язував досягнення монументального мистецтва з іменами Сікейроса та Рівери. І лише з проголошенням незалежності України та влаштованими виставками творів Михайла Бойчука і його учнів (переважно того, що залишилося в ескізах), «бойчукізм» ввійшов в один ряд з корифеями монументального стилю. Український геній монументалістики і його учні були фізично знищені сталінським режимом в 1937 році.

Сьогодні творчий доробок Михайла Бойчука та його учнів – це окремий розділ історії українського та світового мистецтва, одне з найсамобутніших явищ ХХ ст., вічно жива правда, що пережила сталінський режим з його тоталітарною ідеологією і відродилася знову.

М. Бойчук отримав прекрасну фахову освіту. Вирішальну роль у самовизначенні Бойчука як митця відіграло його перебування і навчання в Парижі, а також дворазові поїздки по мистецьких центрах Італії, здійснені, як і навчання у Мюнхені, завдяки меценатству митрополита Андрея Шептицького.

Перебуваючи в Парижі, вивчаючи в оригіналах творчість європейський майстрів, М. Бойчук приходив до ідеї монументалізму і створення власної мистецької школи в Україні. Продукований М. Бойчуком неовізантизм був однією з об'єднуючих ланок між українською культурою і європейським художнім процесом. Експериментальні пошуки «бойчукізму» провадилися в руслі, властивому як тогочасній епосі модернізму, так і етосу національної революції 1917-1921 рр.

У творах цього періоду в навчальній майстерні в Українській Академії мистецтв М.Бойчуку вдалося втілити ідеальну модель національних уявлень про гармонійне життя людини на Землі. Для Михайла Бойчука видима оку повсякденність мала високу цінність, перетворювалася на ікону. У своєму неовізантизмі Бойчук фактично стверджував, що “Дійсність – це ікона” [1].

В основу свого художнього методу М. Бойчук поклав принципи органічного сплаву досягнень світової мистецької спадщини, народних традицій і революційної тематики як нагальної необхідності того часу. В академічних стінах художник зміг реалізувати свої ідеї про синтез мистецтв, створити авангардний напрям монументального живопису.

Більшовицька влада, яка прийшла в Україну, взяла за основу агітаційно-пропагандистську функцію мистецтва, вивівши його на майдани і вулиці, зробивши глядачами багатотисячні народні маси. Ставка робилася на політичний плакат, газетно-журнальну графіку, героїчний театр, масові театралізовані дійства, розписи агітпоїздів та оформлення вулиць у дні революційних свят або подій, потрібних радянській владі для свого ствердження.

Ім'я Бойчука для студентів було оточене романтикою. Заняття фресками, темперою, монументальним мистецтвом притягувало до нього молодь. Студенти прагнули потрапити до майстерні Бойчука. Для них Бойчук висував умови: навчатися не менше 7 років, безумовний послуг щодо його вказівок, протягом навчання не одружуватися тощо [2]. Ті студенти, які не мали де жити, мешкали у самого майстра. Його ідея школи-майстерні сприяла колективній роботі в області монументального мистецтва, як у часи італійського Відродження.

Утвердження універсального методу соціалістичного реалізму в культурі, що супроводжувалося жорстким ідеологічним контролем з боку тоталітарного режиму, спровокувало внутрімістецьку критика М. Бойчука. Критика розпочалася в середовищі Київського мистецького вузу, як реакція на перші значні успіхи його школи, але згодом була підхоплена владою для планомірного цькування «бойчукізму» з кінця 1920-х рр. Ярлики щодо так званих формалізму та націоналізму стали доказом ворожості «бойчукізму» радянському режиму, хоча і ґрунтувалися на обмеженому розумінні ідеологами тоталітаризму проблем національного та значення мистецької форми в художньому поступі. Феномен особистості Михайла Бойчука поєднував у собі демократизм і вимогливість, майстер жив у своєму світі й мало цікавився громадським життям. Але це не завадило радянському режиму звинуватити Бойчука та його учнів в буржуазному націоналізмі.

Суспільний резонанс «бойчукізму» спровокував тоталітарний режим на репресії проти Михайла Бойчука та його учнів. «Бойчукізм» як по-справжньому самобутній художній напрямок закликав українських людей не забувати своє коріння, власну історію та власні традиції; пробуджував в українців національну свідомість.

Михайло Бойчук та чотири його учні були реабілітовані 20 років потому у період хрущовської десталінізації за відсутності будь-яких доказів їх антидержавницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бенюк О.Б. Художньо-естетична концепція школи бойчукістів // Актуальні проблеми філософії та соціології. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apfs.in.ua/v6_2015/7.pdf

2. Там само.

*Коробчук Ірина, студентка архітектурного факультету,
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ ТА РЕПРЕСІЙ

Голодне лихоліття – це насамперед соціо-гуманітарна катастрофа, яка незважаючи на відносну давність події, має психічні та психологічні наслідки для сучасної української нації. Умисне введення у стан психічного та психологічного виснаження залишило видимий відбиток на наступних поколіннях нації.

У клінічному розумінні можна говорити про посттравматичний стресовий розлад, проявом якого є тривала зміна характерологічних особливостей людини. Позбавлення людини можливості задовольнити одну з базових потреб, необхідних для життя, веде до того, що вся психологічна надбудова порушується. Залишається єдине домінантне бажання – вижити.

Можна говорити в таких випадках про неконтрольовану регресію особистості, про перехід функціонування людини на відповідний регресивний рівень. Унаслідок цього такі поняття, як мораль, совість, прив'язаність, піддаються значній загрозі. Для того, щоб вижити, люди готові на зраду, підлість.

Чинником, що не менше впливав на психологію особи є страждання від спостереження, як мучаться і вмирають близькі люди, а сам чуєшся безпорадним. Наростає відчуття власної недієздатності, неспроможності. Втрачається самоповага і віра в інших людей, знижується самооцінка.

Для відтворення адекватної картини деструктивного впливу Голодомору на розвиток українського народу дослідницька група Центру українознавства КНУ імені Тараса Шевченка протягом 2003-2008 років провела обстеження 1000 громадян України, яким у 1932-1933 р. було від 1 до 7 років. 500 із них жили на українських теренах, де був Голодомор (перша група), і 500 - мешкали на українській етнічній території, яку Голодомор не зачепив (друга група).

Оцінка психологічних наслідків Голодомору 1932-1933 рр. базувалась на використанні відомих психологічних методів та спеціально розробленого опитувальника. Основною метою цього дослідження було виявлення психологічних особливостей членів першої групи і порівняння двох груп респондентів. Результати проведеного

дослідження засвідчили, що представники першої і другої груп відрізняються за такими характеристиками:

- наявність неусвідомленого комплексу меншовартости - 78% респондентів з першої групи і 32% - з другої;
- схильність до конформізму - 75% і 20%;
- високий рівень тривожности - 73% і 12%;
- низький рівень суб'єктности - 72% і 19%;
- низький рівень самоактуалізації - 69% і 35%;
- низький рівень домагань - 66% і 33%;
- неадекватна самооцінка - 65% і 46%;
- відчуття відчужености від України та її національних інтересів - 63% і 7%;
- домінування поведінкових тенденцій до уникання - 60% і 21%;
- домінування депресивних настроїв - 59% і 11%;
- низька самоефективність - 57% і 17%;
- наявність фобійних розладів - 55% і 7%;
- наявність внутрішньоособистісних конфліктів - 53% і 10%;
- регресія поведінки (перехід на попередній рівень розвитку), що унеможливорює адекватність дій у нових умовах - 51% і 20%;
- наявність психосоматичних розладів - 50% і 20%.

Отже, Голодомор великою мірою призвів до руйнування моральних засад людськості. Значних втрат зазнала мораль, совість, прив'язаність. Одним фактором, що спричинив зміну особистості внаслідок пережитого стресу, були страждання тих, хто вижив, і переживання ними вини за безпорадність і неспроможність врятувати помираючих від голоду. Втрачається самоповага і віра в інших людей, знижується самооцінка. Унаслідок цього люди стали залежними від чужої сили, малоініціативними, легше піддаються впливам, стають "робочою масою", дають себе використати, люмпенізуються, і як результат, людина стає більш керованою, малоініціативною, легше піддається впливам, колективізації, стає робочою масою, яка підіймала будови перших п'ятирічок.

Список використаних джерел

1. Долішня Н., Рослюк С. Посттравматичні наслідки Голодомору // Медицина світу. - 2011. - Том XXX. - Ч. 4.
2. Рева І. По той бік себе: соціально-психологічні і культурні наслідки Голодомору та сталінських репресій / Інститут суспільних досліджень. – Дніпропетровськ: А.Л. Свідлер, 2013. – 269 с.
3. <http://www.lvivpost.net/ukraine/n/12821>
4. <http://www.lvivpost.net/ukraine/n/1282>

Кургуз Юлія, студентка будівельного факультету

Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.

МАСОВЕ РУЙНУВАННЯ ПАМ'ЯТОК СТАРОВИНИ – ЛІКВІДАЦІЯ СПАДКОЄМНОСТІ ПОКОЛІНЬ

Наприкінці 20-х років культурний поступ українського народу був перерваний авторитарними діями партійного керівництва. Справа охорони пам'яток почала різко занепадати. Пам'ятки минулого розглядалися як архітектурно-художні твори, що відтворюють попередні епохи феодалізму та капіталізму, а тому питання їх охорони, дослідження, використання й популяризації не вважалися обов'язковими. На практиці це призводило до нищення і безгосподарного використання пам'яток, особливо культового характеру: монастирів, церков, а також садиб історико-культурного призначення.

Кампанія по знищенню стародавніх соборів і монастирів велася високими темпами. У 1917 р. в країні налічувалося 106 356 діючих молитовних будинків усіх віросповідань, а в 1928 р. – 38 194, зокрема православних зменшилося відповідно з 77 767 до 32 995 [1, с. 11]. Монастирі, церкви, костьоли, синагоги закривалися і розбиралися за ухвалою громадян на “будівельний матеріал”. Часто для їх руйнування застосовували вибухівку. На місці знесених історико-архітектурних об'єктів тривалий час лишалися пустирі, які пізніше забудовувалися.

Зносилися не тільки культові споруди, а й будівлі цивільної архітектури під приводом, що вони перешкоджають новому будівництву чи вуличному рухові. Наприклад, за розпорядженням місцевої влади, під приводом гострої нестачі цегли й каміння, зруйнували залишки замку Б. Хмельницького в Чигирині. Взагалі відношення до козацтва було “особливим”: знищені поховання всіх гетьманів України та козацьких ватажків, зокрема П. Сагайдачного в Братському монастирі в Києві, С. Кішки, Я. Шаха, І. Підкови біля Успенського собору в Каневі, козацькі цвинтарі. Уціліли лише понівечені могили кошових отаманів І. Сірка та К. Гордієнка.

Публікація сталінської статті “Про деякі питання історії більшовизму” (1931 р.) запустила офіційно санкціоноване негативне ставлення до пам'яток старовини, які не слугували утвердженню тоталітарних ідей. По суті, всі пам'ятки археології, історії, архітектури і природи опинилися поза державною охороною. Їх долю, як правило, вирішували службові особи, які не мали нічого спільного з проблемами збереження і вивчення культурних цінностей. Варварську руйнівну роботу проводили організації по збору металобрухту, збираючи

кольоровий метал для потреб промисловості, нищилися сакральні пам'ятки. Прикладом такої діяльності є руйнування Аскольдової могили. За першим генеральним планом реконструкції Києва в 1934–1936 рр. Аскольдову могилу розчистили від пам'яток минулого і перетворили на міський парк культури та відпочинку. Планово знищили найбагатше аристократичне кладовище, що існувало тут з ХІХ ст., розбили надмогильні мармурові плити, надгробки, які були використані як матеріал для будівництва та оформлення парків. Цінні речі з розритих могил були конфісковані працівниками Наркомату внутрішніх справ.

Поряд з руйнуванням і перебудовою архітектурних пам'яток величезних втрат зазнали вилучені із них історико-художні цінності. Вже з кінця 20-х років розпочався, а з 30-х роки набув загрозливих масштабів розпродаж на світових аукціонах творів мистецтва і пам'яток старовини, організованих Всесоюзним об'єднанням “Антикваріат”. Радянське керівництво ставилося до культурних цінностей як до товару, джерела одержання іноземної валюти. Практично за безцінь збувалися національні скарби. Цивілізований світ не знав подібного розпродажу культурних цінностей.

Останнім часом у суспільстві значно актуалізувалися проблеми, пов'язані з історичною пам'яттю, з меморіальним простором держави, представленим широкою палітрою різних пам'яток. Важливо не створювати нові лінії протиборства, не увічнювати у меморіалах постаті, що дістають у суспільстві неоднозначну реакцію. Очевидно, варто за прикладом посткомуністичних європейських країн створити окремі місця зберігання пам'ятників тоталітарної доби, Музей Української революції – меморіал [2]. Такий меморіал-пантеон став би візитівкою Києва, місцем екскурсійного паломництва.

На сьогодні Україною зроблені важливі кроки у сфері охорони пам'яток. У 2017 р. були розширена буферна зона об'єктів ЮНЕСКО: Софії Київської та Києво-Печерської лаври, а також заплановані містобудівні перетворення у цих зонах. Крім того, Україна приєдналася як спостерігач до розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи, а також долучилася у нинішньому році до Європейського року культурної спадщини. Перспективною та обнадійливою є і запропонована Мінкульттом концепція впровадження електронного обліку та презентації об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей на 2017-2020 рр.

Список використаних джерел

1. Акуленко В. Злочин проти пам'яті. Про нищення культурних цінностей на Україні (1927–1941 рр.) / В. Акуленко. – К.: Знання, 1991. – 48 с.
2. «Історичний шлях» у київських монументах: спадок минулого і сьогочасні проблеми. Пам'ятки України. Історія та культура.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2014_1/19.pdf

*Логвіна Аліна, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Гербут Н.А., к.п.н.*

МІСТОБУДІВНА СФЕРА В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ СРСР

Тоталітаризм характеризується прагненням держави до повного підпорядкування політичної влади, ідеології та контролю майже над усіма сферами суспільного життя.

Характерні риси, що відображають сутність тоталітарного режиму:

- однопартійність – одна партія, що претендує на повне підпорядкування своїх членів символам віри та їх виразникам;
- недемократичний засіб організації партії - влада йде вниз - від лідера, а не вгору - від мас;
- ідеологізація усього життя суспільства;
- терористичний поліцейський контроль - за допомогою силових і каральних органів держава контролює життя і поведінку населення;
- монопольний контроль виробництва і економіки, а також всіх інших сфер життя, включаючи освіту, культуру, мистецтво, архітектуру і т. д. [5].

Слід відзначити, що архітектура тісно пов'язана з політикою. Містобудування в рамках політичної діяльності є однією з форм впливу на громадську думку. Архітектурні процеси відображають ціннісні моделі і весь комплекс культури, притаманних конкретним часу та місцю. Роль архітектури як засобу пропаганди нової релігії або нової ідеології неможливо переоцінити.

Ле Корбюзьє зазначав, що справа архітектури - висловлювати розум епохи і що зміни соціального ладу і економічної політики неминуче тягнуть за собою відповідно перетворення архітектурного феномену.

У перші роки Радянської влади Україна зазнала найгострішу житлову кризу, антисанітарію та перенаселеність[2].

У 1920-1930-х рр. ознаки Другої хвилі в СРСР (централізація, максимізація, концентрація) значно вплинули на планування сучасних міст, яке мало активно сприяти індустріалізації країни.

Знищення українського села (внаслідок голодомору, що призвів до значної втрати сільського населення) призвело до високої урбанізації, що вплинуло на розбудову міст.

Радянська влада висувала нові соціально-економічні умови, а саме :

- ліквідація приватної власності на землю;
- тотальне планове господарство ;
- введення колективізації.

Внаслідок цього з'явилась гостра необхідність пошуку та створення нових підходів до планування міст, будівництва нових житлових утворень, створення районних систем комплексного культурного й побутового обслуговування [6]. Цими проблемами займалися такі відомі теоретики, як М. Гізбург, О. Габричевський , М.Охитович тощо.

У першу чергу радянська архітектура ставила проблеми формування простору в залежність від потреб, висунутих соціалістичним суспільством.

Влада орієнтувалась на індустріалізацію, розвиток важкої промисловості та визначала необхідність забудови саме промислових міст України. У 1920 р. були розроблені правила зі спорудження та утримання промислових підприємств з метою поліпшення санітарно-гігієнічних умов міст, а з 1926 р. народний комісаріат доповнив правила умовами, за якими розміщення нових підприємств мало бути обов'язково узгоджено з містобудівними планами [3].

Саме протягом цих років починається активна розробка генеральних планів міст та промислових центрів[4].

Планове господарство, високий рівень централізації забезпечували взаємозв'язок усіх рівнів системи, а також актуалізували потребу розробки довгострокових містобудівних прогнозів. Інтенсивному розвитку містобудівної сфери в Україні сприяла наявність у республіці потужних сировинних та індустріальних баз загальносоюзного значення, а також гостра необхідність відновлення зруйнованих у попередні роки промислових та цивільних споруд.

Після ліквідації багатьох архітектурних творчих гуртків і створення єдиної Спілки архітекторів, якою було значно простіше керувати та здійснювати вплив на її членів, було прийнято рішення

створити єдино вірний стиль - радянський. Сприйняття традиції відбувалося в процесі вирішення художніх завдань, поставлених епохою.

Незважаючи на різноманітність планувальних прийомів, в них чітко відображаються деякі загальні риси, що свідчать про єдність устремлінь авторів:

- найважливішим фактором, що викликав появу нових населених пунктів, стали існуючі або створювані промислові підприємства;
- поселення вирішувалися як автономні містобудівні одиниці, функціонально і композиційно не зв'язані з існуючими містами;
- важливою рисою проєктів планування було прагнення до єдності архітектурно-художньої ідеї всього поселення, і створення мінімальними засобами закінчених архітектурних ансамблів;
- велике місце приділялося питанням колективізації побуту [2].

Дослідник українського містобудування В.Альошин вважав, що особливістю першого післяреволюційного 15-річчя став містобудівний підхід до вирішення архітектурних задач: прагнення розглядати середовище проживання людини як цілісну взаємопов'язану систему - від гігантських територіальних комплексів у масштабах області, промислового району, республіки, навіть всієї країни, до елементарних одиниць розселення в структурі населеного пункту - кварталу та окремої будівлі [1].

Для нового радянського суспільства розроблялись нові архітектурні форми. У плануванні міст велика увага приділяється місцям масового дозвілля - площам, магістралям, проспектам. Ці простори були необхідні владі для проведення широкої пропаганди та підтримки уваги громадян. Проведення демонстрацій, всенародних свят є невід'ємною атрибутикою влади, способом пропаганди державної ідеології.

З малих форм переважають обеліски, популярністю користуються такі громадські будівлі, як клуби, палаци піонерів, кінотеатри. Велика увага приділяється озелененню та створенню парків. Але слід зазначити, що становлення стилю йшло під жорстким державним контролем. Стиль спочатку вписувався в рамки панівної ідеологічної концепції, всі спроби відступу від неї негайно припинялися.

Усі країни, що входили до складу СРСР зазнали наслідки радянського режиму. Влада контролювала усі сфери життя та архітектура не була винятком. Економічна ситуація та філософія держави значно впливали на становлення архітектурного стиля в певному часі .

Містобудування дотримувалось принципів стандартизації та

спеціалізації, планування орієнтувалось на типове проектування з розрахунком на масове виробництво та споживання . Масштаби явища були розширені до планувань селищ і міст . У сталінській моделі побудови соціалізму домінуючою ланкою була індустріалізація.

Список використаних джерел

1.Алешин В. Э. Развитие представления о социалистическом поселении в градостроительстве Украины в 1920-х начале 1930-х годов : дис. На соиск . уч. Степ. Канд. Арх.: спец . 18.00.01 «Теория и история архитектуры» / В. Э. Алешин [Электронный ресурс]. – К.,1985 – 178 с.

2.Алешин В. Э. Социалистический город в представлениях первых градостроителей Украины. - Стр-во и архитектура, 1984, № 7, с. 26.

3.Костин В.И. Ворошиловград : Архитектурно-исторический очерк /В.И . Костин. – К.: Будівельник, 1981. – 223 с.

4.Развитие строительной науки и техники в Украинской ССР : В 3-х т. –Т 2 : Строительная наука и техника в Украинской ССР в 1917-1941 гг. / Моисеенко В. П. [и др.] – Киев : Наук. Думка, 1990. – 240 с.

5. Советское градостроительство 1917 - начало 1930-х [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://arx.novosibdom.ru/node/2354>

6.Хаустов П. Планування міст / П. Хаустов, Г. Шапаровський. – Харків – Київ : Укрдержтехвидав, 1931. - 91 с.

Максим'юк Іван, студент будівельного факультету

Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.

ПОЛІТИКА УКРАЇНІЗАЦІЇ: ВІД ЗДОБУТКІВ ДО ЗНИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ

Політика українізації, що проводилася радянською владою в 20-ті – 30-ті роки ХХ ст., – особлива сторінка українського елітотворення, становлення альтернативної еліти нової доби.

Хоча 80 відсотків населення України становили українці, органи влади на 95 відсотків склалися з російських або зросійщених працівників. Із 3702 відповідальних службовців різних рівнів українською мовою вільно володіли лише 797. Позначилася також відсутність книг, підручників, словників з української мови [1].

Політика українізації виглядала актуальною з урахуванням задоволення певних національних потреб українського народу: висування етнічних українців на керівні посади; запровадження української мови як державної; розвиток національної за формою й

радянської за змістом культури; створення відповідних умов для культурного розвитку національних меншин.

Наслідки політики українізації були досить переконливими. Так, у 1930 р. кількість шкіл з українською мовою навчання становила уже 85 відсотків, на українську мову було переведено 75 відсотків діловодства державних установ, українською мовою видавалося 90 відсотків газет і більше половини книжок та журналів. Відсоток етнічних українців серед службовців державного апарату зріс з 35 до 54. Набула розвитку українська культура. Видавалося понад 20 літературно-художніх альманахів, 55 журналів, з'явилися численні літературно-художні об'єднання, працювало 45 професійних театрів [2]. Політика українізації сприяла залученню до соціалістичного культурного будівництва української інтелектуальної еліти. З еміграції повернулися деякі відомі діячі періоду Української Народної Республіки, зокрема М. Грушевський.

Українська культура поповнилася новими іменами, хоча згодом деякі з них були викреслені та фізично знищені: М. Хвильового, М. Зерова, Г.Косинки, М. Рильського, П. Тичини, В. Сосюри, Леся Курбаса, О.Довженко, Г. Верьовки та ін.

Але як тільки більшовики вловили тенденцію національного підйому і вихід політики українізації з-під контролю радянської влади, був включений механізм примусу та репресій. В українській інтелектуальній та культурній еліті більшовики побачили ідейного конкурента компартії. Це стало причиною згортання процесів українізації з кінця 20-х років. Український буржуазний націоналізм був названий Сталіним однією з основних загроз для єдності Радянського Союзу. Почалися масові репресії проти української інтелектуальної, культурної та партійної еліти. Масовий Голодомор-геноцид знищив українського селянина-одноосібника як етнонаціональну силу, що протистояла політиці насильницької колективізації.

В кінці 20-х – 30-ті роки Україною прокотилися хвилі арештів визначних діячів української науки, культури, релігії. Зокрема у вересні 1929 року були заарештовані, а в 1930 р. відбувся процес над 45 «керівниками» «Спілки визволення України»: серед них – академік С. Єфремов, професори Й. Гермайзе, М. Слабченко, письменники М.Івченко, Л. Старицька-Черняхівська. За фальшивими звинуваченнями були засуджені та розстріляні Г. Косинка, К. Буревій, Д. Фальківський, О.Близько, І. Крушельницький.

Окрему трагічну сторінку являють собою судові процеси над інженерно-технічною інтелігенцією. Саме весною цього року спливає 90 років так званій шахтинській справі, коли інженерів та техніків

Донецького басейну звинуватили у свідомому шкідництві, організації вибухів на шахтах, злочинних зв'язках з колишніми її власниками, закупівлі непотрібного імпортного обладнання, порушенні техніки безпеки, а також законів про працю. «Шахтинська справа» зачепила до 1000 осіб. Лише дехто з обвинувачених, не витримавши тортур, дали покайнні зізнання, інші – повністю їх відкинули; були й такі, які визнали себе винними з усіх статей обвинувачення. 11 осіб засудили до вищої міри покарання — розстрілу, більшість була ув'язнена на строк від 4 до 10 років.

Спровокованими були і процеси по звинуваченню технічних працівників Кадіївського рудоуправління (1924 р) та Дніпровського заводу (1925 р.) в економічній контрреволюції. Через два роки після завершення «шахтинської справи» було організовано черговий судовий процес, спрямований проти так званої шкідницької організації, буржуазно-кадетської «Промислової партії». Організація, нібито, нараховувала до 2000 осіб, при тому що судили лише 8 осіб, а сферою діяльності організації були названі основні промислові райони Донбасу. Членів організації звинуватили у намаганні повалити радянську владу й відновити капіталістичний устрій шляхом систематичного підриву економічного потенціалу СРСР.

Таким чином, політика українізації, рекрутувавши нову українську еліту, одночасно ніби «виказала» українських патріотів радянському тоталітарному режиму. Масові репресії і винищення української національної еліти в 20-ті - 30-ті рр. ХХ ст. зруйнували процес українського елітотворення, що позначається і донині. На жаль, нинішня українська еліта далеко не завжди позиціонує себе як національна, а наші моральні лідери залишаються не затребуваними владою.

Список використаних джерел

1. Пасічник М.С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: навч. посіб. // Політологія: бібліотеки.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-9856.html>

2. Історія України від найдавніших часів до початку ХХ ст. // Історія України.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://history.vn.ua/book/zno2010/99.html>

*Малига Поліна, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ГОЛОДОМОР ТА МАСОВІ РЕПРЕСІЇ У НОВІЙ КАХОВЦІ: ШЛЯХ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ПАМ'ЯТІ

Голодомор 1932-1933 рр. - жахлива трагедія українського народу, яка не має аналогів в історії людства. Причини й масштаби цієї трагедії приховувалися не лише від світової громадськості, а, предусім, від кількох поколінь радянських людей.

У січні 1990 року ЦК Компартії України прийняв постанову “Про голод 1932-1933 років на Україні та публікацію пов’язаних з ним архівних матеріалів”. Вперше дана політична оцінка голодомору, розкриті справжні причини, названі безпосередні винуватці.

Причиною трагедії стала політика сталінського режиму. Голоду, як відомо, передувала компанія розкуркулення і колективізація. На березень 1930 року на Херсонщині розкуркулено більше 4 тис. господарств, а до 1932 року куркульство як клас взагалі ліквідували. В ході примусової колективізації й розкуркулення українське село втратило справжніх господарів. За даними Державного архіву Херсонської області розкуркулено з конфіскацією майна 4217 господарств, відібрано коней - 44735, корів - 27305, всього на 2240896 крб.(за тогочасним курсом).

Нині є очевидним, що голодомор 1932-1933 років в Україні був результатом спланованих системних заходів та виступив одночасно інструментом знищення соціальної бази народного опору Радянській владі в Україні, всесоюзній індустріалізації, застереженням українському радянському урядові проти намірів проводити порівняно самостійну політику. Кількість жертв голодомору на сьогодні не встановлена (обчислюється кількома мільйонами).

Жертвам трагедії 1932-1933 років у населених пунктах Херсонщини встановлені пам’ятні хрести та пам’ятні знаки. У листопаді кожного року проводяться заходи щодо вшанування пам’яті жертв цієї страшної трагедії.

Голодомор 1932–1933 років як явище геноциду народу підпадає під означення геноциду, поданого в Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року “Про попередження злочину геноциду і покарання за нього”. Так, стаття 2 цієї конвенції визначає геноцид “як будь-яке з діянь, які вчиняються з наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу, а саме:

- вбивство членів групи;

- заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам групи;
- умисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її;
- заходи, розраховані на недопущення дітонародження в середовищі групи;
- насильницька передача дітей з однієї групи до іншої.

Про те, що в українських селах в ці роки відбувалося щось жахливе, знали всі. Та рабське прислужництво людиноненависницькій більшовицькій системі залишилось і сьогодні. Так, у 1993 році на території української автокефальної православної церкви у місті козацької слави Олешки (що поки що носить ім'я більшовика Цюрупи) церковна громада встановила Хрест пам'яті жертв голодоморів та комуністичних репресій. Це спричинило спротив представників КПУ.

У 1998 році надрукували брошуру просвітянина Федора Морозюка «Келегейський мор». А наш земляк, що проживає в Ізраїлі, Павло Цокота написав і видрукував у херсонській філії видавничого центру «Просвіта» збірку оповідань «Урок щедрості», присвячену теж голодомору 1932-33 років.

«Просвіта», маючи свої напрацювання, билася об чиновницькі редути, ніби об глуху стіну. Начальник управління культури і туризму облдержадміністрації пані Федотова відповіла на наші пропозиції, що «мені не до ваших голодоморів, у мене — ремонт». Правління Херсонського обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Т.Шевченка було вимушене звернутися наприкінці 2007 року до Президента України, щоб «зманіжені панянки» згадали, що вони перш за все державні службовці багатостраждального українського народу. І була догана від Президента України першій особі області, бо ж не додивився, як за його спиною виконуються укази Президента. Тож була відповідна реакція херсонського чиновництва.

Ми пережили страшну трагедію, але потрібно жити далі, та рухатись по течії життя. Зробивши усі висновки, маємо намагатись не повторювати помилок минулого і досягати якогось результату. Ми шануємо пам'ять загиблих і завжди будемо пам'ятати про них.

Понад п'ять мільйонів хліборобів України втратили життя за планом сталінських сатрапів, яким так сподобались військово-комуністичні методи соціалістичного будівництва, що аж до геноциду народів вдалися.

Здолаємо кризу духовну — здолаємо кризу і економічну.

Список використаної літератури

1. Голодомор в Україні 1932-1933 : бібліогр. покажч. / Одес. держ. наук. б-ка ім. О. М. Горького, Ін-т історії України НАН України, Фундація українознав. студій Австралії ; упоряд. Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун; редкол.: С. В. Кульчицький (відп. ред.), О. Ф. Ботушанська, В. Мотика; пер. на англ. В. Мотика. - О. ; Л. : Вид-во М. П. Коць, 2001. - 654 с. Херсонська обл., с.470-474.
2. Саковська Т. Вшанування пам'яті загиблих : [відкрито пам'ятний знак в с. Подо-Калинівці Цюрупин. р-ну] / Тамара Саковська // Вісн. Олешня. - 2008. - 21 листоп.(№93). - С. 2.
3. Пасічник О. Матеріали держархіву області з історії голодомору 1932-1933 років на Херсонщині / О. Пасічник // Метод.скринька : дод.до газети "Джерела". - 2007. – 15 листоп.(№21). - С. 1-8.
4. Єфремов О. Щоб пам'ять про Голодомор жила : [в с. Добрянці Високопіл. р-ну встановлено пам'ятний знак] / Олександр Єфремов // Високе поле. - 2008. - 28 листоп.(№48). - С. 1.
5. Голодомор 1932-1933 рр. на Великолепетичині очима дітей / упоряд., ред. М. М. Марченко. - Велика Лепетиха : Самвидав ІПК, 2008. – 442.

*Машир Ксенія, Тимошенко Віолетта,
студентки архітектурного факультету
Науковий керівник: Гербут Н.А., к.п.н.,*

ГОЛОДОМОР ТА МАСОВІ РЕПРЕСІЇ: НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Голодомор 1932—1933 рр. — штучний голод, організований тоталітарною владою СРСР, акт геноциду стосовно українського народу [1, с. 390].

Це найжорстокіший злочин, спланований для ліквідації української нації, руйнування незалежних господарств. Голодомор охопив значну частину території України, він спричинений, насамперед, політичними чинниками. Голод не був випадковим явищем соціального або природного походження, а наслідком сталінської політичної системи проти мирних людей.

Голод, що поширювався протягом 1932 р., набув найстрашнішої сили на початку 1933 р. Залишившись без хліба, селяни їли мишей, пацюків та горобців, кісткову муку і кору дерев. Мали місце численні випадки канібалізму. Але конфіскації збіжжя продовжувалися, незважаючи на те, що з голоду вимирали цілі села. За вказівкою

Молотова, коли хліба не було, забирали сухарі, картоплю, сало, соління, тобто всі запаси їжі.

Намагаючись врятуватися, тисячі селян йшли до міста, де весною скасували хлібні картки і можна було купити хліб. Однак сільським жителям хліб продавати заборонялося. Селянам не дозволялося також найматися самостійно на роботу на промислові підприємства. Незважаючи на те, що шляхи, які вели до міста, були блоковані, тисячі сільських жителів пробивалися туди, але не знаходили порятунку і вмирили прямо на вулицях. У Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Полтаві, Києві кожного ранку збирали і вивозили до братських могил померлих від голоду селян. Прагнучи врятувати від голодної смерті дітей, селяни везли їх до міста і залишали в установах, лікарнях, просто на вулицях [2, с.214].

Загальна кількість жертв катастрофи 1932— 1933 рр. в Україні досі невідома. Історики лише наближаються до її реальної статистики. Тільки протягом 1933 р., за даними В. Цапліна, у республіці померло 2,9 млн. осіб. Серед дослідників поки що немає єдності у визначенні демографічних втрат України від голодомору: Р. Конквест називає цифру 5 млн., Н. Верт — від 4 до 5 млн., С. Кульчицький — 3,5 млн. осіб [1, с. 398].

Та жодна статистика не спроможна передати усю глибину та глобальність цієї трагедії, усіх соціально-економічних, політичних та морально-психологічних наслідків. Найголовнішим критерієм масштабності голодомору є не тільки цифри, а моральне ставлення кожної людини до чужого горя, як до свого.

Через голод у людей почалися серйозні психологічні проблеми, з якими не кожен міг впоратись. Зафіксовано численні випадки самогубств. Тисячі дітей залишилось без батьків. Масово люди божеволіли і були готові заради шматочка хліба вбити своїх рідних і близьких [3].

Окрім очевидних людських втрат та морального удару голод завдав величезної шкоди українському національному життю. Він практично знищив старе українське село та його багаті народні традиції. Замість нього почало з'являтися колгоспне село, яке вже ніколи не повставало проти радянської влади. Політика колективізації приглушила почуття індивідуалізму. На декілька поколінь голодомор породив у свідомості селянства соціальний страх, пасивність, політичну апатію. Голод перешкодив розвитку української національної еліти. Він призупинив "українізацію" міст Сходу і Півдня України, після нього поповнення міського населення відбувалося в основному за рахунок імміграції з Росії.

Після голодомору розпочалась реконструкція відносин між містом і селом, яка відкривала деякі перспективи для розвитку, але не могла дати термінового ефекту. Становище в народному господарстві, і передусім на селі, було катастрофічним. Про це свідчить безліч фактів. За період 1929—1932 рр. в Україні поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 41,8% , коней — на 33,3%, свиней — на 62,3%, овець — на 74%. Річний валовий збір зернових культур в СРСР 1933 і 1934 рр. становив 680 млн. ц (найнижчі показники після голодного 1921 р.) [1, с. 398].

Отже, це був справжній голодомор, організований комуністичною партією на чолі зі Сталіном. Його метою було примусити українських селян іти до колгоспів, у селян вилучалися всі їстівні запаси, і вони масово гинули від голоду. Трагедію українського села Й. Сталін та його оточення сприймали як чергову перемогу комуністичної ідеї. Так, один із соратників "вождя народів" заявляв: "Між селянами і нашою владою точиться жорстока боротьба. Це боротьба на смерть. Цей рік став випробуванням нашої сили і їхньої витривалості. Голод довів їм, хто тут господар. Він коштував мільйони життів, але колгоспна система існуватиме завжди. Ми виграли війну"[4].

Голодомор став найбільшою трагедією за всю історію українського народу. За масштабом, жорстокістю, цинізмом і організованістю з боку влади та наслідками для майбутніх поколінь він не має аналогів в історії людства.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Історія України: Навчальний посібник/ Олександр Бойко. - 3-тє вид. - К.: Академвидав, 2007. - 687 с
2. Лановик Б. Економічна історія: Курс лекцій / За ред. Б.Д. Лановика. — 2-ге вид., перероб. — К.: Вікар, 2000. — 300 с.
3. Причини та наслідки голодомору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histua.com/knigi/aktualni-problemi-istorii-ukraini/prichini-ta-naslidki-golodomoru-1932-33-rokiv>
4. Наслідки голодомору 1932-1933 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://narodna.pravda.com.ua/history/4b2e5b968737b/>

Миرونченко Анастасія, Шекера Олег,

студенти будівельного факультету

Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.

ДИХОТОМІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ ГЕНОЦИДУ

Голодомор 1932-1933 рр. став зброєю масового фізичного, біологічного знищення українців, котрий на довгі десятиліття зруйнував природний генетичний фонд, призвів не лише до демографічних втрат, а й до морально-психологічних деформацій у свідомості української нації. Радянський режим домагався, щоб ті, хто пройшов через нелюдське катування голодом і вижив, відчули б власне цілковите безсилля перед державою, всотали психологію «гвинтика», культивували взаємовідчуженість людей, контролювали кожне своє слово у публічному просторі, нікому не довіряли

Масові репресії були основним методом будівництва нового суспільного ладу. Репресії продовжувались і після того, як було заявлено про повну та остаточну перемогу соціалізму в Радянському Союзі. Політична активність суспільства була знищена, після чого партійно-комуністичне керівництво вдалося до інших методів управління: так званого комуністичного виховання з відповідним пропагандистським супроводом.

Сьогодні, вшановуючи подвиг ветеранів Великої Вітчизняної війни, спілкуючись з ними, досить помітні результати того комуністичного виховання, хоча, можливо, і з поправкою на ностальгію за молодістю цього передвоєнного покоління українців. Слід враховувати й те, що тогочасна державна машина одночасно була і роботодавцем, а значить могла позбавити будь-кого в разі необхідності роботи за фахом. Найбільш активну частину населення чекістські селекціонери ув'язнювали або знищували. Тогочасне суспільство ставало конформістським внаслідок таких основних причин: у ньому постійно зменшувалася частка протестуючих, а з часом зростала частка вихованців радянської школи-системи. Радянська пропаганда вип'ячувала переваги новоявленого способу життя, що гарантував мінімальний рівень матеріального і культурного добробуту людей, бомжі були під заборonoю. Алкоголіків перевиховували в лікувально-трудовах профілакторіях.

Комуністичне виховання молоді базувалося на возвеличенні здобутків, досягнень всього Радянського Союзу, насамперед у перемозі над нацизмом, і відповідно на культивуванні гордості за радянську Батьківщину. Але ж ми знаємо, як вип'ячувався внесок у перемогу

російського народу зразу після закінчення війни і нинішнім керівництвом Російської Федерації. З іншого боку, внесок та жертви України у Другій світовій війні теж знайшли визнання міжнародної громадськості через участь нашої країни в заснуванні ООН.

Нинішнє молоде покоління по-своєму дивиться на історичні корені регіональних відмінностей України, зокрема по лінії схід-захід. На наш погляд, у населення західних і східних областей, яке належить до найстаршого тепер покоління, наявний різний життєвий досвід, різне ставлення до минулого залежно від цього досвіду. Ті, хто живе в західних областях, ненавидять комунізм і компартійно-радянську номенклатуру, яка чинила репресії під час «перших совітів» (з 1939 р.).

Радянська репресивна машина в першу чергу знищувала українську інтелектуальну еліту. За видатним українським вченим, етнополітологом і теоретиком права В.Старосольським енкаведисти прийшли прямо на засідання ректорату Львівського університету і знищили у 1942 р. в сибірському таборі. У своїй класичній праці «Теорія нації» вчений підкреслював несумісність соціалізму з правом націй на самовизначення, соціалістичної спільності зі спільнотою національною: «усі соціалістичні партії та концепції відзначаються негативним відношенням до нації ... Соціалізм є не тільки теорія ... а кличем боротьби ... що прагне до об'єднання своїх борців ... кожна конкуруюча з соціалістичною спільнота, ставала для соціалізму небажаною» [1, с. 53]. Українська окремішність етнонаціональна самобутність залишалися лише для формату художньої самодіяльності. Друге пришествя «совітів» в Західну Україну почалося з 1944 р. після визволення України від німецько-фашистських загарбників і супроводжувалося репресіями проти всіх, кого записали в українські націоналісти [2].

На противагу, нинішнє старше покоління «східняків» як вихованців радянської школи проявляє лояльність до радянської влади; сталінські репресії їх масово не торкнулися. В перші повоєнні роки репресії були вибірково спрямованими проти певної території (західних областей України), проти певної національності (боротьба з космополітизмом).

Меморіальні заходи з приводу 85-ї річниці Голодомору-геноциду в Україні спрямовані на те, щоб не дати забути нашому поколінню, що довелося пережити нашим дідам-прадідам, старшим поколінням українців. Історичний позов до радянського режиму за геноцидну трагедію українського народу можливий лише за умови недопущення будь-яких проявів неототалітаризму.

Список використаних джерел:

1. Старосольський В. Й. Теорія нації / Передм. І. О. Кресіної. – Нью-Йорк; Київ: Наук. Т-во ім. Т. Шевченка: Вища шк., 1998. – XL, 157 с.

2. Разные дни войны и дипломатии. Специальные операции НКВД на Западе страны. // <http://www.pseudology.org> – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pseudology.org/Abel/Sudoplatov1941/05.htm>

*Міхіденко Марта, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Гербут Н.А., к.п.н.*

РАДЯНСЬКА АРХІТЕКТУРА 30-Х РОКІВ 20-ГО СТОЛІТТЯ У КИЄВІ

Політичні події світового та національного рівня завжди залишають свій слід не лише на культурному розвитку суспільства. Символічні зміни відбуваються також і на побутовому рівні, адже потреби суспільства, його прагнення та ідеали визначають і тенденції розвитку усіх сфер буття – від забезпечення життєдіяльності до мистецтва [5]. Так само, залежно від політичних змін, відбуваються зрушення та зміни й у сфері будівництва та архітектури того чи іншого суспільства. Адже основною одиницею виміру архітектурного простору є саме людина та її потреби, наголошував Ле Корбюз'є, говорячи про антропоцентризм архітектури [4, с. 73].

Сама ж архітектура завжди нерозривно пов'язана з релігією, культурою, культовими практиками суспільства та завжди спрямовується на трансформацію свідомості та духовне спрямування індивідів, які належать до цього суспільства [6, с. 75].

Так, ще у стародавньому Єгипті культ фараонів підтримувався спорудженням гробниць, геніальність яких й до сьогодні захоплюють археологів та архітекторів і які нам сьогодні відомі як єгипетські піраміди; у стародавньому Римі Пантеон символізував божественне начало імператорської влади, а Колізей єднав усі верстви суспільства під час кривавих ігор, демонструючи фізичну владу Імператора та перевагу Імперії над її ворогами. Версаль з його бальними залами та садами робив Париж, а з ним і імператора Людовіка не просто перлиною всієї Імперії сонця, але й буквально епіцентром, навколо якого оберталося життя французької еліти. Так само, монументи, як то незліченні стели та обеліски на площах США, статуї та мавзолеї для політичних діячів (наприклад мавзолей Леніна) є прикладами втілення та персоніфікації політичної влади у суспільстві.

Міжвоєнний період 20-го століття для радянського суспільства відзначився надзвичайною складністю, як у політичному, так і у соціальному та побутовому плані: повоєнні часи, революція, утворення нового соціального порядку та класової гегемонії, економічна нестабільність, та, зрештою, голодомор. Це змінювало "обличчя" міст та селищ, підлаштовуючи їх під процеси індустріалізації та колективізації.

Видатними архітекторами того часу були, зокрема, І. Малозьомов, О. Вербицький, Г. Яновицький, П. Альошин, Д. Дяченко, А. Добровольський та інші.

Після перенесення столиці УРСР з Харкова до Києва, Київ припиняє бути звичайним обласним центром і відтепер повинен відповідати статусу столиці. Розроблений новий генеральний план передбачає створення архітектурного ядра та "пролетаризацію" міста. Адже на переконання радянської влади, пролетаріат мав створити "свій, новий світ", а разом з ним і нове мистецтво. Це означало знищення храмів з одного боку і, з другого боку, будівництво нових доміант архітектури міста, які б символізували велич радянського суспільства і відповідали б його потребам [1].

У 30-ті роки відбувається реконструкція будівель Київського особливого військового округу та військового інтендантства, відомих сьогодні як Адміністрація президента, кількох житлових будівель для представників влади, а також будівлю НКВД (сьогодні Кабмін). Нові будівлі повинні були домінувати над містом, аби продемонструвати значимість та велич інститутів суспільства, яким вони мали належати (міністерства, армія тощо) [2, с. 42].

Одночасно, у місті з'являються просторі майдани, площі, проспекти та бульвари, які повинні з одного боку підкреслити велич будівель, які на них стоять, а з ними і велич Радянського союзу, а з другого боку забезпечити потребу демонстрації влади через маси: паради, марширування військ, збори та демонстрації. Разом з тим з'являються десятки монументів Леніну як символу радянського народу [1].

Характерними стилістичними особливостями є конструктивізм, великомасштабні споруди та симетричні ансамблі, що повинні втілювати порядок та міць влади.

Разом з тим, поява профспілок та союзів передбачала створення робітничих клубів, споруд, які повинні були відповідати вимогам як ідеологічним, так і побутовим. Їх призначення як центру побуту та дозвілля робочого класу передбачала їх експлуатацію як масово-

видовищних споруд, а також як центрів дозвілля. Це визначало їх складне планування.

Водночас, радянський суспільний ідеал – це рівність усіх людей та народів, об'єднання людей у групи та рівність цих груп. У поєднанні з зростаючою урбанізацією та потребою, розселити якомога економніше зростаючі маси жителів, з'являється велика кількість будинків комун, або "комуналок", що змушували велику кількість людей ділити побут та спільний простір, а також будинків, що об'єднували групи жителів за видом діяльності (наприклад київський "Будинок лікаря") [3].

Поступово у цей період Київ втрачає своє характерне "первинне" обличчя і отримує нове, політично "правильне", що відповідає вимогам та потребам не просто його мешканців, а радянської влади. Як стратегічно важливий об'єкт, яким є будь-яка столиця, Київ стає інструментом демонстрації величі та сили нової імперії.

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок про те, що під час становлення та укріплення позицій радянської влади, архітектура потрапляє під пильний контроль політичної влади і слугує для втілення ідеалів та принципів провладної ідеології. Планування та спорудження офіційних, житлових та масово-видовищних будівель визначалося не просто функціональними та естетичними потребами, а необхідністю створення матеріальних символів влади, постійно присутніх у свідомості жителів міста.

Список використаних джерел

1. Анна Шерман, Город без архитектора. Антиквар, № 96, 2016 [Ел. ресурс] Доступ до ресурсу - <http://antikvar.ua/kak-maniasia-kiev-pri-sssr/>
2. Дорошенко Д. Нарис історії України: У 2 т. – К.: Глобус, 1992. – Т. 2.
3. Історія українського мистецтва: У 6 т. – К., 1967
4. Ле Корбюз'є, Архитектура XX века. – М. 1970.
5. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства. – М., 1991
6. Ситар С. Архитектура и политика. От ренатурализации к безграничной любви

*Момот Анна, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.*

ТОТАЛІТАРИЗМ КІНЦЯ 20-х -- 30-х рр. У ТИРАЖОВАНИХ СКУЛЬПТУРАХ ЛЕНІНА

Політологічний словник визначає тоталітаризм як всезагальний контроль держави над усіма суспільно-важливими аспектами життя

громадян, включаючи їх спосіб мислення. Це режим особистої несвободи, з всеоб'ємним підпорядкуванням духовної сфери державі.

З подачі компартії тоталітаризм являв собою систему державно-політичної влади, що закріпилася в Україні в 20-30-ті роки ХХ ст. У формуванні політичної свідомості людей значна роль відводилася монументальній скульптурі в образах «вождя». Скульптури, барел'єфи, бюсти, мозаїки, навіть фрески були встановлені по всій території Радянського Союзу, і звичайно - України. Кількість їх навіть не підраховувалась.

Зображення Леніна виконували поставлене їм завдання – поклоніння ідолу. Ставна постать та величний погляд, що всюди і а всіма спостерігає, вказує шлях стали невід'ємною частиною життя радянських людей.

Витворів, присвячених Леніну (лише пам'ятників) налічувалось близько 15 тис. Але загалом розвиток мистецтва в «пам'ятникоробстві» як способу самовираження митця опинився під загрозою. Будь-який витвір був жорстко регламентувався державними стандартами.

В зв'язку з тим, що бронза дорогий матеріал, він використовувався лише для пам'ятників вождю тільки у великих містах і за особливим розпорядженням. З кінця 20-х років і особливо в 1940-50-х роках типові пам'ятники сотнями стали відливати з бетону, які розвозили по всьому Радянському Союзу і встановлювали на площах населених пунктів і перед будівлями великих підприємств.

Регламентувалися кілька типових поз вождя, яким неухильно слідували. У більшості, скульптури були однакові: в лівій руці - кепка, права рука піднята на рівні плеча, в русі, що показує світлу дорогу до комунізму. Таке подання вождя носило пропагандистсько-офіційний характер, і тому надавало скульптурі знеособленість.

Головним було нав'язування ідеології правлячої партії, а не передача художнього стилю ХХ століття. Будь-яка тоталітарна пропаганда трималася саме на монументальному мистецтві, перетворюючи людей, які перебувають біля величезних пам'ятників, в піщинки.

Головним монументом Леніна УРСР вважався пам'ятник, встановлений у 1946 році на бульварі Шевченка, напроти Бессарабського ринку. В роки Другої світової війни на місці, де його встановили, була розміщена шибениця, де німецькі військові проводили публічні страсти. Статую Леніна з червоного граніту створив московський скульптор Сергій Меркуров для павільйону СРСР на Світовій виставці у Нью-Йорку. Незважаючи на значимість цього пам'ятника для столиці української республіки, монумент був на диво

замалим відносно аналогічних пам'ятників в столицях інших радянських республік. Він поставлений не на великій площі, а збоку вулиці, його висота 3,45 м на постулаті заввишки 6,8м [1]. Так, наприклад, найвищий пам'ятник Леніна в СРСР мав фігуру заввишки 27 метрів, а постулат – 30 метрів. Очевидно однією з причин таких пропорцій було замовлення виставку і тому неможливо було зробити пам'ятник масштабнішим.

З іншого боку, чому саме цей пам'ятник постав у Києві? На наш погляд, тому що у перший післявоєнний рік в Україні косив людей черговий голодомор. Голодомор, який забрав близько 2,5 млн українців. Люди отримували на день до 200 грам хліба у кращому випадку, спеціально залишали своїх дітей у містах сиротами, сподіваючись, що хоча б дитбудинки візьмуть на себе піклування про них. Встановлення монументу Леніну стало своєрідним нагадуванням, що комуністична ідеологія домінує, а народ - лише людським матеріалом партії, в процесі будівництва світлого майбутнього.

Головний Ленін України простояв 67 років. Перша спроба повалити його була здійснена у 2009-му р. Остаточо пам'ятник повалили 8 грудня 2013 р. Ця подія «гармонійно» вписалася в процес масового «ленінопаду», що розпочався з другого Майдану. Цілу країну накрила хвиля повалень пам'ятників лідерам тоталітарного режиму УРСР.

Загалом в рамках кампанії по декомунізації в Україні було демонтовано 2389 пам'ятників, в тому числі 1320 Леніну. Більшість пам'ятників Леніну було знищено, вони не представляли собою ні матеріальної, ні історичної цінності. Частина бронзових пам'ятників була переплавлена, частина вкрадена, а деякі до цих пір зберігаються в різних населених пунктах країни. [2]

Багато скульптур було встановлено на честь подій історії українського народу. Сьогодні в Україні вже не відчувається нагнітання, пригноблення населення монументальністю пам'ятників. Навпаки, спостерігається різноманітність художніх стилів, публічність скульпторів, своєрідність їх поглядів. Можливо варто подумати про загальноукраїнський музей радянського мистецтва заради тяглості української мистецької школи.

Список використаних джерел

1. Історія пам'ятника Леніну в Києві. ФОТО. // Українська правда / Історична правда. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/12/9/140323/view_print/

2. «Ленинопад»: что происходит с памятниками вождю революции на Украине // Телеканал РБК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ru/photoreport/18/08/2017/5995a4319a7947617ee417ca>.

*Нещерет Дана, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*
СУЧАСНІ ДИСКУСІЇ НА ТЕМУ ГОЛОДОМОРУ

Питання нашої дискусії - відома трагедія 1932-1933 років, в наслідок якої загинуло близько 5 млн. чоловік – 18,8 % всіх жителів, 25 % сільського населення [3].

Частина суспільства стверджує, що причинами цього були негативні наслідки економічних проблем, пов'язаних із докорінними змінами в господарюванні. Друга частина, що саме радянська політика спричинила голод, який був спланованим наступом на український націоналізм (в широкому сенсі, на всіх селян). Інші взагалі виокремлюють дану проблематику в правове визнаення геноциду.

На мою думку, було так зване об'єднання політики з колективізацією, а саме поширення соціалізму на села. Вважаю, що саме це дало змогу охопити державним управлінням, більшу частину сільського господарства в Радянському Союзі.

Не будемо й забувати про те, що голод став наслідком конфіскації зерна для хлібозаготівлі урожаю, що проходив під прикриттям закону " Збереження соціалістичної власності " від 7 серпня 1932 р. [1]. Почала проводитися конфіскація зернових запасів продовольства, Результатом дій, стала перевага смертності над народжуваністю в українських селах з жовтня 1932-го.

Переворот репресій на мою думку, починається з того відліку часу, коли українці за кордоном СРСР, почали влаштовувати протести до урядів, Ліги Націй, просити підтримки різних держав.

З рідкісної літератури, мені відомо, що керівництво ВКП та уряд СРСР, відхиляли будь-яку допомогу з-за кордону голодуючим в Україні. На звернення Української торговельно-кредитної організації Галичини «Центроспілка» до радянського консула у Львові, вирішували чи дозволити відправити голодуючим Радянської України один мільйон центнерів зерна. На жаль, за кілька днів надійшла категорична відмова.

На знак протесту проти дій уряду СРСР, привертається увага світової громадськості до трагедії України. [2].

Відомо, що коли в УСРР, на Кубані та в Автономній республіці

німців Поволжжя лютував голод, Євангелічні церкви у Німеччині отримали близько 100 000 листів про допомогу від німців, що жили у СРСР. Голова уряду Німеччини А. Гітлер наказав надавати державну підтримку громадським організаціям, що збирали гроші для надання допомоги співвітчизникам, особисто пожертвував 1000 марок до фонду допомоги німцям, що голодували в Україні. Ця допомога потрапляла і до українців та поляків, що жили разом із німцями. Місцеві комуністи називали її «гітлерівською». Як не дивно, за наказом Москви, голодуючих примушували відмовлятися від допомоги.

У СРСР сам факт масових смертей від голоду замовчувався комуністичним режимом і навіть старанно приховувався. Кремлівське керівництво заборонило державним органам та закладам фіксувати в документах справжню причину смерті людей від голоду [1; 3].

Отже, наша нація, сьогодні наголошує, що дискусії мають принципове значення для стабілізації суспільно-політичних відносин в Україні. Важливим чинником відновлення історичної справедливості, на мій погляд, є моральне зцілення кількох поколінь від страхітливого соціального стресу. В підтвердження моїх слів, привожу аргумент стосовно того, що згадка про нечуваний Голодомор в Україні, оголошується злісним наклепом на радянську діяльність. Безперечно, Голодомор – вікова трагедія української нації, яку будуть пам'ятати протягом багатьох наступних поколінь. Відомий історик Рафіїл Лемкін, писав, що Голодомор – це класичний приклад радянського геноциду, найдовшого й наймасштабнішого експерименту з русифікації винищення української нації [3].

Трагедія, яка варта співчуття, заслуговує на пам'ять нашого суспільства.

У підсумку ще хочу додати факт стосовно того, що термін “Голодомор” вперше з'явився в друкованих працях українських емігрантів в США та Канаді 1987р. Основною проблематикою дискусій того часу було те, що СРСР дозволяли поширюватись лише змінено-вдосконалим терміном “Труднощі з продовольством” замість “Голод”. Право найменування повного терміну було затверджено 1987р, секретарем ЦК КПРС Володимиром Щербицьким. Саме на даному етапі, відбувся розквіт дискусій і заперечень, який закінчився офіційним визнанням терміну 1990р.

Українська партія, дозволила в заключному етапі, як в підтримку, публікацію книги “ Голод 1932 -1933р очима істориків і мовою документів” [4]

Пізніше, офіційно визнався регламент, який підтверджував факт, що над смертність селян, становила близько 3,6 млн. Втрати міських

жертв, становили 4% від селян. Якщо дивитись з детальнішого боку, смертність припадала на поляків, росіян, німців та українців.

На мій погляд, саме Українці постраждали не лише в чисто етнічному, а швидше в етнічно-політичному факторі. Підтвердження цьому – селяни, які були основними провідниками української національно-визвольної ідеї. [5].

Список використаних джерел та літератури

1. Бердник М. О. - Голодомор, як елемент національної теорії / М.О.Бердник. – 2005.
2. Марочко В. І. - Сучасна зарубіжна історія голоду 1932 – 1933рр. в Україні / В.І. Марочко. - 2008.
3. Пиріг Р. Я. -Голод 1932 – 1933р в Україні, очима істориків / Р.Я. Пиріг.
4. Богатчук С.С. - Сторінки історії Голодомору. Науковий вісник / С.С.Богатчук. – 2014.
5. Антонович М.А. – Голодомор України, як геноцид української нації / М.А.Антонович. – 2013.

*Новосельська Анастасія, студентка факультету
геоінформаційних систем та управління територіями
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

СЕЛА КИЇВЩИНИ ЗА ЧАСІВ ГОЛОДОМОРУ

Голодомор – масовий штучно організований голод, влаштований комуністичним режимом шляхом насильного вилучення продовольчих запасів в селян, яке поєднувалось із широкими репресіями проти різних верств населення. Голодом було вбито мільйони людських життів. Страшні обставини злочину унеможливають встановлення точної кількості смертей невинних людей та вичерпного поіменного списку жертв.

Урожай 1932 року на Київщині не був щедрим, але його вистачило б і на виконання зобов'язань перед державою, і на утримання худоби, і на прожиття самим родинам. Новостворена область мала достатню кількість хліба та продуктів, щоб не допустити жодних втрат серед населення від голоду. Однак, вище партійне керівництво СРСР щодо України мало свої розрахунки. Навіть порівняно з найбільш урожайними роками план хлібозаготівель 1932 р. був завищений. Згідно з постановою РНК Союзу РСР від 2 серпня 1932 р. Україні необхідно було здати 100 млн. пудів - майже половину всіх заготівель по

Радянському Союзу.[1, ст.5] Це стало однією з головних причин масового голоду в 1932-1933рр.

Державна політика на селі за Голодомору:

- У республіку було направлено надзвичайну комісію на чолі з головою Раднаркому СРСР Молотовим В., яка перевела республіку на блокадне становище: кордони республіки, ряду областей, районів були блоковані підрозділами НКВС, щоб втікачі не могли потрапити за ці межі.

- У районах, занесених на «чорну дошку» за «злісне саботування» хлібозаготівель, згідно з постановою РНК УСРР від 6 грудня 1932 р., конфісковували продовольчі й посівні фонди, припинялося постачання товарів, на місцевих керівників і колгоспників обрушувалися репресії.

- Обласне керівництво одержало телеграму за підписом вищого керівництва УСРР з категоричною вимогою в найстисліші строки «ліквідувати саботаж».

Голод ламав людську психіку, деформував традиційну мораль, змушував людей красти, мародерствувати, заподіювати собі смерть, кидати на призволяще хворих, опухлих дітей і їхати шукати харчів. У Сквирському районі (с. Антонів) незаможна селянка вдова Чорна вбила ножем свою п'ятирічну дитину, а другу позбавити життя не встигла: на крик збіглися сусіди. Чорна пояснила, що не може прогодувати своїх п'ятьох дітей. Свідок голоду Тетяна Максимова жила на початку 1930-х в Уманському районі (с. Текуча). Вона добре пам'ятає, як страшно було дітям ходити селом: «Батьки, йдучи на роботу, зачиняли в хаті малечу, щоб її на вулиці ніхто не вловив і не з'їв».

Очевидні знаки біди не зупиняли злочинних дій влади. Як свідчать численні інформаційні повідомлення чекістів про становище на селі і настрої людей (невдоволення утисками, гнів, ненависть), тогочасне партійно-державне керівництво мало цілком достатньо об'єктивних відомостей, щоб зробити висновок: насувається страшний голод. Система ж, яка мала контроль над хлібними й харчовими потоками, не тільки покарала селян голодом, а й відрізала їм шляхи порятунку, повертаючи в зону лиха численних втікачів[1, с. 18].

Доповідна записка Наркомунздорів УСРР про стан здоров'я населення Київської області має наступні дані: 25 березня 1933 р. кількість голодуючих 398 201, померлих - 14 548; 5 квітня - голодуючих 474 540, померло - 26 479; 15 квітня - 493 644, померло - 27 809. Аналізуючи дані можемо простежити, що за 10 днів число голодуючих зростало десятками тисяч, теж саме було і з померлими, варто взяти до уваги, що в деяких селах подібний облік не вівся, тому ці

числа були значно більші. Схожі дані від 6 червня показують ситуацію по районах Київщини, найбільш постраждалими є наступні райони: Богуславський 30 917 голодуючих, Білоцерківський 30 536, Ставищенський 17 129, Обухівський 14 113, Ржищевський 13 987, Рокитнянський 12 242, Сквирський 16 236, Тетіївський 10 480. В решті районів число більше 10 тисяч [1, с. 11].

Голодувало населення і в містах, проте найбільше постраждали сільські райони. У Ставищенському, який посів одне з перших місць на Київщині по смертності (померло з голоду 16 106 чол., або 31,5 % всіх жителів району), а в селі Бесідка померло 3500 чол., в смт. Ставище та с. Красилівка - 2000 чол. [1, с.12]. Станом на 1933р. в Ставищенському районі проживало 51106, народженість становила 604 немовля, кількість смертей складала всього 10179, з них дітей до 1-го року – 303 [1, с.14].

Селянам було найважче, адже маючи прямий доступ до продуктів своєї праці, мова йде не лише про зерно, а й картоплю, буряки, сало, м'ясо та інші продовольчі запаси на зиму, вони не мали змоги ними скористуватися.

Таким чином Голодомор став однією з найстрашніших подій минулого. Він забрав безліч невинних життів. Сьогодні ми повинні пам'ятати події тих страшних років і шанувати кожного, хто має з ними безпосередній зв'язок. «Голодомор був організований, щоб вживити нам ген «страху і покірності». Найкраща пам'ять про загиблих — знищити цей ген у собі раз і назавжди!» (С. Вакарчук)

Рис. 1. Пам'ятний знак загиблим в 1932-1933рр. (с. Бесідка, Ставищенський р-н, Київська обл.)

Список використаної літератури

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Київська область. - К., 2008. - 1374 с.

Пасічник Олександра, студентка факультету геоінформаційних систем та управління територіями
МІСТА ТА СЕЛА ЗА УМОВ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Упродовж кількох десятиліть минулого століття, Україна фактично перебувала під окупацією більшовиків. Віднайдені документи та факти геноциду дозволяють стверджувати, що ця окупація обернулася для України трьома голодоморами, мільйонами насильницьких смертей, підірваним духом нації. Такої лютої ненависті до народу, такого жахливого знуцання, історія вірогідно ще не знала. [1, с. 276]

Український голод і Геноцид 1932-1933 років відомий як Голодомор, був навмисно спланованим та здійснений радянським режимом Йосипа Сталіна з метою систематичного руйнування сподівань українського народу на свободну та незалежну Україну, що мало наслідком загибель мільйонів українців у 1932-1933 рр.

З утвердженням комуністичного режиму відбулись помітні зміни у суспільному, громадсько-політичному та соціально-економічному житті України, що торкнулися, насамперед, традиційного села. Радянська влада насаджувала українському народові нові звичаї, нові обряди, разом з тим змушувала відрікатися від свого минулого, забути своє походження. Відбулось згортання українізації. Розпочався наступ на духовне життя українців.

У 1928 році було оголошено курс на колективізацію владою СРСР. За рахунок об'єднання індивідуальних приватних селянських господарств в колективні господарства державної власності.

Кожному селянину нараховувалась певна кількість трудоднів, за відробіток яких платили натуральним продуктом. Проте для селянина, який мав прохарчувати себе і родину цього було недостатньо. [2, с. 40]

В Україні політика насадження колгоспної системи отримала спротив. Тому селян насильно заганяли у колгоспи шляхом примусу, терору та пропагандистської війни з незгодними, на яких режим вішав ярлики «куркулі», «буржуазні націоналісти», «контрреволюціонери» та знищував цих людей.

Небезпеку бунтів та повстань для існування СРСР добре усвідомлювали у Кремлі Й. Сталін та його соратники. Не бажаючи втрачати Україну, радянський режим вибудував план винищення частини української нації, що був замаскований під плани здачі хліба державі. Йшлося про повне вилучення всіх запасів зерна, а потім конфіскацію інших продуктів харчування та майна в якості штрафів за

невиконання плану здачі хліба. Перетворивши Україну на територію масового голоду, режим перекрив всі шляхи до порятунку.

Найбільш постраждали від голоду колишні Харківська і Київська області (теперішні Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Київська, Житомирська). На них припадає 52,8% загиблих. Смертність населення тут перевищувала середній рівень у 8-9 і більше разів.

У Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській рівень смертності був вищий у 5-6 разів. У Донбасі - у 3-4 рази. Фактично, голод охопив весь Центр, Південь, Північ та Схід сучасної України. В таких же масштабах голод спостерігався у тих районах Кубані, Північного Кавказу та Поволжя, де жили українці. [3, с. 22]

Якщо згадати про місто Київ, то за умов тоталітарного режиму пересічні кияни одержували по картках на день 300 грамів кукурудзяного хліба і 200 грамів борошна. Робітникам давали більше - 600 і 500 грамів відповідно.

Урядовці, парткомівці, міліціонери, залізничники одержували продуктові набори - так звані "пайки" (800 грамів хліба на день, 4,4 кілограма м'яса на місяць тощо). Їхні родини не бідували.

У вишах і школах заняття не припинялися. Студентам наливали порожню юшку в студентській їдальні. Цього не вистачало - інколи від голоду вони втрачали свідомість просто на лекціях.

Здоровий глузд відмовляється сприймати, що в голодні для України 1932–33 р.р. СРСР масово експортував зерно й інші харчові товари за кордон. У той час, коли голод охоплював дедалі ширші території, повним ходом відвантажувалося зерно на експорт.

Таких дій більшовицького уряду щодо вбивства українського народу не можна пояснити жодною економічною доцільністю.

Міста та села потерпали від жорстокості радянського уряду. Мільйони загиблих, ні в чому не повинних людей постраждали від такого жахливого явища, як Голодомор.

Та попри це, перша офіційна інформація про кількість районів уражених голодом, з'явилася лише у червні 1932 року в матеріалах Політбюро ЦК КП(б)У про допомогу колгоспам бурякосійних районів. У документі називається 7 районів, що перебували тоді в найтяжчому стані: Семенівський, Кобеляцький, Чутівський, Глобинський, Нехворощанський, Оржицький, Оболонський (загальна кількість мешканців — 492 тис. чол.). Згодом до так званих тяжких районів додалися Полтавський, Кременчуцький, Хорольський. [4, с. 61]

Крім дуже важких, про які вже зазначалося, випадки голоду було також встановлено в Карлівському, Новосанжарському, Лубенському, Чорнухинському, Лохвицькому, Пирятинському, Решетилівському,

Гадяцькому, Зіньківському, Петрово-Роменському районах. Від голоду вимирали цілі родини та навіть села; хутори Сороки, Лебеді, Твердохліби, Малолітка й десятки інших знелюдніли повністю. За офіційними даними, навесні 1933 р. 59 із 64 районів Харківської області, були охоплені значними «продовольчими труднощами». Режим вжив ряд заходів, щоб стерти пам'ять про вбивство понад 7 мільйонів українців. Але пам'ять народу є незнищеною, і з становленням незалежності України була зірвана заборона говорити про Голодомор.

Список використаних джерел

1. Шокалюк О.І. Історія України. – Навч. посібник. К. – 2004.
2. Голод 33 - народна книга-меморіал. К. – 2007.
3. Колективізація на Україні 1929-1933: Зб. документів і матеріалів. – К., 1992.
4. Нікольський В.М. Національні аспекти політичних репресій 1937 року в Україні // УІЖ. – 2001.

Поляк Марина, студентка архітектурного факультету **ГОЛОДОМОР: ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГЕНОЦИДУ**

Однією з сторінок книги минулого нашого народу є трагедія Голодомору. Це був період, коли інстинкт самозбереження досяг свого апогею, а свідомість людей змінилася до максимально можливого рівня. Жертви геноциду запевняють, що у світі неможливо уявити щось страшніше, навіть теоретично. Унаслідок отриманої травми, пережитий голодомор зумовлює деформацію і національну, і сприйняття сучасних реалій, і суспільної поведінки. Наслідки цієї травми переслідують нас і сьогодні.

У даній доповіді я буду спиратися на дослідження науковців та психологів, які займалися вивченням даної теми. Зокрема на статистичні спостереження подружжя Віталія Климчука та Вікторії Горбунової. Вони провели психологічне дослідження "Голодомор 33: Розбити тишу", в якому вивчали психологічні наслідки трансгенераційної травми поколінь на прикладі Голодомору.

З'ясувалося, що звички і переконання, які колись були симптомами посттравматичного розладу, механізмами психологічного захисту та стратегіями вижити в умовах тоталітарного режиму – сьогодні мають відлуння у повсякденному житті українців і подекуди знижують його якість.

Одним із діагностичних критеріїв посттравматичного стресового розладу є уникання. Людина уникає будь-яких спогадів, пов'язаних з

ситуацією травми і, водночас, має інтрузії – спогади, сни, видіння – в яких ця заборонена пам'ять втручається у повсякденне життя.

Раніше інтрузії розглядали лише як діагностичний критерій, а потім зрозуміли, що водночас це є природній механізм зцілення. Мозок змушує людину згадувати травмуючу подію, щоб інтегрувати травматичну пам'ять, зробити висновки та жити далі.

В ході опитувань, зокрема, вдалося встановити той факт, що якщо люди мали травмуючі історії у родині і не говорили про них, то психологічні наслідки травми більші, ніж у тих, хто ці історії переповідав.

Через мовчання у людей заблоковані емоції, процес пережиття. А за часів Радянського Союзу це підсилювалося табуванням теми Голодомору. Відтак, наслідки травми перейшли з покоління в покоління[1].

У свідків Голодомору це були посттравматичні симптоми (зокрема уникання), у нас – переконання та поведінкові стратегії.

Цікавим є встановлений зв'язок між родинним досвідом пережиття Голодомору і стратегією уникання. Так, 38% респондентів, чії родини зазнали травматичного досвіду дають ствердні відповіді на твердження «Я не відвідую заходів присвячених подіям Голодомору»[2]. Наслідки травми перейшли з покоління в покоління.

При цьому мало ствердних відповідей на твердження: «Я вільно говорю про події Голодомору, включаюсь у обговорення цієї теми, згадую історії своєї родини», «Я вшановую загиблих в часи Голодомору, намагаюсь дотримуватись традицій такого вшанування».

Водночас найбільше ствердних відповідей отримало твердження «Я цілком справляюсь з почуттями, які виникають у мене при обговоренні подій Голодомору та згадуванні про них»[2].

Цікава закономірність – історична травма не має показових психологічних наслідків у свідомості осіб, які знали про Голодомор з історії, але не переживали в родині. Але знання ще не дають змоги зануритися у переживання тих подій.

Одним з проявів **травми поколінь на побутовому рівні** може бути блокування емоцій, уникання розмов і спогадів, дистанціювання від приурочених до роковин заходів, запалювання свічок і оплакування.

Також психологічні наслідки проявляються у світогляді, переконаннях, поведінці, когнітивних установах, які провокувалися травматичними подіями і передавалися з покоління в покоління.

Власне, вони і залишаються у дискурсі родини. Ніхто не з'ясовує, звідки походять такі переконання, і вони існують як реальність, незважаючи на зміну часу.

До прикладу, наслідком травми, пов'язаної з Голодомором є такі переконання в свідомості українців: «Звідси треба тікати, бо нічого доброго тут не буде», «Нікому не можна довіряти, особливо владі», «Кращої долі треба шукати в інших країнах»[2].

Звісно ми розуміємо, що й інший несприятливий досвід, яким так багата наша країна, доклався до формування подібних переконань.

Цікавим фактом є значні показники щодо тверджень: «Крадіжка – це погано, але якщо на роботі чи в державі, то не викликає у мене такого сильного опору», «Повідомити керівництву про колегу, який вкрав на роботі щось незначне – не є добрим вчинком» та «Краще не втручатися у справи, які тебе особисто не стосуються, навіть коли йдеться про злочини або не добросовісність».

Усе це відлуння радянської ментальності, яка диктувала – щоб вижити, треба красти в державі.

Максимальні показники кореляції з досвідом пережиття Голодомору в родині мають такі твердження: «Діти завжди мають бути добре нагодовані», «Якщо дитина худа, то, напевне, вона погано почувається або хвора – її треба краще годувати», «Якщо почуваєшся втомленим, слабким або маєш запаморочення – це тривожні симптоми, які потребують ретельного обстеження», «Худнути та сидіти на дієті є неправильним і небезпечним», «Хліб та інші залишки їжі не можна викидати», «Треба робити заготовлі та консервації, в домі завжди має бути запас їжі», «Треба мати підсобне господарство, дачу, займатись садівництвом та городництвом»[2].

Навряд чи такі дані когось здивували, адже основне завдання тих часів було – вижити.

Власне, будь-що, що вибивалося з загальної картини та мало бодай натяк на супротив владі привертало увагу і могло наразити на негаразди. А вища якість життя могла спровокувати те, що позаздять, прийдуть, відберуть, з'їдять.

Певні наслідки ще будуть відлунюватися у кількох поколіннях. Але вже зараз можна побачити, як все швидко змінюється.

Треба пам'ятати, що травма має ще й природній механізм зцілення.

Треба пам'ятати про уроки минулого і створювати дискурс в максимальній кількості нюансів.

Треба дивитися на кризу в усьому спектрі кольорів, не тільки в чорно-білій палітрі.

Загалом на суспільному рівні **показником того, що ми позбулися травми поколінь** стане те, що ми перестанемо звинувачувати когось у своїх проблемах і почнемо їх вирішувати разом, не будемо перекладати

відповідальність на владу. Фокусуватимемося не на проблемах, а на рішеннях[3].

Отже, історична подія дійсно живе в свідомості нащадків і має психологічні наслідки у повсякденному житті. Аби зцілити травму, треба шукати дієві методи, формальні заходи лише дистанціюють.

По-перше, про проблеми треба говорити. Для цього – усвідомити факт існування психологічних наслідків травми та їхню важливість.

Щоб просуватися вперед, треба будувати мости, а не стіни.

Список використаних джерел

1. <http://tyzhden.ua>.
2. <https://www.pravda.com.ua>.
3. <https://www.bbc.com>.

*Реброва Катерина, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ГОЛОДОМОР ЯК МОРАЛЬНИЙ УДАР ПО УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛЯНСТВУ

Голодомор 1932—1933 років — акт геноциду українського народу, організований урядом СРСР шляхом створення штучного масового голоду, що призвів до багатомільйонних людських втрат у сільській місцевості на території Української РСР та Кубані, переважну більшість населення якої становили українці. Викликаний свідомими і цілеспрямованими заходами, розрахованими на придушення українського національно-визвольного руху і фізичного знищення частини українських селян.[1]

Спланована конфіскація врожаю зернових та усіх інших продуктів харчування у селян представниками радянської влади впродовж Голодомору 1932—33 років безпосередньо призвела до вбивства селян голодом у мільйонних масштабах, при цьому радянська влада мала значні запаси зерна в резервах та здійснювала його експорт за кордон під час Голодомору, забороняла та блокувала виїзд голодуючих поза межі Української РСР, відмовлялася приймати допомогу для голодуючих з-за кордону.[2]

Упродовж десятиліть масове вбивство людей штучним голодом не лише навмисно замовчувалося радянською владою, а й взагалі заборонялося про нього будь-де згадувати.

Те, що відбулося в Україні у 1933 році, не знайшло адекватного висвітлення в архівних джерелах. Причина в тому, що Сталін наказав ставитися до Голодомору як до неіснуючого явища[3]. В стенографічних звітах пленумів відображено відчайдушну боротьбу з

окремими конкретними проявами голоду, але не згадується саме слово "голод". По-перше, голод різної інтенсивності охопив мало не всю хлібовиробну смугу країни і не становив таємниці. По-друге, документація партійних органів завжди мала гриф «цілком таємно». Сталін насправді не бажав обговорення проблеми голоду. Воно означало б визнання факту економічної катастрофи, в яку потрапила країна внаслідок авантюристичної політики «наступу соціалізму по всьому фронту» та «світової комуністичної революції». Голодомор був наслідком спроби здійснити соціалістичне будівництво воєнно-комуністичними методами. Проте примусова колективізація і накладена на колгоспи продрозкладка призвели до глибокої деградації сільського виробництва, що так дорого та боляче обійшлися Україні.

Голодомор - геноцид 1932-33 років став найбільшою трагедією України, її народу за всю історію:

1. Окрім очевидних людських втрат та величезного морального удару голод завдав непоправної шкоди українському національному життю. Він практично знищив старе українське село з його багатими народними традиціями: працелюбність, любов до землі, релігійність, шана й повага старших тощо. Замість нього з'явилося колгоспне село з мешканцями, які вже ніколи не повставали проти радянської влади.

2. Колективізація приглушила почуття індивідуалізму, яке було основним для ідентичності українського селянина.

3. На декілька поколінь Голодомор імплантував у свідомість селянства соціальний страх - страх голоду і смерті, політичну апатію і пасивність.

4. Голод перервав тяглість поколінь у розвитку української національної еліти.

5. Голод призупинив українізацію міст Сходу і Півдня України, після нього поповнення міського населення відбувалося переважно за рахунок імміграції з Росії тощо.

Після того, як голодом було виморено цвіт нації, носіїв культури, духовенство й селян - носіїв національного коду, історичні шанси на становлення українських еліт стали мінімальними. Відбулася «негативна селекція». До поголовного винищення українців голодом, знищення культури, мови, релігії додалося заселення України неукраїнцями, тривалий процес асиміляції та інтернаціоналізму. Саме на ґрунті, щедро засіяному жертвами Голодомору - геноциду, ретельно культивувалася «уніфікація», про яку наголошує славний українець Є. Сверстюк.

Голодомор великою мірою призвів до руйнування моральних засад людськості. Значних втрат зазнала мораль, совість, прив'язаність.

Окремим фактором, що спричинив зміну особистості внаслідок пережитого стресу, були страждання тих, хто вижив, і переживання ними вини за безпорадність і неспроможність врятувати помираючих від голоду. Втрачається самоповага і віра в інших людей, знижується самооцінка. Унаслідок цього люди стали залежними від чужої сили, малоініціативними, легше піддаються впливам, стають “робочою масою”, дають себе використати, люмпенізуються [4].

Голодомор 1932-1933 років — це глибока рана в душі українського народу. Духовно-моральний стан сучасного українського суспільства свідчить про те, що голодомор був засобом для винищення, упокорення всього українського селянства, насадження йому бездуховності та німої рабської покори. Людям насаджувалася мораль, в якій людина є “гвинтиком еволюції” світу, що притаманно для тоталітарних режимів загалом; марксистсько-ленінська етика — етика класової боротьби, яка заперечувала людську особистість, її свободу і права, називаючи головною цінністю колектив; та комуністична етика як етика, що відривала мораль від Бога, від її джерела, і вбачала її в способі виробництва, визнаючи класовий характер моралі.

Список використаних джерел

1. Василенко В. Голодомор 1932—1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка. — К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2009. — 48 с.
2. «Государство против своего народа» Первая часть справочного издания «Черная книга коммунизма» Глава 8. Великий голод
3. Шаповал Ю. Україна 20-50-х років: сторінки ненаписаної історії. - К., 1993. - 351 с.
4. Долішня Н., Рослюк С. Посттравматичні наслідки Голодомору // Медицина світу. - 2011. - Том XXX. - Ч. 4

Семенець Юлія, студентка архітектурного факультету **ГОЛОДОМОР ТА МАСОВІ РЕПРЕСІЇ: ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ, ПОЛІТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ**

За свою історію український народ зазнав багато випробувань, страждань, трагедій. Багато століть наші пращури боролись за свою незалежність, їхніми ворогами у цьому були монголо-татари, турки, поляки, росіяни. Тоталітарний режим Сталіна, в 1932-1933 роках знищував український народ. Нині є очевидним, що Голодомор у ці роки в Україні був результатом спланованих системних заходів та

виступив одночасно інструментом знищення соціальної бази народного опору Радянській владі в Україні, всесоюзної індустралізації, застереженням Українському радянському урядові проти намірів проводити порівняно самостійну політику. Під час аналізу тих подій рано чи пізно виникне питання про причини та винуватців трагедії.

Дехто звинувачує у скоєному суцільну колективізацію та масове створення колгоспів. Інші відверто запевняють, що голод на Україні - це розправа Сталіна над селянами, які не сприйняли насильницькі методи колективізації. Голод був штучним, ретельно спланованим і проведеним властями для економічного розорення усього селянства та його фізичного знищення... Серед головних причин цієї трагедії було застосування продрозкладки та її безтямне здійснення... Колгоспи з самого початку колективізації втратили економічну самостійність, перетворилися у знаряддя по виконанню планів хлібозаготівлі... Масове вилучення хліба, байдуже й безвідповідальне зволікання з розподілом прибутків на зароблені колгоспами трудовні були також причиною голоднечі [1, с 7-8].

Наслідки Голодомору були жахливі. Наприкінці 1932р. зарубіжні кореспонденти привозили жахливі повідомлення з перших рук. Один амереканець у селі, розташованому на відстані 30-ти кілометрів від Києва, виявив, що його мешканці поїли всіх котів і собак. « В одній хатині їли якусь бовтанку, що не піддається описові. В горщику були кістки, шкіра та щось подібне до верха черевика. Те, з якою пожадливістю шестеро, що залишалися в живих(із 40 душ населення), спостерігали цю слизьку масу, виявляло їхній голодний стан».

Один із письменників, уже за часів хрущовської «відлиги» зміг розповісти про те, який у 1933 був жахливий голод. Цілі родини вмирали, хати розвалювалися на шматки, сільські вулиці порожніли.

Першими вмирали від голоду чоловіки. Пізніше діти. І останніми жінки. Але перед тим, як умерти, люди часто втрачали розум і переставали бути людьми. Скрізь знаходилися чоловіки і жінки що лежали ниць, з розпухлими обличчями та животами, з очима, позбавленими будь-якого виразу.

Життя поступово завмирало.Ще взимку малеча перестала ходити до школи; залишалися тільки учні старших класів. А навесні школи взагалі почали закриватися. Голодні вчителі подалися в міста. Сільські фельдшери теж – адже ліками голод не вилікуєш.

Доведені до відчаю селяни прагнули будь-що дістатися до міст, але знаходили там мало допомоги, майже половина прибулих уже доживали свої останні дні.

На вулицях міста можна було бачити моторошні сцени. Люди, як звичайно, поспішали у своїх справах, а поміж ними, на землі повзали діти та дорослі, знесилені голодом. Досить часто на них майже не звертали уваги. Проте деякі допомагали селянам переховуватись від міліції. Ось що повідомляє харків'янка: «Я бачила жінку, опухлу від голоду, що лежала на кінній площі. Хробаки буквально поїдали її живцем. Уздовж тротуару ішли люди, які клали маленькі шматки хліба поруч з нею, але бідолаха була вже надто близька до смерті, щоб їсти їх. Вона лише плакала і просила медичної допомоги.»[2, с. 2-4]

О.Зеленський, в свою чергу, говорить: «Нелюдська політика Москви в Україні мала головне завдання: знищити спротив українського народу російській комуністичній окупації. Мільйони українських селян Москва звеліла вивезти в північні області Росії і на Сибір, де був масовий терор, щоб примусити селян до нової панщини-колгоспів. В Україні був найбільший спротив комуністичному насильству над селянством. Зламавши цей спротив, загнавши селян у колгоспи, Москва вирішила, що можна ограбувати Україну до нитки... Можна числити, що загинуло більше 5 мільйонів ... Голод - це найстрашніша зброя в політиці російського комуністичного колоніалізму» [3, с. 197-199].

Одній з найбільш болючих і дискусійних на сьогодні проблем: проблеми кількості жертв голоду. На сьогодні точних даних про кількість загиблих немає. С.В.Кульчицький тут зазначає, що «смертність від голоду у 1933 р. становить 3238 тис., а з поправкою на неточність у розрахунках природнього і особливо механічного руху - від 3 до 3,5 млн. чоловік. Урахування голоду 1932 р. підвищує загальну кількість втрат до 4649 тис., а з поправкою на неточність розрахунку - до 5 млн. чоловік» [4, с. 77-78]. Автор також наводить і західні оцінки жертв голоду, які коливаються від 2-3 млн. чол. (демографи Б.Андерсон, Б.Сільвер) до 7, 5 млн. чол. (В.Грішко - українець-емігрант в Канаді) і 9 млн. (Р.Конквест). Що ж до тих, хто най більше постраждав від лиха, то С.В.Кульчицький зазначає, що «геноцид цілив своїм вістрям не в українців, як таких, а в сільське населення» [5, с. 79].

Соціально-демографічні та морально-психологічні наслідки Голодомору 1932-1933 років актуальні й до сьогодні. Тоді на довгі десятиліття було підірвано матеріальну базу українського села, зруйновано його виробничу та товарну інфраструктуру, фізично знищено підприємницькі та ініціативні елементи, залякано цілі покоління українців, причому не лише селян, зламано волю усього Українського народу до опору тоталітарній системі, до національного відродження.

За результатами Спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років було прийнято Постанову від 15 травня 2003 року № 789-IV, яка схвалила Звернення до Українського народу із зазначенням характеру Голодомору 1932-1933 років як геноциду. [6]

Історичний факт Голодомору 1932-1933 років в Україні визнали близько 70 країн світу.

Надзвичайно важливим для міжнародного визнання Голодомору геноцидом стали Висновки Спеціальної комісії Конгресу США з питань дослідження Голодомору 1932-1933 років в Україні.

Отже, голодомор негативно вплинув на долю українського народу. Завдяки йому багато українців втратили жагу до свободи, свою національну гордість. Проте, все-таки ми, українці, продовжуємо жити, існувати як народ. Хоча цінності мінталітету нашого і постраждали. Ми втратили любов до землі, почали жити, наче готто, як казав Яцик. Але ми існуємо як народ і це головне.

Список використаних джерел

1. Голод на Україні: Документи та матеріали/Передмова В.І.Марочко, Є.П.Шаталіна// Український історичний журнал.- 1989,-As 7.-С. 7-8.

2. Юрій Семенко, «Голод 1933 року в Україні»:Дніпропетровськ-Мюнхен,1933 С. 2-4

3. Зеленський О. Голод як знаряддя політики// Семенко Ю.С. Голод 1933 року в Україні. Свідчення про винищення Москвою українського селянства.- С. 197-199.

4. Кульчицький С.В. Трагічна статистика голоду// Там само.- С. 77-78.

5. Там само,- С. 79.

6. <http://zakon2.rada.gov.ua>

Сербіненко Софія, член МАН, студентка архітектурного факультету

Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.

КОНТРАСТНІСТЬ СТАНУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЗАБУДОВИ

Не можна заперечити, що для кожного українця слово Голодомор чи просто дати 1932-1933 мають вагоме значення. На сьогодні, це дати пам'яті. А ще майже століття тому це була страшна, контрастуюча реальність. Важко уявити, що відчуває страждаюча від голоду людина,

йдучи на будівництво стратегічної споруди, споруди, на думку держави важливішої за життя громадянина. На щастя, ми не можемо ні відчувати і навіть прилизно уявити як це, хібащо з уст своїх батьків, дідусів, прабабусь... Тай наврядчи, адже важко ворушити згадки про страшне минуле.

Ми маємо розуміти на що обмінювала життя громадян держава. Що саме дійшло з того часу до нас. Звичайно, всього не злічити, проте, ми згадаємо хоч щось..

До періоду голоду ми відносимо завершення та 10 листопада 1932 відкриття ДНПРОГЕС, будівництво якої почалось ще в 1927 році. Варто зазначити, що основна частина рбїт була зроблена саме в період 1931-32 українськими робітниками, що праацювали в надважких умовах, місячи бетон власними ногами та ін., та за дефіциту їжі. Це зумовлювало виснаження та згасання людей тому і постійну втрату-зміну персоналу.

Особливо резонує факт голоду людей на території України з помпезним відкриттям ДНПРОГЕС. За словами очевидця: "Два дні тривали банкети в ресторанах на правому і лівому березі. На столах - великий вибір страв, вина з підвалів Масандри. У конторах відділів стояли столи з горілкою, м'ясом, хлібом. Будь-хто міг випити і закусити, скільки душа забажає!" [1]

Не можна не згадати, будівництво (1932—1934) такої значної споруди, як стадіон «Динамо», архітектора Василя Осьмака, розрахованої на 18 тисяч глядачів. Коплекс включав в себе футбольне поле з біговими доріжками, секторами для стрибків, волейбольні та баскетбольні майданчики, тенісні корти, зимові павільйони різного призначення, а також ресторан [2].

Для Радянського Союзу є надважливим, навіть попрри життя людей, перш за все будівництво транспортних шляхів-комунікацій. Саме тому в 1930 році починається добудова законсервованого Мерефо-Херсонського мосту, використовуючий нову інженерну думку – монолітний залізобетон. Характерно до усіх споруд того часу будівництво велось «ударними» темпами і об'єкт був зданий достроково 24 жовтня 1932 року. Але задаємося питанням якою ціною, будувалося «щасливе» майбутнє?

У 1934 році з метою перетворення Києва на місце уряду Радянської України було розроблено план будівництва державного центру на верхів'ї Староукраїнської Хирга біля Софійського собору. Золотоверхий монастир Святого Михайла був знесений. Св. Софії та 19-го століття урядових офісів також повинні бути підірвані, але, на щастя, Друга світова війна завадила цим божевільні плани.

Всесоюзний конкурс у 1932-34 рр. Визначив концепцію Урядового центру: головну вісь, яка об'єднувала Софію та Св. Михайла, повинна була бути розширена і перетворити на квадрат, придатний для військових парадів, з величезною статуєю Сталін завершує помпезну еспланаду. Хоча архітектура будівель, щоб лінія цього величезної "парадної землі" відрізнялася одина від одної в дизайні, ідея за всіма ними була однаковою. Переможний проект Йосифа Лангбарда був схвалений для впровадження, але побудовано лише частину комплексу [3].

Така постанова питання якомога яскраво підкреслює бажання більшовицької влади створювати «культурні» ансамблі, підкреслюючи цим силу та владу праління над звичайними людьми. Також це передає усю зневагу до української спадщини, її недотокраних, унікальних пам'яток.

Ми не можемо змінити минулого, не можемо його критикувати, не можемо сказати «а якщо б було по-іншому?», адже це не змінить сьогодення, тимпаче майбутнього. Проте ми можемо говорити, писати, дискутувати про ті чи інші політичні дії минулого, їх впливи на різні сфери життя, та просто пам'ятати. Адже пам'ять кожного з нас складає велику пам'ять народу, саме тому ми повинні знати минуле своїх дідів і прадідів, щоб недопустити їх помилок в майбутньому. Тож вшануємо пам'ять загиблих в ті страшні роки.

Список використаних джерел

1. <http://lifeglobe.net/blogs/details?id=57>
2. <http://holos.fm/page/golos-istoriyi-20-kvitnja-kiyivski-sporudi-vasilja-osmaka-foto>
3. E- Journal №5, Urban Heritage «The Maidan and Post-Soviet Evolution of Kyiv's Architecture», Prof. Olena OLIYNYK

*Смолковська Влада, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ГОЛОДОМОР НА ЧЕРКАЩИНІ

Голод 1932-1933 рр. – одна з найбільших трагічних сторінок історії українського народу. Намагаючись нічим не затьмарити “успіхів соціального будівництва”, сталінське керівництво наклало табу на цю тему. Про страшне лихо не дозволялось говорити відкрито, бодай навіть згадувати в газетах, офіційних документах. Лише перебудова, гласність владно поставили питання про ліквідацію цієї “білої плями” історії, навколо якої не раз кипіли пристрасті [1.ст 5].

Архівні матеріали розкривають ,що безпосередньо причиною голоду на початку 30-х років у республіці стало примусове .з широким застосуванням репресій , проведення згубної для селянства хлібозаготівельної політики .

Вже взимку 1931-1932 років в українському селі склалося скрутне становище з продовольством . Навесні в десятках сільських районів розпочався справжній голод .Але сталінське керівництво посилює тиск на республіканські партії та державні органи з метою збільшення поставок хліба [1.ст 3].

ПОСТАНОВА УКРОЛГОСПЦЕНТРУ ПРО ЗАБОРОНУ ВИДАВАТИ ХЛІБ У ЗАКЛАДАХ ГРОМАЦЬКОГО ХАРЧУВАННЯ

22 серпня 1932 р.

“... Ввиду этого предлагается:

а) Выдачу хлеба при общественном питании за исключением трактористов прекратить;

б) Обеспечить полностью выдачу колхозникам натурального аванса в соответствии с решением ЦК и СНК Союза исключительно на трудодни;

в) Колхозники, находящиеся на работе, получают общественное питание (горячая пища), принося свой хлеб.”[2.ст .40]

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПОСИЛЕННЯ ДОПОМОГИ В ПРОВЕДЕННІ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ З БОКУ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ

5 листопада 1932 р

“... ЦК предлагает:

1. Обязать судебные органы вне очереди рассматривать дела по хлебозаготовкам, как правило, выездными сессиями на месте с применением суровых репрессий, обеспечивая дифференцированный при этом подход к отдельным социальным группам, применяя особо суровые меры к спекулянтам, перекупщикам хлеба.

2. Организовать в каждой области не менее 5-10 добавочных разъездных судебных сессий нарсуда для разъездов по районам.

Судебный разбор дел и применение строжайших репрессий должны сопровождаться широким развертыванием массовой работы по мобилизации общественности вокруг этих процессов на усиление борьбы за хлеб.

Обязать обкомы и Наркомюст укомплектовать эти сессии крепкими подготовленными работниками из бывших судебных работников.

Оформление назначения нарсудьями провести немедленно.

3. Обязать административные органы быстро проводить все установленные законом меры взыскания несданного хлеба и административные меры к злостным несдатчикам ...”[2.47]

Зі спогадів Петра Славгородського (1930 р.н), жителя с. Бужанка Лисянського району :

“ У моєї односельчанки Невмиваної Степаниди в 1933 році Ликера Диш-лера зарубала зварила і з’їла шестирічну доньку Марусю.Заманила її в хату ,пообіцяла дати стрічку...” [2.ст.330]

Єфросинія Яківна Гніденко з Хлипнівки, що на Звенигородщині, пригадує, як шукали на городі гнилу картоплю і вибирали з неї поживний крохмаль. В інших селах Звенигородщини: Мурзинцях, Тарасівці, Неморожі – люди падали від голоду наповал. У Тарасівці був канібалізм, їли дітей. Виживали, харчуючись лободою, буряком. «Фросю, – казала мені подруга, – я знайшла таке, що буде смачніше за пшеничні коржі. То ми зробили таку кашу з сушеного листа липи і частини борошна. А перед цим наїлися сухого липового листа, то трохи не збожеволіли, дур якась ударила в голову. Я й досі не наїдаюся. Думала, буду хліб ховати, з собою носити, бо ж не наїмся його ніяк».

Учителька Онісімова Олена Петрівна, жителька с. Піщане Золотоніського району, згадувала, як «активісти забирали геть усе, видирали з рук дітей останню скоринку, останній шматочок макухи. Попід дворами їздили підводи, забираючи тіла померлих. Були випадки, коли разом із покійниками вкидали в ті ями і живих, тільки непритомних. Так, Гусак Пріська Микитівна, коли її вкидали до ями, зачепилася тряп'ям одежини й застогнала... Переляканий їздовий привіз її назад».

Котил Катерина Іванівна із с. Великий Хутір, що на Драбівщині, розповідала, як вони великою сім'єю, щоб вижити, дерли качани, товкли у ступі і з нього пекли якісь хлібчики. Одного разу до них прийшов якийсь чоловік просити хліба, а баба якраз привезла картоплі, борошна, хліба, то й дали тому діду. Він з'їв його та й помер під тином. Люди купами лежали по шляху. Їх збирали грабарками і голими на рядні вкидали у ями. «У нашій родині померло 8 дітей. У сусідньому селі Павлівщина їли дітей. Батьки боялись нас випускати, та і ми самі не могли ходити, бо були пухлі від голоду», – розказувала Катерина Іванівна.

О. О. Кривенко із Піщаного, що на Золотоніщині, згадував, як люди зі страхом обминали каврайські яри, бо в них, казали, ловили людей, щоб убити і з'їсти...

Житель с.Сидорівки Корсунь-Шевченківського району І.Дуплій свідчив: «Часто проявлялись звірині інстинкти. У селі не залишилось ні

собак, ні котів...» Покійників перестали хоронити так, як це робилося раніше. Носили мертвих своїх рідних і близьких у мішках та ховали на цвинтарі. А було немало випадків, коли ослаблі родичі, не маючи сил дійти до кладовища, ховали покійника поряд із домівкою, частіше в садку. У багатьох селах стало незвично тихо. Люди мали вигляд скелетів, обтягнутих шкірою, або ж опухлих, як колоди. Не гавкали собаки, не перегукувались півні. Навіть ворони не літали, тому що птахів перестріляли на їжу".

Явдокія Осадча з Корсунщини згадувала: "Я – кругла сирота, а кругом – голод. Мені було п'ять років. Я пристала до двох сліпих жінок, пішли ми по селах просити, щоб хто чого дав їсти. Я – попереду, а баби за мною, тримаються за мотузку. Люди мало що давали, то ми їли конюшину, липове листя. Кропиви знайти не можна було – всю вже поїли люди...[4]

Отже, голод 1933 р. був наслідком спроби здійснювати соціалістичне будівництво воєнно-комуністичними методами, що призвело до 300000 тис. померлих на Черкащині та 2,2 мільйона по всій Україні [З.ст.47].

Список використаних джерел

1. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кер. кол. упоряд. р. Я. Пиріг. - К.: Політвидав України, 1990. - 605 с.
2. Голодомор на Черкащині <http://04744.info/istoriya-umani/item/8174-kryvava-rana-cherkashchynu>
3. Кульчицький С. 1933: трагедія голоду / С.Кульчицький. – К.: Товариство «Знання» Української РСР – 1988. – 48 с.
4. <http://04744.info/istoriya-umani/item/8174-kryvava-rana-cherkashchynu>

*Сперкач Марія, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц..*

ВПЛИВ ГОЛОДОМОРУ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ

У 1932-1933 роках український народ, особливо селянство, зіткнулося з результатами антиукраїнської політики сталінського режиму - Голодомором. За характером це фактично масове фізичне винищення українських хліборобів штучно створеною нестачею продовольства. Цей захід був свідомим терористичним актом

політичної системи проти мирних людей, внаслідок чого зникали цілі покоління землеробів, було зруйновано традиції, духовну культуру та самобутність нації.

Голодомор став наслідком спроби здійснити соціалістичне будівництво воєнно-комуністичними методами. Проте, примусова колективізація і накладена на колгоспи продрозкладка, безумовно, призвели до суцільного занепаду сільськогосподарського виробництва.

Такі події не можуть не накласти свої відбитки на суспільстві, зокрема, на його психологічному та емоційному стані. Ці наслідки настільки масштабні, що вони дають про себе знати через десятки років потому.

Згадуючи трагічні події, щоб показати їх масштаб, в першу чергу, звертаємось до кількісних втрат серед народу, хоча є й не менш важливий аспект – втрати психологічні, знищення власного Я в людині, поява страху смерті, занижена самооцінка, схильність до залежної поведінки, страх перед владою й абсолютна відсутність ініціативи.

Історія загалом живе саме в людині, її думках, пориваннях. Чому ж не хочуть згадувати Голодомор? Заборони говорити немає, проте ті, хто пережили ці події стараються не порушувати цього питання. Тобто це означає, що страх викликаний голодом житиме стільки скільки живе людина, таким чином продовжуватиметься використання позасвідомих переживань людей, щоб зберігати існуючу десятиріччями систему заборон та залежності.

На декілька поколінь Голодомор поселив у свідомість селянства соціальний страх, перервав процес розвитку української національної еліти, призупинив українізацію міст. І це пов'язано саме з тотальним пригніченням духу людини. Почуття пережиті людьми закарбувалися в їх свідомості й впливають на подальше формування українського народу.

Спостерігається бажання уникнути болю й суму, звідси породжується певне ігнорування минулих подій. Людина намагається поставити бар'єр, відчуваючи свою безсилість, залежність. Це пригнічує й применшує особистість в її власних очах й відображається на цілих поколіннях, їх комплексах, страху перед невідомим, недовірі до всього суспільства.

Слід згадати, що окремим фактором, який вплинув на зміну особистості є страждання виживши, і їх розуміння своєї безпорадності, неспроможності допомогти загиблим. Так втрачається самоповага та віра в інших людей, знижується самооцінка. Унаслідок цього люди стали залежними від чужої сили, малоініціативними, легше піддаються впливам та маніпуляціям.

Не менш важливо те, що геноцид був спеціально створений «своїми»- керуючою верхівкою. Це стало ударом, який найбільш важко пережити людині. Адже підступність ворога – річ звична й зрозуміла, проте підступність представників влади власної країни сприйняти значно важче. З'являється невпевненість у завтрашньому дні, адже навіть ватажки звертаються до таких жахливих заходів.

Отже, Голодомор – геноцид, що великою мірою призвів до руйнування моральних засад людськості. Фактично він вбивав людину, як фізично, так і психологічно. Тому всебічне усвідомлення самого фактору Голодомору, його наслідків є не просто даниною історії українського народу чи спробою пояснити проблеми країни, це можливо стане шляхом до відновлення своїх традицій, духовності, об'єднання суспільства, помічним у становленні української нації та побудові національної держави.

Список використаних джерел

1. Араловець Н.А. Потери населения советского общества в 1930-е годы: проблемы, источники, методы изучения в отечественной историографии // Отечественная история. -1995. -№ 1.- С. 135-146.

2. Зеленин И. «Революция сверху»: завершение и трагические последствия // Вопросы истории. – 1994. - №10.- С. 28-42.

3. Ивницкий Н. Голод 1932-1933 годов: кто виноват? // Голод 1932-1933 гг. Сборник статей Российского государственного гуманитарного университета.- М., 1995. – С. 96.

Степанова Дарія, студентка архітектурного факультету

Науковий керівник: Гербут Н.А., к.п.н.

АРХІТЕКТУРА СТАЛІНСЬКОГО АМПРУ ЯК СПОСІБ ВИРАЖЕННЯ ПАРТІЙНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

У 1932-1933 рр. український народ відчув на собі одне з найгірших проявів тоталітарного режиму Йосифа Сталіна - Голодомор. Саме цей вид продовольчого “катування” визнано як найяскравіший прояв геноциду української нації. Ці роки стали початком жорстоких репресій та знищення українського народу як фізично, так і морально.

Специфіка створеного Сталіним режиму полягала в тому, що внутрішня і зовнішня політики влади ніяк не виходили за рамки офіційної ідеології, яка існувала лише для маскування дій влади. Наміри держави були тільки казкою, вигаданою для населення, яку навіть не намагались зробити правдоподібною. Вірність населення ідеології забезпечувалась терором, голодомором та репресіями [1].

Внаслідок масового винищення було зруйновано етнічну основу народу, його звичаї та традиції, національне життя, а також українське село, яке уособлювало самоідентифікацію українців, зберігало та передавало з покоління в покоління самобутність та духовну культуру.

Окрім цього, було знищено почуття індивідуалізму, яке супроводжувало українців впродовж всього життя, а особливо в часи національно-визвольних рухів. В цей період зростала апатія, політична пасивність, пригнічення, страх перед радянською владою, вимирання української еліти [2].

Знищення українського села призвело до високої урбанізації, що вплинуло на розбудову міст в стилі сталінського ампіру. Наслідувався характер архітектури Римської імперії, що викликало асоціацію з могутньою всеохоплюючою владою, оскільки Радянський Союз виступав як наступник наймогутнішої імперії усіх часів. Така метафоричність архітектури досить добре виконувала роль комунікації та впливу на загальні настрої серед людей [3].

В загальній забудові простежувалась схожість з культовою архітектурою, проектувались ансамблі подібні на храмові, де до центральної площі вели всі головні вулиці, які були розраховані на проходження два рази в рік святкових організованих демонстрацій. Ансамблі центральних площ доповнювались будівлями партійних резиденцій, міських з'їздів та театром. Ідеологія розглядала театр з великими залами як символ росту радянської культури. Коли в реальності духовне життя, а саме театр, в той час занепадали в зв'язку з накладанням цензури на кожен витвір мистецтва. Тож ці будівлі в основному застосовувались для партійних з'їздів та конференцій.

Використання величезних колон, портиків, пілястр та ордерів значно впливало на архітектурний масштаб будівлі. Такий прийом створював відчуття незначучості людини як індивіда в порівнянні з силою держави. Використовувались коштовні матеріали в оздобленні громадський інтер'єрів, такі як : мармур, бронза, цінні породи дерева. Також популярним було використання синтезу архітектури, скульптури та живопису, барельєфи з геральдичними композиціями. Сталінська архітектура є унікальним явищем, адже часто сам Сталін стає її автором і виступає в якості замовника найважливіших для режиму споруд.

Досить добре простежується протиріччя між офіційною ідеологією і реальною політикою режиму на прикладі типології житла, структури радянського міста та архітектурою найважливіших будівель.

Ієрархічність об'ємів, монументалізм, пафосність архітектури того часу показували саме верховенство вождя, а не безкласовість суспільства [4].

Найяскравішими прикладами сталінського ампіру в Україні є: Національний експоцентр України, Готель Україна, Будинок уряду України.

Кожна деталь архітектури уособлювала велич пануючого тоталітарного режиму, візуалізувала його впевненість та незламність. Така пишнота та монументальність архітектури в супроводі голодомору та репресій мала на меті затвердити новий культ та повністю знищити національно-визвольні ідеї серед українців. Як і засоби масової інформації, література, музика, кіно, живопис, архітектура була провідним засобом утвердження партійної ідеології, підсвідомо вселяючи страх та комуністичні установки. Саме в архітектурі наміри Сталіна були чітко виражені, коли в літературі та кіно вони були приховані за добрими намірами [5].

Незважаючи на кількість років, які пройшли, ми ще досі відчуваємо наслідки цієї страшної трагедії – голодомору, як на індивідуальному та і державному рівні.

Список використаних джерел

1. Андронюк Віталій. Сталінська архітектура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prezi.com/hrm7hffie9j7k/presentation/>
2. Долішня Н., Рослюк С. Посттравматичні наслідки Голодомору // Медицина світу. - 2011. - Том XXX. - Ч. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2011/april/artide-5.php>
3. Лащенко О. Голодомор як фактор впливу на суспільну психологію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/artide/24401563.html>.
4. Олена Семенець «Сталінська архітектура» як комунікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ssusera94f7e/ss-71198322>
5. Степула Н. Наслідки Голодомору для самоусвідомлення українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/artide/1354334.html>.

*Сторчак Дарина, студентка будівельного факультету
Науковий керівник: Стеценко С.В., к.і.н., доц.*

ІДЕОЛОГІЧНА УНІФІКАЦІЯ ТА ПОЛІТИЗАЦІЯ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ У 20-ті -- 30-ті рр. ХХ ст.

Більшовицький переворот й подальше зміцнення позиції комуністичної партії супроводжувалося набуттям в СРСР рис тоталітарного режиму: пануванням єдиної ідеології в якості нової

релігії; єдиної масової компартії; контролю за всіма сферами суспільного життя; терору в боротьбі з ідеологічними противниками. Особлива увага приділялася партійному будівництву, культу вождя, ідеологічному та військово-патріотичному вихованню молоді, - тобто тим аспектам, які забезпечували вірність нового покоління радянському режиму.

Мистецтво стало одним з улюблених інструментів тоталітаризму в реалізації цих задумів. Проголошується теза про мистецтво як вищу форму соціалістичного будівництва і красу як вищу форму соціалістичного життя. Справжніми творцями були названі тільки трудящі маси, а митці покликані виражати прягнення пролетаріату до краси. Комуністична ідеологія стає офіційною. Попри намагання деяких дослідників розмежувати ідеологію та мистецтво, їх спільні ознаки та взаємодія стали очевидними: «вплив на особистість, формування свідомості людини та її уявлень про прекрасне чи потворне, добре чи погане, здатність до навіювання певних ідей...»[1, 4].

На противагу елітарним концепціям мистецтва більшовицький вождь Ленін стверджував, що мистецтво належить народу і його розквіт якнайтісніше пов'язаний з відображенням прагнень, почуттів і волі широких трудящих мас. Маси, на думку Леніна, є не тільки споживачами культури, а й безпосередніми її творцями. Мистецтво розглядалося як вид громадської діяльності людини, як участь у революційній боротьбі. Мистецтво пронизується комуністичною ідейністю, висуває форми і жанри, що відповідають завданням цієї боротьби. Провідними соцреалістичними образами мистецтва в 1920-х рр. були романтично-алегоричні образи робітника; в кінці 1920-х - на початку 1930-х рр. - цілеспрямований класовий борець, який уособлює революційну молодість світу, з другої половини 30-х рр. актуальності набувають просякнуті життєствердним оптимізмом образи трудящих і борців-антифашистів. Кожен з цих образів утримував свої особливості впливу на масову політичну свідомість.

В 1930-ті роки офіційно розпочалася ера соціалістичного реалізму в культурі, що призвело до остаточної централізації духовної сфери життя. Різноманіття художніх організацій, асоціацій породжувало плюралізм в творчості, створювало тоталітарному режиму небезпеку перетворення цих організацій із засобів мобілізації радянських письменників і художників навколо завдань соціалістичного будівництва в засіб культивування клубної замкнутості, відриву від політичних завдань і від тих груп письменників і художників, які співчували соціалізму. Влада відійшла від лояльного ставлення до різноманіття мистецьких груп. Після партійної постанови "Про

перебудову літературно-художніх організацій" (квітень 1932 р.) було ліквідовано всі подібні організації та створено єдину Спілку архітекторів і Союз радянських художників. З того часу культура стала засобом мобілізації населення для виконання партійних програм з перебудови держави.

З позицій сьогоденного дня досить цікавим виглядає обговорення новоявленого універсального художнього стилю – соціалістичного реалізму. У процесі вибору назви нового художнього стилю чи то методу розглядалися такі варіанти епітетів до ключового поняття, як «монументальний», «героїчний». У концепції героїчного явно проглядав тоталітарний міф (аналогічна назва офіційного стилю побутувала в гітлерівській Німеччині); пропонувалися варіанти: «динамічний», «пролетарський» та навіть «романтичний реалізм». Назви варіювалися, але суть соцреалізму вже була чітко визначена - це відображення дійсності «не просто як об'єктивної реальності», а «в її революційному розвитку», тобто не якою вона є, а якою вона має бути. Перед радянською художньою культурою було поставлено завдання створити міф про щасливу радянську дійсність. Соцреалізм орієнтувався на ідеальний взірець, якому він уподібнював реальність, надавав ідеальну інтерпретацію реальному, зображав бажане як дійсне.

Естетичним центром мистецтва соцреалізму стали портрети вождів – Леніна і Сталіна. На периферії опинилися: побутовий жанр, пейзаж, натюрморт. Але й ці традиційні зображення були політично заангажованими, покликаними змальовувати нове життя згідно з соціалістичними концепціями. Звичайні сюжети набували нового змісту і трактування, що відбивалось у назвах картин, наприклад, «Вони бачили Сталіна», «Радянський транспорт налагоджується», «Плоди колгоспного достатку». Монументальність задумів влади виявлялася в ідеях таких будівель, як палаци Рад, мавзолей. Майбутнє інтерпретувалося як вічність, теперішнє – як фінал, а не початок історії. Проводилася реконструкція і перепланування міст, зводилися типові багатопверхові споруди, споруджувалися пам'ятники на честь революційних подій та видатних діячів. Різноманітність живопису зводилася до численних портретів вождів, а також картини на патріотичну тематику.

Загалом, пропаганда радянської культури полягала у прагненні до автоматизації свідомості громадян, її формування у потрібному руслі шляхом керування несвідомим. Ідеал авангарду в особі робітничого класу не змінювався, але його універсальні виміри (як у Малевича, наприклад) замінювалися соціальною дійсністю, контрольованою комуністичною партією. Ця політична сила займалася організаційною

роботою, в той час як художникам залишалося тільки виконувати партійне замовлення. Це замовлення рідко збігалося з внутрішньою налаштованістю художників, що і породжувало надумано-позитивні твори.

Типові претензії радянської критики сталінського періоду до форми того чи іншого твору часто стосувалися не стилю, а його наявності. Ідеалом творчого методу стали безликість і ніякість, художня манера, яка не має особливостей і ліквідує критичну здатність глядача. Будь-яка апеляція до художньої умовності суперечила так званій натуральності, котра маніфестувалася у соцреалістичних творах [1, 5].

Звичайно, соцреалізм був зрозумілим і близьким для широких мас і дійсно співзвучним часові. Однак, мистецтво створюється не для того, щоб люди вбачали ньому свою чи ілюзорну реальність. Мистецтво йде за натхненням художника, його бажанням донести іншим свої думки, можливо, певним чином виразити несвідоме. Картини на замовлення провладної верхівки, неможливість відмовитися від такої пропозиції, необхідність писати як реальність те, чого насправді немає, призводило до трагічних наслідків.

Шедеври монументалістики, представлені М. Бойчуком та «бойчукістами», радянські мистецтвознавці поспішно оголосили такими, що свідчать про глибоку внутрішню кризу. Внаслідок умілої виховної роботи партії художники цієї школи, мовляв, переконуються в неспроможності своїх теорій та творчих поглядів і знаходять правильний шлях до мистецтва життєвої правди. Сьогодні, знаючи про страчених в карельському урочищі Сандармох «бойчукістів» словосполучення типу «виховна робота партії», як і «мистецтво життєвої правди» викликають лише гірку іронію. Про засоби «переконання», які використовувала радянська влада, український народ довідався лише в умовах незалежності.

Таким чином, в 30-ті рр. в Радянському Союзі разом з уніфікацією мистецтва змінювалися і його зміст та функції. Якщо в попередньому періоді до певної міри допускався плюралізм думок щодо завдань художньої творчості, то з посиленням сталінського режиму мистецтво в його уніфікованому соцреалістичному варіанті набуло ідеологізованого політизованого значення. Лише незалежна Україна повернула мистецтву деідеологізацію та департизацію [2].

Список використаних джерел

1. Роготченко О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. – К.: Фенікс, 2007. – 608 с.

2. Вісник Львівської національної академії мистецтв. – 2011. № 22.
– С. 183-196. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/22/16.pdf

Ткаченко Олександра, студентка архітектурного факультету

Науковий керівник: Ярошук І.В., к.і.н., доц.

ЗМІНИ В ПРОСТОРОВОМУ ПЛАНУВАННІ ЯК НАСЛІДОК ПОЛІТИКИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Наслідки буремних подій 30-40-х років 20-го століття вплинули на ціле покоління українців, матеріальну та духовну культуру народу.

Укріплення тоталітарної системи виразилися і в зміні просторового планування та сприйняття. На 30-і роки припадає формування засад «соцреалізму». Цей новий період розпочинається під гаслами штучно створеного напрямку – так званого соціалістичного реалізму”, що охопив усі сфери художньої культури. Заклики до створення мистецтва й архітектури «народних за формою та соціалістичних за змістом» призвели до штучної монументально-ретроспективної орієнтації архітектури й містобудування та суцільного контролю над творчістю митців. [1, с. 72] Архітектура й містобудування відігравали основні ролі в розбудові соцреалізму, групуючи навколо себе монументальні мистецтва й тим самим створюючи своєрідний синтез, що ніс провідні ідеологічні пропагандистські функції.

Засади соцреалізму відтворювалися шляхом створення образів різноманітних за функціями громадських будівель – тим, яким приділялася величезна партійна та урядова увага.

Архітектура ВСГВ-ВДНГ є одним з прикладів втілення зразкового предметного середовища, що повинно було наочно символізувати «світле майбутнє» для трудящих мас. Ці типи споруд створювали своєрідне «показово-рекламне» середовище, в якому головним були павільйони союзних республік. Експозиційні споруди нагадували пишні бутафорні театральні декорації, пропагуючи дружбу народів СРСР.

У всій наочності втілювалася одна з головних засад універсального методу всіх радянських митців – створювати міста й будівлі «народні за формами, але соціалістичні за змістом» Велика увага приділялася адміністративним будівлям, втілюючи в них основну владу партії та вождя. Будівлі були монументальними, з чіткою структурою як в екстер'єрі, так і в інтер'єрі, з використанням ордеру та багатьох стилістичних деталей класицизму. Таким прикладом є Будівля

міністерства закордонних справ України (в минулому Раднарком УРСР) та Сесійна зала Верховної Ради.

Гігантоманія, монументальність форм та структур, жорстка стандартизація форм і технік художнього представлення стали основними засобами тоталітарної естетики тогочасної архітектури. А так як людина більшу частину свого часу знаходиться в архітектурному просторі, на її сприйняття оточуючого світу та відношення до правлячої верхівки з легкістю можна було впливати. Завдяки згаданим засобам створювалися архітектурні форми, що формували потрібне партії світобачення радянської людини: відчувати себе частиною маси, а не індивідуальністю, безсумнівно вірити в єдину, непохитну, майже що надлюдську владу Вождя та партії, що мали вести народ до «світлого майбутнього».

Утворений стиль архітектури та мистецтва називали «сталінською архітектурою». В ній поєднувались типологічні риси з тогочасною італійською та німецькою архітектурою. Втім, за словами історика архітектури Дмитра Хмельницького: «тоталітаризм архітектури цього періоду полягав не в стилістиці неокласицизму, а в позбавленні архітекторів права на індивідуалізм в роботі». [3, с. 27]

Зміни просторового планування втілились і в адміністративно-територіальні перетворення, що відбувалися в республіці на- передодні міського обліку населення 1931 р. та переписів 1937 і 1939 рр. Так, у 1931 р. ЦСУ УСРР затвердило новий перелік міських населених пунктів, згідно з яким багато з них змінили свій статус із міста на село, тобто чисельність міського населення скоротилася. Винятком були Донецька й Дніпропетровська області, де певна кількість сільських поселень набули статусу міста. У підсумку в 1931 р. чисельність міського населення республіки зменшилася завдяки АТП на 245,6 тис. осіб. Нові зміни до переліку міських і сільських населених пунктів було внесено в 1936 і 1938 рр., унаслідок яких значна кількість сіл стали містами, а приріст міського населення становив 615,8 тис. – у 1936 р. [2, с. 97]

Отже, 30-ті роки 20-го століття були вершиною тоталітарної системи правлячої партії шляхом не тільки соціального гніту, але й зміни сприйняття людиною антигуманних, жорстоких дій радянської влади шляхом створення специфічного архітектурного простору. Страх, пригнічення людської свідомості та цілеспрямована стандартизація всіх сфер життя в поєднанні з трагічними подіями 30-х років стали головними характеристиками тогочасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Дубинський В. П. “Теорія і критика сучасної архітектури” (кінець ХІХ – ХХ – початок ХХІ ст.) Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.:ХНУМГ, 2013. – 123 с.
2. Левчук Н.М. Втрати міського й сільського населення України внаслідок Голодомору 1932-1934 р.р.: нові оцінки / Н.М. Левчук, Т.Г.Боряк, О.Воловина, О.П.Рудницький, А.Б.Ковбасюк // Український історичний журнал. – 2015. – №4. С. 97-98.
3. Хмельницький Д. Сталін і архітектура / Москва: Прогрес-Традиції, 2004 рік - 40 с.

*Чащина Аліна, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Бурда І.О., к.і.н., доц.*

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ

У 1988-1989 рр. при Конгресі США працювала Міжнародна Комісія з розслідування причин та наслідків Голодомору в Україні. Вона дійшла висновку, що в Україні у 30-ті рр. було вчинено акт геноциду. Науково-дослідну роботу цієї комісії очолював проф. Джеймс Мейс, автор збірок «Ваші мертві вибрали мене» та «свічка у вікні» . Західні дослідники оцінюють кількість померлих від Голодомору 1932-1933 рр. в Україні у межах від 7 до 10 млн людей. Вітчизняні дослідники називають цифру від 3,5 до 6 млн громадян України. Визнали Голодомор 1932-1933 рр. 14 держав світу.

Для відтворення адекватної картини деструктивного впливу Голодомору 1932-1933 рр. на гуманітарний розвиток українського народу дослідницька група Центру українознавства КНУ імені Тараса Шевченка (до якої входили студенти, аспіранти і науковці трьох факультетів) протягом 2003-2008 років провела обстеження 1000 громадян України, яким у 1932-1933 р. було від 1 до 7 років. 500 із них жили на українських теренах, де був Голодомор (перша група), і 500 - мешкали на українській етнічній території, яку Голодомор не зачепив (друга група).

Оцінка психологічних наслідків Голодомору 1932-1933 рр. базувалась на використанні відомих психологічних методів та спеціально розробленого опитування. Основною метою цього дослідження було виявлення психологічних особливостей членів першої групи і порівняння двох груп. Результати проведеного дослідження засвідчили, що представники першої і другої груп відрізняються за такими характеристиками:

- наявність неусвідомленого комплексу меншовартості - 78% з першої групи і 32% - з другої;
- пережили смерть своїх батьків, братів і сестер у роки Голодомору - 76% і 0%;
- наявність радянських стереотипів ("бути, як усі", "не висовуватися", "не бути націоналістом", радянська одностайність, вірність ідеалам "пролетарського інтернаціоналізму") - 75% і 23%;
- схильність до конформізму - 75% і 20%;
- високий рівень тривожності - 73% і 12%;
- низький рівень суб'єктивності - 72% і 19%;
- низький рівень самореалізації - 69% і 35%;
- неадекватна самооцінка - 65% і 46%;
- відчуття відчуженості від України та її національних інтересів - 63% і 7%;
- наявність українофобських настановлень - 63% і 3%;
- домінування депресивних настроїв - 59% і 11%;
- виховувались в інтернатах та дитячих будинках - 56% і 8%;
- наявність фобійних розладів - 55% і 7%;
- наявність внутрішньоособистісних конфліктів - 53% і 10%;
- наявність "втечі від реальності" - 52% і 33%;
- наявність психосоматичних розладів - 50% і 20%.

Таким чином, Голодомор спричинив цілий ряд політико-психологічних, соціально-психологічних та етнопсихологічних наслідків. Величезні людські втрати значно підірвали інтелектуальний і творчий потенціал України. Нівелювались людська гідність, національна гордість, сміливість, ініціативність, наполегливість та інші суб'єктні риси.

Отже, Голодомор не тільки фізично знищив від 6 до 10 млн українців, а й зруйнував суб'єктивність українського народу в суспільно-політичній, соціально-економічній, національно-культурній сферах, деформував політичну й громадянську активність тих, хто вижив, актуалізував меншовартість, конформізм, покірність, слухняність, страх перед владою, які передавалися від покоління до покоління через поведінкові й ментальні стереотипи. Голодомор (у поєднанні з політичними репресіями, знищенням української інтелігенції, масовим відокремленням дітей від батьків, ліквідацією Української православної автокефальної церкви, заборонаю українізації) став однією із найтрагічніших катастроф у новітній історії українського народу. Адже у ті, хто пережив Голодомор отримали жахливі психологічні травми. Як наслідок - люди схилилися до підсвідомої згоди із заборонаю української мови і культури, покірною

працювали на колгоспах, не проявляли жодної ініціативи. Глибина й масштаби штучно створеного Голодомору виявилися такими значними, що його психологічні наслідки відчутні і в наші дні.

Список використаних джерел

1. Конквест Р. Жнива скорботи / Р.Конквест. - Ч. 3. – К.: Либідь. – 1993. – 383 с.
2. Обушний М. Політико-психологічні аспекти Голодомору 1932-1933 років / М. Обушний, Т. Воропаєва // Соц. психологія. – 2009. – № 2. – С. 39-48.

*Чопик Юлія, студентка архітектурного факультету
Науковий керівник: Гербут Н.А., к.п.н.*

ГОЛОДОМОР: МЕХАНІЗМ ВИНИКНЕННЯ ТА СПРАВЖНЯ СУТНІСТЬ.

ОЛЕКСАНДРА РАДЧЕНКО – СВДОК ГОЛОДОМОРОУ.

На межі 1929-1932 рр. більшовицький режим опинився на межі виживання. З'ясувалось що, незважаючи на наявність достатніх сил для примусу, попри завчасну ліквідацію осередків громадянського суспільства, попри недопущення активного спротиву селян і наявність певної індустріальної бази, спроба запровадження комуністичної моделі господарювання знову, так само як і 1921 р., призвела до всеохопної кризи.

Кремль опинився перед вибором: або визнати неможливою побудову соціалізму в тому вигляді, як його уявляли К. Маркс і В. Ленін, або змінити точку зору на соціалізм, як це запропонував Ленін на схилі життя. Сталін обрав другий варіант і оголосив соціалізмом той штучний лад, який більшовики встигли створити за час проведення двох комуністичних штурмів 1919—1920 рр. і 1929—1932 рр. У Кремлі усвідомили, що реальні зусилля варто зосередити на індустріалізації та зміцненні влади. Та спочатку треба було подолати катастрофічні наслідки другого комуністичного штурму, і насамперед ті з них, які реально загрожували владі Сталіна. Йдеться про антикремлівські настрої, в тому числі і в середовищі прорадянсько налаштованої частини суспільства, які загрожували перетворитися на рух проти Кремля. Не менш важливим було подолання зневіри відданих справі комунізму діячів. Оскільки замовчувати катастрофу на селі, яка стала очевидною ще до Голодомору, було неможливо, то потрібно було знайти ще й цапа-відбувайла.

Власне, саме на ці завдання і було спрямоване конструювання

Голодомору. Підстави його виникнення не мали нічого спільного із зумовленими природними обставинами голодування дореволюційного періоду. Мало того, механізм виникнення Голодомору мав кардинальні відмінності від голоду весни 1932 р., коли, за оцінками демографів, від голодної смерті в Україні померло близько 200 тис. осіб. Але при цьому голод і смертність від нього самі по собі не були метою влади. Головним її завданням було здобуття необхідних ресурсів, а смертність від голоду була жахливим побічним наслідком.

Механізм Голодомору був засадниче іншим. Примусові хлібозаготівлі, які, зрозуміло, здійснювалися і в другій половині 1932 р., були лише першим і вже доволі звичним для селян кроком влади. Головне було далі. На початку 1933 р., після датованої 1 січня телеграми Сталіна, у межах усієї України була здійснена спецоперація з вилучення у селян усього продовольства.

Доходило до того, що в так званих «боржників», тобто селян з колгоспів, які не виконали плану, забирали кашу, яка варилася у горщику, вже не кажучи про сушені фрукти, буряки, гарбузи та іншу городину.

Щоб українські селяни не могли врятуватися у містах чи сусідніх республіках, було виставлено озброєні загони. Якщо комусь вдавалося прорватися за межі України і здобути продовольство, то його конфісковували на зворотному шляху на кордоні. Було заборонено будь-що повідомляти про голод. Інакше кажучи, була штучно створена ситуації масової смертності від голоду, тобто це була пряма каральна акція більшовицької влади.

Лише наприкінці лютого — на початку березня найбільш лояльних до влади та таких, що зберегли фізичну можливість працювати колгоспників почали підготовувати — потрібно було думати про посівну кампанію.

Голодомор був спрямований на українську політичну націю. Це було Попередження, виховання та покарання українського народу, акт помсти йому з боку Кремля.

Помста за «вбиту мрію» — дворазовий (у 1919—1920 та 1929—1932 рр.) крах сподівань на втілення комунізму/соціалізму та за вимушений дозвіл на функціонування товарних відносин між містом і селом.

Попередження можливого виступу республіки проти Сталіна та гіпотетично можливого відокремлення України від СРСР.

Виховання потрібного владі ставлення українського селянства до «праці на пана», тобто у радгоспах і фактично державних колгоспах.

Покарання частини компартійно-радянської номенклатури за

вияви співчуття українському народу та сумніви у правильності політики Кремля.

Незворотні втрати від цього злочину комуністів, за зваженими оцінками демографів та істориків, становлять 3,9 млн осіб.

Щойно сталінська держава скоїла вбивство голодом, її вождь розпочав підготовку іншого — на кого б звалити провину за катастрофу.

Датовані 1933 — початком 1934 р. репресії проти національно налаштованих комуністів та формальне визнання (за особистою вказівкою генсека ВКП(б)) «українського націоналізму» головною небезпекою в національному питанні чітко продемонстрували, у кому та в чому Сталін вбачав на той час небезпеку для себе в Україні. [2. ст. 326-330]

Одним із мільйонів свідків вбивства голодом була Олександра Радченко, яка в той час працювала вчителем на Харківщині. Вона знала, на який ризик іде, навіть довіряючи правду про побачене лише своєму щоденнику, розуміла, що її очікуватиме у випадку виявлення записів. Але стриматися від цього не могла, тому й писала:

«5 квітня 1932 року, вівторок. Голод, штучно створений голод, набуває жахливого характеру. Навіщо забирають до зернини хліб — нікому не зрозуміло, і тепер, коли вже бачать результат такого забирання, все-таки продовжують вимагати хліба для посіву... А діти голодують замучені, худі, мордовані глистами, тому що їдять одні лиш буряки, та й ті от-от закінчатся, а до врожаю ще чотири місяці. Що буде?»

«2 червня 1932 року, четвер. Як важко жити, до відчаю важко. Взагалі надзвичайний час, небачений в історії.»

«20 листопада 1932 року, неділя. Діда, що працює у крільчатнику, «пограбували власті», як він доповів. Це означає, що забрали все, що було зі злаків та овочів. Він уже розкуркулений два роки, майже жебрак, хіба що не просить милостиню. Йому 70 років, старій — років 65 і з ними на квартирі їхня дочка-каліка. І ось у них, убогих, забрали все, чим вони могли прожити до лютого.»

«9 січня 1933 року» понеділок. У Харкові творяться жахи голоду. Крадуть дітей і продають ковбасу з людського м'яса. Заводять обманом дорослих людей (більш повних) під приводом продажу взуття. Навіть у газетах про це писали, заспокоюючи, що вживають заходи, але... діти все зникають.»

«23 березня 1933 року, четвер... Горя людського в цей день я бачила жахливо багато. З важкими враженнями верталась додому. По дорозі в За-рожне в полі, біля самої дороги, побачили ми старого, обірваного, худого, чобіт на ньому не було. Ймовірно, він упав

знеможений і замерз, чи зразу помер, чоботи хтось зняв. Повертаючись, ми знову бачили цього старого, нікому він не потрібен...»

Олександра Радченко та троє її доньок, наймолодша з яких народилася 1931 року, пережили Голодомор, їх також не зачепила хвиля репресій Великого терору 1937—1938 років. Та на їхню долю випало ще чимало лиха.

7 липня 1945 року слідчий Кам'янець-Подільського обласного управління НКВД підписав постанову про арешт Радченко Олександрі Миколаївни. Під час обшуку в помешканні затриманої виявлено сім зошитів зі щоденниками колишньої учительки за 1926—1943 роки. Саме вони стали головним доказом в обвинуваченні заарештованої в «антирадянській пропаганді та агітації». Покарання за нього було дуже реальним та жорстоким — 10 років таборів ГУЛАГу.

У 2007 році фрагменти щоденника були опубліковані в книзі «Розсекречена пам'ять». Сьогодні вони стали важливим історичним джерелом для Дослідження подій 1930-х років в Україні. Написані небайдужою учителькою Щирі слова руйнують збудований комуністичною пропагандою міф про «щасливе радянське життя», розповідають страшну правду про те, що робилося в Україні у 1932—1933 роках. [1.ст.58-65]

Список використаних джерел

1. В'ятрович В. Україна. Історія з грифом «Секретно»/Володимир В'ятрович. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 512 с.:іл.

2. Геннадій Єфіменко, Яна Примаченко, Оксана Юркова . Під загальною редакцією Геннадія Єфіменко . «Історія без цензури» том 9 «Україна радянська . Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю» 1917-1938». - Харків Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 352 с.:іл.

*Шкарупило Катерина, студентка факультету автоматизації та інформаційних технологій
Науковий керівник: Третяк В.П., к.ф.н.*

ТОТАЛІТАРИЗМ ЯК ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Феномен тоталітаризму не перестав привертати до себе увагу дослідників, як у нас в країні, так і за кордоном. Він залишається одним з центральних об'єктів вивчення сучасної науки. Незважаючи на велику кількість різнопланових робіт з даної проблематики, багато аспектів

вивчення природи тоталітаризму продовжують залишатися досить дискусійними і вимагають свого подальшого більш поглибленого і всебічного аналізу. Саме тому я вважаю актуальним дослідження даного феномену в наш час.

Отже, пропоную визначити саме поняття тоталітаризму.

Тоталітаризм (від пізньолатинського *totalis* - весь, цілий, повний) - одна з форм політичного режиму, що характеризується повним (тотальним) контролем держави над всіма сферами життя суспільства.

При всій своїй складності та багатовекторності тоталітарний режим має досить чіткий набір основних характерних рис, таких, що відображають суть цього режиму ознак. До цих характеристик відносяться наступні:

1. Тоталітаризм завжди має дуже серйозні проблеми з легітимністю влади. Тоталітарний режим ніколи не встановлюється в результаті вільних, чесних виборів.

2. Відбувається абсолютне відчуження переважної більшості населення від можливості не лише формувати владу, але і впливати на владу, контролювати державу. В результаті цього держава отримує в своє розпорядження практично абсолютну, ніким і нічим не обмежену владу над народом.

3. Логічним завершенням тотального контролю держави над країною є одержавлення особи, перетворення громадян тоталітарного суспільства в державних кріпаків або державних рабів.

4. Для того, щоб забезпечити таку експлуатацію громадян, державою створюється організована система внутрішнього терору влади, проти власного народу.

5. У цій ситуації в країні фактично зникає правова система. Замість неї створюється система законодавчих актів, а також рівних їм по мірі важливості (або що навіть перевершують їх) підзаконних секретних директив, указів і тому подібне, яка відображає вже не норми права, а політичну волю владних структур або навіть окремих вождів.

6. У політичній системі тоталітарних устроїв вся повнота вищої влади концентрується в руках вождя, його найближчого оточення.

7. Для тоталітарного режиму характерне існування однієї неподільно володарючої, політичної партії.

8. Характерною особливістю тоталітарного режиму є створення культу особи вождя, роздмухування цього культу до гіпертрофованих розмірів, перетворення особи вождя на подібність напівбога.

9. Заполітизовування й ідеологізація всіх процесів і стосунків в суспільстві: економічних, соціальних, культурних, наукових, побутових, міжособових, шлюбно-родинних і тому подібне.

10. Найважливішою характеристикою тоталітарного режиму є створення і насадження особливого вигляду тоталітарної масової свідомості.

Зародження тоталітаризму на початку ХХ століття є вельми закономірним процесом. У цей період відбувалися найбільш кардинальні зміни за все існування людського суспільства: криза монархічної системи, науково-технічний прогрес, плодами якого було найпотужніша зброя масового ураження, перша масштабна кровопролитна війна, викликана поділом сфер світового впливу імперіями.

Такі події не могли не відбитися на психіці та світогляді сучасників. У свідомості людей закріпилася чітка позиція, що матеріальне благополуччя і соціальний захист прямо пов'язана з військовим потенціалом держави.

Це пояснює той факт, що перші носії тоталітаризму на чолі з Адольфом Гітлером, навіть не намагаючись приховати свої авторитарні амбіції, конституційним шляхом прийшли до державної влади вже в 1933 році.

Фашистські тоталітарні режими не тільки прижилися в Іспанії, Португалії, Італії, Німеччині, Болгарії та Румунії, а й користувалися абсолютною підтримкою народу.

Економічна та соціальна життя держав була повністю підпорядкована мілітаристської політики, були ліквідовані останні інститути демократії, державою контролювалися всі сфери суспільного життя все це знаходило підтримку у представників всіх верств населення, від великих підприємців до селянства.

Особливе місце в ряді тоталітарних держав займає СРСР. На відміну від фашистів, більшовики спочатку прикривалися гуманними, демократичними цілями. Модель сталінської авторитарної держави це втілення революційного тоталітаризму.

Маніпулюючи настроями народних мас, користуючись методами політичної пропаганди, за кілька років «вождь усіх часів і народів» зміг перетворити де-юре ліберальну соціалістичну державу в справжню авторитарну імперію з диктаторським комуністичним режимом, який за своєю суттю мало чим відрізнявся від фашистського.

Становлення тоталітарного режиму в Україні

Про зміцнення тоталітаризму в Україні, як і в СРСР загалом, у 20—30-х роках свідчать утвердження комуністичної форми тоталітарної ідеології; монополізація влади більшовицькою партією, усунення з політичної арени інших політичних партій; зрощення правлячої партії з державним апаратом; одержавлення суспільства, блокування державою

розвитку громадянського суспільства; встановлення партійно-державним апаратом монопольного контролю над економічною сферою, зміцнення централізованого керівництва економікою.

Масові репресії, що набули в 20—30-х роках різних форм (розкуркулення, депортації, голодомор, викриття «шкідницьких організацій» та ін.), були важливою умовою функціонування тоталітарного режиму, оскільки вони в політичній сфері придушували опозиційні сили, нейтралізували потенційних противників системи, блокували розвиток громадянського суспільства, давали змогу майже повністю контролювати розвиток суспільних процесів; в економічній сфері — сприяли затвердитися в якості основного стимулу до праці - страху, забезпечували систему дармовою робочою силою; у соціальній сфері — розколювали суспільство, протиставляли його верстви одну одній, створювали атмосферу взаємної підозри та недовіри, шляхом перманентних пошуків ворога (хто не з нами, той — проти нас) забезпечували збереження важливих функціональних якостей системи — дисципліни та єдності.

Таким чином, можна прийти до висновку, що тоталітаризм, як форма державного правління в умовах сучасного глобального світу ні в якому разі не може бути відновлений так як він загрожує виникненню непередбачуваних соціальних катаклізмів.

Список використаних джерел

1. Музиченко П. Історія держави і права України. - К.: Знання, 1999. - 662 с.
2. Україна: друга половина ХХ століття. - К., 1997
3. Костюк Г. Сталінізм в Україні. - К., 1995

Наукове видання

**СОЦІОПРОСТОРОВА ТА СИМВОЛІЧНА
ІНЖЕНЕРІЯ СУСПІЛЬСТВА:
ДО РІЧНИЦІ ГОЛОДОМОРУ ТА МАСОВИХ
РЕПРЕСІЙ**

10-11 травня 2018 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Матеріали друкуються в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей

Віддруковано ФО-П Шпак В. Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 924434 від 11.12.2006 р.
м. Тернопіль, вул. Просвіти, 6/4.
Тел. 8 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net